

Muotkatunturin erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelma

Jorgaleaddji: Jouni Vest
Översättning: Cajsa Rudbacka-Lax
Kansikuva: Näkymä Peltotunturille. Kuva Ilkka Syvänperä

© Metsähallitus 2011

ISSN-L 1796-2943
ISSN 1799-5396 (painettu)
ISSN 1796-2943 (verkkojulkaisu)
ISBN 978-952-446-808-4 (painettu)
ISBN 978-952-446-809-1 (verkkojulkaisu)

100 kpl
Kopijyvä Oy, Jyväskylä, 2011

Muotkatunturin erämaa-alueen hoito- ja käytösuunnitelma

KUVAILULEHTI

JULKAISSJA	Metsähallitus	JULKAISUAIKA	2011
TOIMEKSIANTAJA	Metsähallitus	HYVÄKSYMISPÄIVÄMÄÄRÄ	16.12.2010
LUOTTAMUKSELLISUUS	Julkisen	DIAARINUMERO	5826/623/2008
SUOJELUALUETYYPPPI/ SUOJELUOHJELMA	erämaa-alue, soidensuojelualue		
ALUEEN NIMI			
NATURA 2000 -ALUEEN NIMI JA KODDI	Muotkatunturin erämaa FI 1300202		
ALUEYKSICKÖ	Lapin luontopalvelut		
TEKIJÄ(T)	Metsähallitus		
JULKAISEN NIMI	Muotkatunturin erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelma		
TIIVISTELMÄ	<p>Erämaalain velvoittamana Metsähallitus on laatinut Muotkatunturin erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelman, jolla pyritään alueen erämaaluonteen säilyttämiseen, luontaiselinkeinojen ja saamelaiskulttuurin turvaamiseen sekä luonnon monipuolisen käytön ja sen edellytysten kehittämiseen.</p> <p>Suunnitelmassa esitetyt tavoitteet ja toimenpiteet koskevat sekä Muotkatunturin erämaa-alueutta että Terstojängän soidensuojelualuetta, jotka yhdessä muodostavat Muotkatunturin Natura-alueen (FI 1300202).</p> <p>Suunnitelma perustuu lakeihin ja asetuksiin, alueen luonnon ja käytön perusselvityksiin, maasto-käynteihin, sidosryhmien esittämiin näkemyksiin, neuvotteluihin saamelaiskäräjien kanssa sekä paikallisen väestön tietoihin ja palautteeseen.</p> <p>Muotkatunturin erämaa-alue on pinta-alaltaan noin 157 000 ha, ja se kuuluu kokonaisuudessaan saamelaisen kotiseutualueeseen. Muotkatunturin Natura-alueen pinta-ala on 158 028 ha.</p> <p>Muotkatunturin erämaa on luontaiselinkeinojen harjoittajille ja muille paikkakuntalaisille tärkeä poronhoito-, metsätöitä-, kalastus-, hillastus- ja virkistysalue. Alue kuuluu Muotkatunturin ja Paittunturin paliskuntien poronhoitoalueisiin.</p> <p>Alueella ei ole merkittyjä retkeilyreitistöjä, joten kesääikäinen retkeily on päätös suhteellisen vähäistä omatoimiretkelyä. Alueen kaakkoisosan läpi kulkee moottorikelkkaura, jonka painottuu suuri osa retkeilypaineesta talviaikana.</p>		
AVAINSANAT	erämaa-alue, saamelaiskulttuuri, poronhoito, Natura 2000		
MUUT TIEDOT	Suunnitelman ovat kirjoittaneet Elina Stolt ja Ilkka Syvänen.		
SARJAN NIMI JA NUMERO	Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 84		
ISSN-L	1796-2943	ISBN (PAINETTU)	978-952-446-808-4
ISSN (PAINETTU)	1799-5396	ISBN (VERKKOJULKAIKU)	978-952-446-809-1
ISSN (VERKKOJULK.)	1796-2943		
SIVUMÄÄRÄ	184 s.	KIELI	suomi
KUSTANTAJA	Metsähallitus	PAINOPAIKKA	Kopijyvä Oy
JAKAJA	Metsähallitus, luontopalvelut	HINTA	10 euroa

GOVVÁDUSLASTA

ALMMUSTAHTTI	Meahcceráddhehus	ALMMUSTAHTTINJAHKI	2011
DOAIBMANADDI	Meahcceráddhehus	DOHKKEHANBEAIVEMEARRI	16.12.2010
LUHTOLAŠVUOHTA	Almmolaš	DIÁRANUMMIR	5826/623/2008
SUODJANGUOVLO-TIIPA/SUODJALAN-PROGRÁMMA	Meahcceguovlu, jekkiidsuodjalanguovlu		
GUOVLLU NAMMA	Muotkeduoddara meahcceguovlu		
NATURA 2000 - GUOVLLU NAMMA JA KODA	Muotkeduoddara áidalas meahcci FI 1300202		
GUOVLOOVTTADAT	Lappi luonddubálvalusat		
DAHKKI(T)	Meahciráddhehus		
ALMMUSTAHTTIMA NAMMA	Muotkeduoddara meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána		
ČOAHKKÁIGEASSU	<p>Meahcceguovlolága geatnegahttimiin Meahcceráddhehus lea gárvistan Muotkeduoddara meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána, mainna figget guovllu meahccelouonddu seailluheapmái, luondduealáhusaid ja sámekultuvrra dorvudeapmái ja luondu mánngabealat geavaheami ja dan vejolašvuodaid ovddideapmái.</p> <p>Plánas ovdanbukton ulbmilat ja doaibmabijut gusket sihke Muotkeduoddara meahcceguvlui ja Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguvlui, mat ovttas leat Muotkeduoddara Natura-guovlu (FI 1300202).</p> <p>Plána vuodđuduvvá lágaide ja ásahusaide, guovllu luondu ja geavaheami vuodđočielggadusaide, eanaoahppaladdamiidda, čanasjoavkuid ovdanbuktin oainnuide, ráđđadallamiidda sámedikkiin ja dasa lassin báikkálaš olbmuid dieđuide ja máhcahahkii.</p> <p>Muotkeduoddara meahcceguovllu viidotat lea s. 157 000 ha, ja dat gullá ollásit sápmelačaid ruovttuguvlui. Muotkeduoddara Natura-guovlu viidotat lea 158 028 ha.</p> <p>Muotkeduoddara áidalas meahcci lea luondduealáhusaiguin doaibmiide ja eará báikkiolbmuide dehálaš boazodoallo-, meahcebivdo-, guolástan-, luomečoaggin- ja áhpásmanguovlu. Guovlu gullá Muotkeduoddara ja Báisduoddara bálgosiid boazodoalloeatnamiidda.</p> <p>Guovllus eai leat merkejuvvon vánddardanbálgát, nu ahte geasseáiggi vánddardallan guovllus lea eanaš viehka vátta iešráđálas vánddardeapmi. Guovllu máttanuorteoasi čađa manná mohtorgielkámáđii, gosa čuohcá eanaš vánddardandeaddu dálveáigge.</p> <p>Plána lea ollásit fidnemis davvisámegillii.</p>		
ČOAVDDASÁNIT	meahcceguovlu, sámekultuvra, boazodoallu, Natura 2000,		
EARÁ DIEĐUT	Plána leaba čállán Elina Stolt ja Ilkka Syvänperä.		
RÁIDDU NAMMA JA NUMMIR	Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 84 Meahciráddheusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu C 84		
ISSN-L	1796-2943	ISBN (NJAĐĐOJUVVON)	978-952-446-808-4
ISSN (NJAĐĐOJUVVON)	1799-5396	ISBN (PDF)	978-952-446-809-1
ISSN (PDF)	1796-2943		
SIIDOLOHKU	184 s.	GIELLA	suomagielat
GOASTTIDEADDJI	Meahciráddhehus	PRENTENBÁIKI	Kopijyvä Oy
JUOHKKI	Meahciráddhehus, luonddubálvalusat	HADDI	10 euro

PRESENTATIONSBALAD

UTGIVARE	Forststyrelsen	UTGIVNINGSDATUM	2011
UPPDRAGSGIVARE	Forststyrelsen	DATUM FÖR GODKÄNNANDE	16.12.2010
SEKRETESSGRAD	Offentlig	DIARIENUMMER	5826/623/2008
TYP AV SKYDDSOMRÅDE/SKYDDSPROGRAM	ödemarksområde, myrskyddsområde		
OMRÅDETS NAMN	Muotkatunturi ödemark FI 1300202		
NATURA 2000 -OMRÄDETS NAMN OCH KOD	Lapplands naturtjänster		
REGIONENHET	Forststyrelsen		
FÖRFATTARE			
PUBLIKATION	Skötsel- och användningsplan för Muotkatunturi ödemarksområde		
SAMMANDRAG	<p>På grund av de krav som ödemarkslagen ställer har Forststyrelsen utarbetat en skötsel- och användningsplan för Muotkatunturi ödemark. I och med planen strävar man efter att bevara områdets ödemarkskaraktär, trygga naturnäringarna och den samiska kulturen samt utveckla ett mångsidigt utnyttjande av naturen och förutsättningarna för detta.</p> <p>De mål och åtgärder som presenterats i planen berör både Muotkatunturi ödemarksområde och Terstojänkä myrskyddsområde, tillsammans bildar dessa två Natura-området Muotkatunturi (FI 1300202).</p> <p>Planen baserar sig på lagar och förordningar, grundläggande utredningar om områdets natur och användning, terrängbesök, intressentgruppernas synpunkter, förhandlingar med sametinget samt uppgifter och respons från den lokala befolkningen.</p> <p>Arealen av Muotkatunturi ödemarksområde är ca157 000 ha, och det ligger helt och hållt inom samernas hembygdsområde. Arealen av Natura-området Muotkatunturi är 158 028 ha.</p> <p>För utövare av naturnäringar och den övriga lokalbefolkningen är Muotkatunturi ödemark viktig som renskötsel-, jakt-, fiske-, bärplocknings- och rekreationsområde. Området hör till Muotkatunturi och Paistunturi renbeteslags renskötselområden.</p> <p>Det finns inget markerat vandringsledsnät på området, vilket betyder att de relativt få vandrare som rör sig där sommartid gör det på egen hand. Genom områdets sydöstra del går en snöskoterled, dit samlas den största delen av friluftsverksamheten under vintern.</p>		
NYCKELORD	ödemarksområde, samekultur, renskötsel, Natura 2000		
ANDRA UPPGIFTER	Skötsel- och användningsplanen har skrivits av Elina Stolt och Ilkka Syväperä.		
SERIENS NAMN OCH NUMMER	Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 84		
ISSN-L	1796-2943	ISBN (HÄFTAD)	978-952-446-808-4
ISSN (HÄFTAD)	1799-5396	ISBN (ONLINE)	978-952-446-809-1
ISSN (ONLINE)	1796-2943		
SIDANTAL	184 s.	SPRÅK	finska
FÖRLAG	Forststyrelsen	TRYCKERI	Kopijyvä Oy
DISTRIBUTION	Forststyrelsen, naturtjänster	PRIS	10 euro

Sisällys

1 Johdanto	13
1.1 Suomen erämaat	13
1.2 Soidensuojelualueet	14
1.3 Suunnittelualue	14
1.3.1 Muotkatunturin erämaa-alue	14
1.3.2 Terstojängän soidensuojelualue	16
1.4 Suunnittelun perusta ja lähtökohdat	16
1.5 Suunnitteluprosessi	17
ALUEEN LUONTO JA TÄHÄNASTINEN KÄYTTÖ.....	19
2 Luonto ja historia	19
2.1 Yleiskuvaus	19
2.2 Geologia ja geomorfologia	20
2.3 Vesistöt ja suot	21
2.4 Natura-luontotyypit	21
2.4.1 Muotkatunturin erämaa-alue ja Terstojängän soidensuojelualue	21
2.5 Kasvillisuus ja kasvisto	23
2.5.1 Uhanalaiset kasvit	23
2.6 Kalasto	24
2.7 Linnusto	25
2.8 Nisäkkäät	26
2.9 Historia	28
2.9.1 Perustamishistoria	28
2.9.2 Alueen käytön historiaa	28
2.10 Nykyinen käyttö	30
2.11 Maankäyttöanalyysi	31
2.12 Yhteenveton tärkeimmistä arvoista suojelemaan ja käytön kannalta	35
HOITO JA KÄYTTÖ	36
3 Hoidon ja käytön tavoitteet	36
3.1 Erämaalaki	36
3.2 Soidensuojelulaki ja -asetus	37
3.3 Natura 2000 -verkosto	37
3.4 Maankäyttö- ja rakennuslaki	37
3.4.1 Kaavoitus	38
3.5 Laki Metsähallituksesta	39
3.6 Saamelaiskulttuurin turvaaminen	40
3.6.1 Suomen perustuslaki	40
3.6.2 YK:n KP-sopimus	40
3.6.3 Asiakirjat Suomen tasavallan liittymisestä Euroopan unioniin, pöytäkirja no 3 saamelaisista	40
3.6.4 ILO:n alkuperäiskansojen oikeuksia koskeva sopimus no 169	41
3.6.5 YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista	41
3.6.6 Biodiversiteettisopimus	42
3.6.7 Laki saamelaiskäräjistä	43
3.6.8 Laki Metsähallituksesta saamelaiskulttuurin turvaajana	43
3.6.9 Maankäyttö- ja rakennuslaki saamelaiskulttuurin turvaajana	44
3.6.10 Porotalouden ja luontaiselinkeinojen rahoituslaki	44

3.6.11 Saamelaisten kestävän kehityksen ohjelma.....	44
3.6.12 Yhdenvertaisuuslaki	45
3.6.13 Yhdenvertaisuussuunnitelma	45
3.6.14 Saamen kielilaki	45
3.7 Poronhoitolaki	46
3.8 Metsähallituksen asettamat hoidon ja käytön tavoitteet	46
4 Vyöhykealuejako	47
4.1 Vyöhykkeistämisen tavoitteet ja lähtökohdat	47
4.2 Vyöhykkeistämisen perusteet Muotkatunturin erämaa-alueella	47
4.3 Vyöhykejako	48
4.3.1 Virkistysvyöhyke	48
4.3.2 Syrjävyöhyke	48
5 Luonnonsuojelu ja -hoito.....	51
5.1 Nykytila.....	51
5.1.1 Luonnonsuojelu ja erämaalaki	51
5.1.2 Muotkatunturin erämaa-alueen ja Terstojängän soidensuojelualueen asema luonnonsuojelussa	51
5.1.3 Perinnemaisemat	52
5.2 Tavoitteet ja toimenpiteet	52
5.3 Seuranta.....	53
6 Kulttuuriperinnön suojele ja hoito.....	55
6.1 Nykytila.....	55
6.1.1 Saamelaiskulttuuri.....	55
6.1.2 Saamelainen kulttuurimaisema	56
6.1.3 Muinaisjäännökset	57
6.1.4 Maisema ja rakennettu kulttuuriperintö	59
6.1.5 Kulttuuriperintökohteisiin kohdistuvat uhkat	59
6.2 Tavoitteet ja toimenpiteet	60
6.2.1 Muinaismuistojen huomioon ottaminen toiminasssa	61
6.3 Seuranta.....	62
7 Luonnon virkistyskäyttö ja luontomatkailu	63
7.1 Virkistyskäytön ja luontomatkailun määrä ja luonne	63
7.2 Virkistyskäyttö	64
7.2.1 Virkistyskäytön rakenteet ja reitit	64
7.2.2 Virkistyskäyttö ja erämaalaki	66
7.2.3 Virkistyskäyttö ja soidensuojelusetus	66
7.2.4 Tavoitteet ja toimenpiteet	66
7.2.5 Seuranta.....	67
7.3 Luonto-opastus ja opetuskäyttö	68
7.3.1 Nykytila.....	68
7.3.2 Tavoitteet	68
7.3.3 Toimenpiteet	68
7.3.4 Seuranta.....	68
7.4 Luontomatkailu ja muu matkailun yritystoiminta.....	69
7.4.1 Nykytila.....	69
7.4.2 Tavoitteet	69
7.4.3 Toimenpiteet	69

7.5 Palvelurakenteiden huolto.....	70
7.5.1 Nykytila.....	70
7.5.2 Tavoitteet ja toimenpiteet	70
8 Poronhoito.....	71
8.1 Nykytila.....	71
8.1.1 Muotkatunturin paliskunta	71
8.1.2 Paistunturin paliskunta.....	72
8.2 Porotalous ja erämaalaki	74
8.3 Porotalous ja soidensuojelulaki.....	75
8.4 Tavoitteet ja toimenpiteet	75
9 Kalavesien hoito ja kalastus	76
9.1 Kalastuksen merkitys	76
9.2 Kalastusoikeus ja kalastusrajoitukset.....	77
9.3 Erityisperusteinen kalastus.....	78
9.4 Kalanistutukset.....	79
9.5 Kalastus ja erämaalaki	79
9.6 Kalastus ja soidensuojelulaki	79
9.7 Tavoitteet ja toimenpiteet	80
9.7.1 Kalatautien levämisen estäminen.....	80
9.8 Seuranta.....	81
10 Riistanhoito ja metsästys	82
10.1 Nykytila.....	82
10.1.1 Metsästysoikeus	82
10.1.2 Riistanhoito ja metsästys Muotkatunturin erämaa-alueella	82
10.2 Metsästys ja erämaalaki	84
10.3 Metsästys ja soidensuojelulaki	85
10.4 Tavoitteet ja toimenpiteet	85
10.5 Seuranta.....	86
11 Liikenne ja liikkuminen.....	87
11.1 Tiestö.....	87
11.1.1 Nykytila.....	87
11.1.2 Tavoitteet ja toimenpiteet.....	87
11.2 Maastoliikenne	88
11.2.1 Tavoitteet ja toimenpiteet.....	89
11.2.2 Seuranta.....	91
11.3 Ilmailu	92
11.3.1 Nykytila.....	92
11.3.2 Tavoitteet ja toimenpiteet.....	92
11.4 Vesiliikenne.....	92
12 Muu luonnon käyttö.....	93
12.1 Marjastus ja sienestys.....	93
12.1.1 Nykytila.....	93
12.1.2 Tavoitteet ja toimenpiteet.....	93
12.2 Malminetsintä ja kaivostoiminta	93
12.2.1 Nykytila.....	93
12.2.2 Kaivostoimintaa ohjaavia säädöksiä	94
12.2.3 Metsähallitus ja kaivoslaki.....	94
12.2.4 Tavoitteet ja toimenpiteet.....	94

12.3	Maa-ainesten otto	95
12.3.1	Nykytila.....	95
12.3.2	Tavoitteet ja toimenpiteet.....	95
12.4	Turpeen otto	95
12.4.1	Nykytila.....	95
12.4.2	Tavoitteet ja toimenpiteet.....	95
12.5	Puiston käyttö	95
12.5.1	Nykytila	95
12.5.2	Puiston käyttö ja erämaalaki	96
12.5.3	Puiston käyttö ja soidensuojelulaki	96
12.5.4	Tavoitteet ja toimenpiteet	96
13	Tutkimus	97
13.1	Nykytila.....	97
13.2	Tavoitteet ja toimenpiteet.....	97
14	Toimenpidesuunnitelmat	99
15	Suunnittelalueen ulkopuolinan maankäyttö	99
HALLINTO JA TOTEUTUKSEN YMPÄRISTÖVAIKUTUKSET		100
16	Käyttöoikeuksien vuokraus ja luovutus	100
16.1	Nykytila.....	100
16.2	Käyttöoikeuksien luovuttaminen erämaa-alueilta	102
16.3	Käyttöoikeuksien luovuttaminen soidensuojelualueilta	102
16.4	Maankäyttö- ja rakennuslaki	103
16.5	Tavoitteet ja toimenpiteet.....	103
16.5.1	Voimassa olevat käyttöoikeus- ja vuokrasopimukset	103
16.5.2	Uudet sopimukset.....	104
16.5.3	Lyhytaikaiset luvat leiriytymiseen ja taukopaikanpitoon	106
16.6	Seuranta.....	106
17	Turvallisuus ja pelastustoiminta.....	107
18	Valvonta	108
18.1	Nykytila.....	108
18.2	Tavoitteet ja toimenpiteet.....	109
19	Yhteistyö.....	110
19.1	Nykytila	110
19.2	Tavoitteet ja toimenpiteet	111
20	Resurssit ja aikataulu.....	112
20.1	Vuotuiset kustannukset	112
20.2	Investoinnit.....	112
21	Suunnitelman vaikutusten arviointi	113
21.1	Ympäristövaikutusten arviointi erämaasuunnittelussa	113
21.2	Suunnitelman ympäristövaikutukset	114
21.2.1	Ekologiset vaikutukset	114
21.2.2	Sosiaaliset ja kulttuuriset vaikutukset	116
21.2.3	Taloudelliset vaikutukset	119

21.3 Yhteenveto ja johtopäätökset	120
Lähteet/Kirjallisuutta	122
Liitteet	131
Liite 1 Suunnitelman yhteistyöryhmät sekä suunnittelukokouksissa esille tulleet näkemykset ja niiden huomioon ottaminen suunnitelmassa	131
Liite 2 Saamelaiskäräjien arvio suunnitelman vaikutuksista saamelaiskulttuuriin	142
Liite 3 Lausuntoyhteenveto ja lausuntokierroksen aikana tulleet palautteet.....	150
Liite 4 Muotkatunturin erämaa-alueen vesistöt ja valuma-alueet	172
Liite 5 Muotkatunturin erämaa-alueen Natura-luontotyypit	173
Liite 6 Muotkatunturin erämaa-alueen ja lähialueen tiedossa olevien uhanalaisten putkilokasvien ja sammalten esiintymät.....	174
Liite 7 Muotkatunturin alueella tavatut uhanalaiset ja silmälläpidettävät sekä alueellisesti uhanalaiset linnut.....	175
Liite 8 Yhteenvetotaulukko Muotkatunturin erämaa-alueella esiintyvistä nisäkkäistä.....	176
Liite 9 Ote Pohjois-Lapin maakuntakaavasta.....	177
Liite 10 Muotkatunturin erämaa-alueen tiedossa olevat kiinteät muinaisjäännökset.....	178
Liite 11 Ympäristöministeriön vahvistuskirje	179

1 Johdanto

1.1 Suomen erämaat

Suomessa perustettiin vuonna 1991 erämaalailla (62/1991) 12 erämaa-alueita, pinta-alaltaan yhteensä noin 1,5 miljoonaa hehtaaria. Näistä yhdeksän sijaitsee kokonaan ja yksi kolmasosaltaan saamelaisten kotiseutualueella.

Kansainvälisesti erämaat määritellään alueiksi, jotka ovat laajoja, syrjäisiä, tiettömiä, lähes asumattomia ja varsin luonnontilaisia. Määritelmä sopii erän varauksin Suomenkin erämaihiin. Suomen erämaat ovat kuitenkin olleet ja ovat edelleen ihmisten käytössä. Siksi ne eivät ole täysin luonnontilaisia, asumattomia eivätkä myöskään täysin syrjäisiä (Erämaakomitea 1988). Nykyiset maastoajoneuvot – moottorikelkat, maastoautot ja mönkijät – mahdollistavat lähes ympärivuotisen pääsyn erämaihiin.

Saamen kielessä ei ole alun perin sanaa **erämaa**. Saamelaiset puhuvat **metsästä**, joka käsittää muutakin kuin alueen, jossa on puita. Saamelaisille suo ja avotunturikin on metsää. Erityisesti metsä- ja porosaamelaiset ovat ainakin osan vuodesta asuneet metsissä ja tuntureilla vaihtien asuinpaikkaa riistan, kalantulon ja laidunten mukaan. (Metsähallitus 2000c)

Suomalaisille erämaa merkitsee ennen kaikkea luonnontilaista, tietöntä, asumatonta, syrjäistä aluetta, jonka ominaispiirteisiin kuuluvat metsät, suot, aarniometsät ja puhtaat vesistöt. Suomalaiset suhtautuvat erämaihiin konservatiivisesti ja säilyttävästi. Erämaahan kuuluviksi hyväksytään pitkospuat, autiotuvat, tulipaikat, laavut, opasteet ja polut. (Hallikainen 1998)

Suomalaisen erämaakäsitteen juuret ovat pyyntikulttuurissa. Erämaaksi on sanottu laajoja takamaita, joihin tehtiin eri pituisia kalastus- ja metsästysmatkoja aikoina, jolloin pyynti antoi olenaisen osan toimeentulosta. Erämaat vaikuttavat yhä pohjoisen ihmisten elämään – ja toisaalta ihmisten toimet vaikuttavat erämaihiin. Tämä kaksisuuntainen yhteys on pohjoisen elämänmuodon perusta. Nykyisin erämaat merkitsevät paikallisille asukkaille toimeentulon lähdettä, kulttuuri-perintöä ja virkistysmahdollisuuksia. He saavat erämaa-alueelta tuloa porotaloudesta, kalastuksesta, metsästyksestä, hillastuksesta ja luontomatkailusta.

Erämaiden rajat eivät ole rajoja paikallisille ihmisiille, koska poronhoito, metsästys ja kalastus ovat mahdollisia erämaissa ja niiden ulkopuolella. Yleensä luontokin on samanlaista. Harvaan asutussa pohjoisessa erämaat ovat osia laajemmista erämaisista aluekokonaisuuksista. Niillä kullakin on oma asutus- ja elinkeinohistoriansa, joka näkyy myös tämän päivän käyttäjissä ja käyttömuodoissa.

Erämaiset alueet ulottuvat valtakunnan rajojen yli, kun alueiden luonto sekä asutus- ja kulttuurihistoria ovat samankaltaisia. Paikalliset asukkaat ovat perinteisesti ylittäneet rajoja varsin vapaasti.

Suomen erämaalaki (62/1991) lähtee edellä kuvatuista perinteistä ja niiden kunnioituksesta. Suomen erämaat on perustettu säilyttämään sekä luonnon- että kulttuuriarvoja. Sana **kulttuuri** voidaan ymmärtää laajasti siten, että se pitää sisällään paitsi tietyn elämäntavan, myös tuohon elämäntapaan liittyvät taloudelliset arvot ja toimet. Tämä ihmisen ja luonnon yhteyden tunnustaminen näkyy erämaiden rajaussessa. Niitä ei ole rajattu pelkästään ”etäisyys tiestä” -kriteereiden mukaan, eikä niiltä edellytetä täydellistä asumattomuutta eikä luonnontilaisuutta (Erämaakomitea 1988).

1.2 Soidensuojelualueet

Suunnittelalueella sijaitseva Terstojängän soidensuojelualue on perustettu vanhan luonnon-suojelulain (71/1923) nojalla erityiseksi suojelualueeksi. Hallituksen esityksen (20/1988) yksityiskohtaisten perustelujen mukaan

tärkein seikka soidensuojelualueita perustettaessa on turvata alueiden luonnonmukaisen vesitalouden säilyminen. Rauhoitusmääräyksin on siten tarkoitus kieltää ojittamasta alueita, ottamasta maa-aineksia sekä tekemästä kaikkia muitakin sellaisia toimia, jotka saattavat muuttaa suoalueen luonnonmukaisista vesitasapainoa. Sitä vastoin luontaistalouden harjoittaminen, kuten poronhoito, metsästys ja kalastus sekä marjojen ja sienten poiminta, olisi sallittua soidensuojelualueella.

1.3 Suunnittelalue

Suunnittelalue sisältää Natura 2000 -suojelalueeverkostoon kuuluvan Muotkatunturin erämaan Natura-alueen (FI 1300202) valtionmaat. Natura-alueeseen kuuluvat Muotkatunturin erämaa-alue (EMA) sekä Terstojängän alue (SSO, SSA). Muotkatunturin erämaa-alue on perustettu erämaalain (62/1991) nojalla, ja Terstojängän alue luonnon-suojelulain (1096/1996) nojalla soidensuojelualueeksi (SSA). Terstojängän soidensuojelualueen sisällä on vielä noin 7 ha yksityismaata, joka kuuluu soidensuojeluohjelma-alueeseen (SSO). Natura-tietolomakkeen mukaan Muotkatunturin erämaan Natura-alue muodostuu Muotkatunturin erämaa-alueesta ja Terstojängän soidensuojelualueesta. Aksujärven soidensuojeluohjelmakohteeseen eteläisimmät kärjet ulottuvat kartta-aineistossa kuitenkin Natura-alueelle (noin 7,7 ha). Kyseinen alue käsittää noin 1,1 % Aksujärven soidensuojeluohjelma-alueesta, jonka kokonaispinta-ala on noin 683 ha. Käytännössä kyse on kartta-aineistojen erilaisesta digitointitarkkuudesta, eivätkä Aksujärven suot kuulu Muotkatunturin erämaan Natura-alueeseen, eivätkä siis myöskään suunnittelalueeseen.

1.3.1 Muotkatunturin erämaa-alue

Muotkatunturin (Myedhiuoddâreh/Muotkeduoddarat) erämaa sijaitsee pohjoisimmassa osassa Suomea, Utsjoen (Ohcejohka) ja Inarin (Anár/Aanaar) kuntien alueella (kuva 1), ja se on pinta-alaltaan noin 157 000 ha. Erämaa-alueen pituus on suurimmillaan noin 50 km. Muotkatunturin erämaa jää kolmen tien sisälle. Erämaan rajan etäisyys pääteille on yleensä noin 2–4 km. Kauimpana tiestä erämaa-alueen raja on alueen lounaisosassa, josta on noin 9 km maantien varteen.

Kuva 1. Muotkatunturin erämaa-alueen sijainti ja päämaankäytöluokat. © Metsähallitus 2008, © Genimap Oy, Lupa L5293, © Suomen ympäristökeskus 2008.

Erämaa-alue jää yleisten teiden ulkopuolelle, mutta alueen sisällä sijaitseville yksityismaille johtaa kulkuturia. Utsjoen kunnan puolella erämaassa on kaksi kesäaikaista maaastoliikenneuraa, joille paikkakuntalaisten on mahdollista saada uralupa. Urat ovat syntyneet 1950–1970-luvulla, jolloin erämaahan kuljettiin traktoreilla kalastamaan ja hillastamaan. Inarin kunnan puolella kesäaikaisia maaastoliikennelupauria ei ole. Porttakaltion (Porttâkälde/Bartagáldu) erotuspaikalle lähtee Ranttilasta (Rántel/Ranttil) erämaa-alueen sisään johtava Muotkatunturin paliskunnan yksityinen tieura. Porttakaltion erotuspaikan tie on suljettu lukollisella puomilla.

Muotkatunturin erämaa kuuluu kokonaisuudessaan saamelaisten kotiseutualueeseen. Alue kuuluu pääosin Natura 2000 -suojelualueverkoston alpiiniseen vyöhykkeeseen (FI 1300202); eteläosiltaan se kuuluu myös boreaaliseen vyöhykkeeseen. EU:n komissio on lopullisesti hyväksynyt kaikki Suomen SCI-ehdotukset. Komissio päätti alpiinista luonnonmaantieteellistä vyöhykettä koskevasta alueluettelosta 22.12.2003 ja boreaalista vyöhykettä koskevasta luettelosta 13.1.2005 (www.ymparisto.fi).

1.3.2 Terstojängän soidensuojelualue

Terstojängän (Tiärstoojeggi) soidensuojelualue sijaitsee Muotkatunturin erämaa-alueen sisällä sen kaakkoisosassa (kuva 1). Alueen pinta-ala on noin 2 300 ha. Terstojängällä pesii uhanalaisia ja harvinaisia lintulajeja. Soidensuojelualue on perustettu lailla 851/1988, ja sen käyttöä ohjaavat säädökset löytyvät asetuksesta 852/1988.

Terstojängän soidensuojelualue kuuluu Natura 2000 -suojelualueverkostoon osana Muotkatunturin erämaan Natura-alueutta (FI 1300202).

1.4 Suunnittelun perusta ja lähtökohdat

Erämaalaki (62/1991) velvoittaa Metsähallituksen laatimaan erämaa-alueille hoito- ja käyttö-suunnitelmat. Muotkatunturin erämaa-alueelle ei ole aikaisemmin laadittu tällaista suunnitelmaa. Ympäristöministeriön vahvistettua hoito- ja käyttösuunnitelman Metsähallitus on vovelollinen toimimaan suunnitelman mukaisesti.

Suunnitelmassa käydään läpi ensin lyhyesti aihepiireittäin suunnittelalueen taustatiedot ja suunnittelun lähtökohdat, minkä jälkeen esitetään varsinaiset hoidon ja käytön linjaukset.

Suunnitelma tulee tarkistaa 10–15 vuoden välein tai useamminkin, ja tarkistuksen tulee tapahtua osallistavan suunnittelun periaatteella. Kuitenkin suunnitelman päätinjat – kuten esimerkiksi vyöhykeistäminen ja siihen perustuva maankäytön ohjaus – on tarkoitettu mahdollisimman pysyviksi päätöksiksi. Tämä suunnitelma tullaan tarkistamaan noin vuonna 2020.

Erämaa-alueiden hoito- ja käyttösuunnittelun lähtökohtana ovat kestävän kehityksen ohjelmat. Sisällöltään ja prosessiltaan erämaasuunnitelmat sekä niiden laatiminen noudattavat **Saamelaisen kestävän kehityksen ohjelmaa** (Saamelaiskäräjät 2006) erityisesti sen luvun 1.3 **Ympäristön asettamat lähtökohdat** osalta. Suunnittelussa on saamelaisnäkökulman lisäksi otettu kokonaisvaltaisesti huomioon alueen kaikki asianosaiset käyttäjä- ja sidosryhmät oikeuksineen, Suomen voimassa oleva lainsäädäntö sekä YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 27. artikla.

Metsähallituksen luonnonvarasuunnittelu on valtionmailla ja -vesillä olevien luonnonvarojen monitavoitteista hoidon ja käytön suunnittelua. Se koostuu alueiden käytön pääpiirteisestä suunnittelusta sekä luonnonvarojen hoidon suunnittelusta. Luonnonvarasuunnittelun tuloksena tarkennetaan luonnonvarojen käytön painotukset sekä keskeiset toimintojen mitoitukset (Metsähallitus 2007b). Ylä-Lapin luonnonvarasuunnitelma valmistui vuonna 1999 (Sandström ym. 2000), ja luonnonvarasuunnitelman tarkistus tehtiin vuosina 2005–2006 (Sihvo ym. 2006).

Muotkatunturin erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelma perustuu lakeihin ja asetuksiin, Ylä-Lapin luonnonvarasuunnitelmaan, alueen luontoa, käyttöä ja paikannimistöä kuvaaviin selvityksiin, maastokäynteihin, Metsähallituksen henkilöstön alueen hoidosta kertyneisiin kokemuksiin ja tietoihin, aiempiin muille erämaa-alueille laadittuihin hoito- ja käyttösuunnitelmiin, sidosryhmien esittämiin näkemyksiin sekä paikallisen väestön antamaan palautteeseen. Suunnitteluprosessissa osallistamisella ja avoimella tiedottamisella toteutetaan ja edistetään hyvää hallintoa sekä oikeusturvaa hallintoasioissa hallintolain (434/2003) mukaisesti.

Suunnitelmassa esitettyt tavoitteet ja toimenpiteet koskevat sekä erämaa-alueutta että suunnitelmaan sisällytetyjä muita alueita, ellei erikseen toisin mainita.

Suunnitelman laadinnassa on noudatettu Metsähallituksen suunnittelurohjeita (Metsähallitus 2002a–b ja 2007a–b, Sandström ym. 2000, Sihvo ym. 2006).

1.5 Suunnitteluprosessi

Erämaa-alueelta on laadittu perusselvitykset paikannimistöstä (Mattus, julkaisematon) ja alueen geologiasta (Johansson ym., julkaisematon). Erämaa-alueen kulttuurihistoriaa on tutkittu vähän, ja vasta viime vuosina Peltojoen (Piälđoojuuhâ/Bealdojohka), Peltojärven (Piälđoojävri) ja Kiela-joen (Kiälláajuuhâ/Giellájohka) ympäristöön on tehty arkeologinen tiedusteluretki vuonna 2005 (Seitsonen ym. 2005) ja arkeologinen lisäinventointi sekä pienimuotoisia kaivauksia vuonna 2006 (Seitsonen ym. 2006a, Seitsonen ym. 2006b). Valmisteilla on myös pro gradu retkeilyn vaikutuksesta alueen muinaisjäännöksiin (Köngäs 2008). Alueella tavattavien eläin- ja kasvilajien luonnon-suojelullisesta tilasta ei ole tehty erillistä perusselvitystä; Metsähallitus ja Lapin ympäristökeskus seuraavat kuitenkin luonnontilaan säädöllisesti, ja Metsähallituksen luonnonsuojeluprosessi koostaa selvityksen alueen luonnonsuojelullisesta nykytilasta tähän hoito- ja käyttösuunnitelmaan. Alueelta on laadittu **Muotkatunturin erämaan kasvillisuus ja virkistyskäytön rakenteet**-niminen kartta, jota on saatavissa Metsähallituksen Ivalon toimipaikasta. Alueen geologiaa, luontoa, paikannimistöä ja muinaisjäännöksiä koskevat selvitykset julkaistaan mahdollisuksien mukaan omana julkaisuna, ja ne käydään läpi tiivistetysti tässä suunnitelmassa.

Suunnitteluprosessin toteuttajana on ollut vuosina 2007–2008 erikoissuunnittelija Ilkka Syvänenperä (kokonaivastuu suunnitelman laadinnasta sekä kartoista ja paikkatiedosta). Suunnitelmaa varten nimettiin Metsähallituksen asiantuntijoista projektiryhmä. Siihen kuuluivat erikoissuunnittelija Elina Stolt (alueiden hallinnan vastuulle kuuluva asiantuntemus), suojobiologi Mia Vuomajoki (eläinlajit, kasvilajit ja luontotyypit), eräsuunnittelija Jarmo Katajamaa (erätalous) sekä puistomestari Aimo Leppäkangas (luonnon virkistyskäyttö). Kulttuurihistorialliseen osaan on tekstiä tuottanut erikoissuunnittelija Pirjo Rautiainen, ja alueen nisäkkäistä sekä linnuista on kirjoittanut erikoissuunnittelija Pekka Sulkava.

Suunnitelmaa varten perustettiin yhteistyöryhmä, johon nimesivät edustajansa Muotkatunturin paliskunta, Paistunturin paliskunta, Inarin riistanhoitoyhdistys, saamelaiskärjät, Inarin kunta, Utsjoen riistanhoitoyhdistys, Utsjoen kunta, Lapin ympäristökeskus, Pohjois-Lapin Matkailu Oy sekä Inarin luonnonystävät ry (Liite 1). Yhteistyöryhmä on käsitellyt suunnitelmaa 19.12.2007, 27.5.2008 ja 11.11.2008.

Suunnitteluprosessin alussa järjestettiin kylätilaisuudet Inarissa, Karigasniemellä ja Angelissa. Tilaisuuksissa esitetty kommentit on kirjattu liitteen 1.

Saamelaiskärjien, ympäristöministeriön ja Metsähallituksen välillä käydyissä neuvotteluissa on päädyttynyt suunnitelmiin **Ympäristövaikutusten arviointi**-luvun osalta siihen, että saamelaiskärjät on kulttuuri-itsehallintolakia (Laki saamelaiskärjistä 974/1995) toteuttavana elimenä oikea taho laatimaan erämaa-alueiden ja muiden laajojen pohjoisten suojoalueiden hoito- ja käyttösuunnitelmiin sosiaalisten, kulttuuristen ja taloudellisten vaikutusten arvioinnin siltä osin, kuin tarkastellaan suunnitelman vaikutuksia saamelaisiin. Saamelaiskärjien arvointiosuuus on suunnitelman liitteenä (Liite 2).

Saamen kielen käytöstä säädetään erillisessä laissa (1086/2003). Kielilain tavoitteena on, että laissa taattu saamelaisten oikeus käyttää omaa kieltään viranomaisissa toteutuisi myös käytännössä. Kielilain vaatimukset otetaan huomioon mm. osallistamistilaisuuksissa, joissa on järjestettytä tulkkaus. Hoito- ja käyttösuunnitelmat laaditaan saamelaisten kotiseutualueella suomeksi ja saameksi. Lisäksi tässä suunnitelmassa suomenkielisen paikkanimien rinnalla (suluissa) esitetään paikannimet myös saamenkielellä, kun ne esiintyvät suunnitelmassa ensimmäisen kerran.

Lakisääteinen neuvottelu saamelaiskärjien kanssa pidettiin 20.8.2008 (Liite 1).

Kirjalliselle lausuntokierrokselle suunnitelma lähetettiin 4.9.2008. Kirjallisia lausuntoja pyydettiin 28 taholta, joista 16 antoi lausunnon. Metsähallitus laati lausuntoyhteenvedon lausunnonantajittain (Liite 3) ja erittelyt aihepiireittäin. Lausuntojen pohjalta Metsähallitus harkitsi suunnitelmaan tarvittavat muutosesitykset perusteluineen. Muutosesitykset käsiteltiin suunnitelman yhteistyöryhmän kokouksessa 11.11.2008.

Lapin luontopalveluiden aluejohtaja hyväksyi suunnitelman 17.12.2008. Ympäristöministeriö on vahvistanut suunnitelman 16.12.2010 (Liite 11).

ALUEEN LUONTO JA TÄHÄNASTINEN KÄYTTÖ

2 Luonto, historia ja nykyinen käyttö

2.1 Yleiskuvaus

Muotkatunturin erämaa-alue on kasvillisuudeltaan pääosin tunturikoivikkoa ja -kangasta, mutta jonkin verran on myös vanhoja mäntyvaltaisia metsiä sekä aapasoita. Ylä-Lapin luontokartoituksen (Sihvo 2002) mukaan Muotkatunturin erämaan pinta-alasta on erilaisia metsiä lähes puolet eli 48 %. Metsistä suurin osa on tunturikoivikko (37 % koko erämaan pinta-alasta). Mäntyvaltaisia metsiä erämaan pinta-alasta on vain 5 %. Avointa kivennäismaata ja kalliota (lähhinnä paljakkaa) Muotkatunturin erämaasta on 36 % sekä avoimia tai harvapuustoisia soita 14 %.

Muotkatunturin erämaan pohjois- ja keskiosat kuuluvat tunturi-Lapin metsäkasvillisuusvyöhykkeeseen. Alueella on paljakkaa ja jokilaaksojen tunturikoivikoita sekä yksittäisiä mäntyjä tai mäntyryhmiä. (Erämaakomitea 1988) Varsinaisia mäntymetsiä on alueen reunoilla, etenkin koillisosassa jokien varsilla. Erämaa-alueen eteläosa kuuluu puolestaan metsä-Lapin kasvillisuusvyöhykkeeseen, ja on alavampaa soiden ja pienten vesistöjen kirjomaa koivu- ja mäntymetsää. Männyn metsänraja eli yhtenäisempien mäntymetsien raja ulottuu erämaa-alueen reunalle. Kuuden metsänraja on selvästi Muotkatunturin erämaan eteläpuolella, mutta joitakin kuusia kasvaa alueen eteläosassa.

Kasvistoa luonnehtivat enimmäkseen tavalliset pohjoiset metsä-, suo- ja tunturilajit. Pohjanvariksenmarja ja puolukka ovat metsien aluskasvillisuuden valtalajeja. Tunturissa kasvavat muun muassa sielikkö, tunturikeltano ja riekonmarja. Soilla yleisiä ovat esimerkiksi luhtavilla ja vaivaiskoivu. (<http://www.luontoon.fi>) Rehevämpää, lehtomaista kasvillisuutta on Verkkojärven rannalla ja siihen laskevan Vestojoen (Viästoo) varrella, mistä löytyy mm. edustavia kotkansipi-kasvustoja (Kallio ym. 1969). Suot ovat enimmäkseen aapasoita, joista ravinteisimmat sijaitsevat erämaan lounaisosassa. Pienialaisia palsasoita on alueen pohjososassa Vuorgočearávžin molemmilla puolilla ja lounaisosassa Suolovárrin luoteispuolella.

Pinnanmuodostukseltaan alue on ns. **ylhiömaata**, joka laskee erämaan keskiosasta kohti reunoja. Alueen suhteelliset korkeusvaihtelut ovat 200–300 m. Muotkatunturin erämaan korkein huippu Kuárvikozzâ on yli 590 m korkea. Erämaa-alueella on myös useita muita yli 500 m:n korkeuteen kohoavia huippuja. Suhteellisen loivapiirteistä tunturialuetta leikkaavat jokilaaksot, jotka ovat suuntautuneet kalliooperän murroslaaksojen mukaan pääasiassa lounasta koilliseen tai lännestä itään. Äkkijyrkkiä kallioseinämää eli **pahtoja** on vain paikoin. Alueen eteläosan tunturialueella korkeuserot ovat noin 150–200 m. (Johansson ym. julkaisematon)

Erämaa on tärkeä poronhoitoalue, ja luontaiselinkeinojen harjoittajille sekä muille paikkakuntalaisille tärkeä metsätys-, kalastus-, hillastus- ja virkistysalue. Erämaa kuuluu Muotkatunturin ja Paistunturin (Báíšduottar/Paištuodâr) paliskuntien poronhoitoalueisiin.

Muotkatunturin erämaa-alueella on noin 20 erilaista – lähhinnä luontaiselinkeinojen harjoittajien – tukikohtaa. Yksityismaita ja -vesiä erämaa-alueen sisällä on noin 110 ha. Ne eivät kuulu erämaahan eivätkä Natura 2000 -suojelualueeverkostoon. Terstojängän soidensuojelualueen sisällä on noin 7 ha yksityismaata, joka kuuluu soidensuojeluohjelma-alueeseen.

Riekonpyynnillä on merkitystä paikalliselle väestölle. Syksyisin ja kevättalvella alueella liikkuvat myös ulkopaiikkakuntalaiset virkistysmetsästäjät. Paikalliset metsästävät myös hirviä ja karhuja. Virkistysmetsästyksen painopistealueet sijoittuvat erämaa-alueen pohjoisosien Karigasniemi (Gáregasnjárða/Kärigâsnjargâ) – Kaamanen (Kaamás/Gámas) -tien varteen sekä Porttakaltion tien varteen erämaa-alueen läntisiin osiin.

Muotkatunturin erämaa-alue on vaativa eräretkeilyalue. Retkeilyn kannalta ei voitane puhua retkeilyn painopistealueista, koska koko alueella on vain kaksi merkityä retkeilyreittiä ja huollettua autiotupaa. Lisäksi alueella on retkeilijöiden taukotupana toimiva ns. **Lahtisen kämpä** Peltojoen varressa, jota ovat huoltaneet retkeilijät ja matkailuyrittäjä. Retkeily on pääsääntöisesti ns. **omatoimiretkelyä**. Pääsin se suuntautuu alueen tunturiylängölle ehkä eniten Kaamanen–Karigasniemi-tien varresta, jossa sijaitsee muutamia majotus- ja ohjelmapalveluita tarjoavia yrityksiä. Ohjelmapalveluyrittäjät järjestävät myös jonkin verran huollettuja ja ohjattuja vaelluksia sekä kesäisin että talvisin.

Muotkatunturin erämaan paikannimistö on alkuaan saamenkielinen. Joillekin nimille on vakiintunut saamenkielisen muodon rinnalle myös suomenkielinen muoto. Muotkatunturin erämaa-alueen paikannimistöstä on tehty kattava perusselvitys (Mattus, julkaisematon), jossa on nimistöluettelon lisäksi kartoitettu alkuperäisten saamenkielisen paikannimien merkitystä. Tässä suunnitelmassa käytetään Mattuksen selvitysten sekä uusimpien topografikarttojen mukaista nimistöä.

2.2 Geologia ja geomorfologia

Suunnitelmaa varten on tehty perusselvitys alueen geologiasta (Johansson ym., julkaisematon), joka esitetään tiivistetysti seuraavissa kappaleissa.

Alueen kallioperä on tutkittu 1800-luvulta lähtien, ja sen tärkein sekä mielenkiintoisin geologinen yksikkö, granuliittivyöhyke, on tunnettu jo kauan (esim. Jernström 1874, Sederholm 1911). GTK on tutkinut kallioperää vuosina 1957–1972, ja tutkimustuloksista on julkaistu mm. 1:400 000 -mittakaavainen kallioperäkartta (Meriläinen 1965). Viime vuosina GTK on tehnyt alueella geofysikaalisia matalalentoja.

Pääsan Muotkatunturin erämaan kallioperästä muodostaa kaaren muotoinen Lapin granuliittivyöhyke. Granuliittivyöhykkeen kivilajit ovat alun perin olleet puhtaita sedimenttejä ja niihin tunkeutuneita syväkiviä. Sedimenteistä on syntynyt vaaleita, raitaisia gneissejä. Granuliittivyöhykkeen lounaispuolella on kapeana kaistaleena emäksisiä vulkaanisia kivilajeja. Erämaa-alueen lounaisnurkkaan ulottuu myös Angelin (Áŋjel/Aŋjel) **anortosiittina** tunnettua kivilajia, jonka varsinaisen esiintymisalue on erämaa-alueen eteläpuolella.

Muotkatunturin maaperämuodot ovat pääasiassa viimeisimmän jäätiköitymisen eli myöhäis-Veikselkautisen mannerjäätkön työn tulosta. Sulava mannerjäätkö ja sen lounaaseen perääntyvä reuna saavuttivat alueen noin 10 700 vuotta sitten. Muotkatuntureilla – samoin kuin koko Pohjois-Suomessa – moreeni on yleisin maalaji. Laajoja ja yhtenäisiä pohjamoreeniaalueita on alueen pohjoisosassa. Jäätkön virtauksen suuntaamia moreeniselänteitä (drumliineja) esiintyy alueen itäosassa Tuorpumpaan (Tuárbumuáiváš) itäpuolella. Muotkatunturin seudulla esiintyy myös muita moreenimuodostumia – kuten vakoumia, kumpuja ja selänteitä.

Muotkatunturin alueen harjut ovat syntyneet viimeisen jäätköitymisen sulamisvaiheessa. Harjujakso kulkevat nykyisiä laaksonpohjia myötäillen lounasta koilliseen. Jäätkön sulamisvesien aiheuttamasta eroosiosta ovat merkkeinä myös tunturien rinteillä olevat avokalliot, kurut, satulakurut ja lieveuomat. Erämaa-alueen jääkauden jälkeisten tapahtumien seurausena syntyneistä pinnanmuodoista mainittakoon vielä rapautumisen seurausena syntyneet rakkakivikot, tuulen kerrostamat lentohekka-alueet ja -kinokset (dyynit) sekä routimisen tuloksena syntyneet ns. **kuviomaat**.

2.3 Vesistöt ja suot

Muotkatunturin erämaa-alueen pinta-alasta on vettä vain noin 2 %. Vesistöt kuuluvat länsiosistaan Tenon vesistöalueeseen ja itäosistaan Paatsjoen vesistöalueeseen (Liite 4). Purojen ja pikkujokien runsaus sekä syvät jokilaaksot ovat tunnusomaisia Muotkatunturin erämaa-alueen pohjoisosille. Erämaa-alueen eteläosassa on suhteellisen runsaasti järviä ja lampia. Suurimpia erämaa-alueella virtaavia jokia ovat mm. Kielajoki, Peltojoki sekä Karigasjoki (Gáregasjohka) erämaa-alueen pohjoisrajalla. Pinta-alaltaan suurin järvi on alueen kaakkoisosassa sijaitseva Peltojärvi.

Alueen eteläosassa on myös suhteellisen runsaasti soita. Muotkatunturin suot kuuluvat tunturi-Lapin palsasoiden vyöhykkeeseen, jotka luetaan aapasoiden alatyypiksi. Varsinaisia edustavia palsasoita on kuitenkin suhteellisen vähän. Erämaa-alueen edustavimmat palsat sijaitsevat alueen luoteisosassa Vudnjosjávrin koillispuolisella suolla. (Sihvo 2002, Johansson ym. julkaisematon)

2.4 Natura-luontotyypit

2.4.1 Muotkatunturin erämaa-alue ja Terstojängän soidensuojelualue

Muotkatunturin erämaa-alue kuuluu Natura 2000 -suojelualueverkoston alpiiniseen ja boreaaliseen vyöhykkeeseen. **Muotkatunturin erämaa** (FI 1300202) -Natura-alueeseen kuuluvat Muotkatunturin erämaa-alue (EMA) sekä Terstojängän alue (SSO), joka kuuluu soidensuojelutoimelmaan. Muotkatunturin erämaa-alue on perustettu erämaalain (62/1991) nojalla ja Terstojängän alue luonnonsuojelulain (1096/1996) nojalla soidensuojelualueeksi (SSA). Terstojängän alueella olevien vähäisten yksityismaiden toteutuskeinona on luonnonsuojelulaki. Natura-alueen pinta-ala on 158 208 ha (josta Terstojängän osuus on noin 2 300 ha), ja se on aluetyypiltään luontodirektiivin (92/43/ETY) mukainen SCI-alue eli yhteisön tärkeänä pitämä alue, joilla esiintyy luontodirektiivin liitteessä I lueteltuja luontotyyppejä ja liitteessä II lueteltujen lajien elinympäristöjä (www.ymparisto.fi).

Muotkatunturin erämaa (FI 1300202) -nimisen Natura 2000 -alueen suojeleluun perusteenä on luontodirektiivin liitteen I mukaisesti 15 luontotyyppiä, joista yleisimmät (peittävyydetään) ovat tunturikoivikot (30 %), tunturikankaat (25 %), luonnonmetsät (5 %), tunturipajukot (5 %) sekä aapasuo (5 %). Lisäksi luontotyypeistä esiintyy humuspitoisia lampia ja järviä, Fennoskandian luonnontilaisia jokireittejä sekä puistoisia soita. Alueella on myös tunturijokia ja puroja, pikkujokia ja puroja, karuja tunturiniittyjä, vahettumis- ja rantasoita, palsasoita, silikaattikallioita sekä tulvametsiä. Em. luontotyypeistä ensisijaisesti suojelevat ovat aapasuo, palsasuot, borealiset luonnonmetsät, puustoiset suot ja tulvametsät (Liite 5). Karut kirkasvetiset järvet (3110) puuttuvat Natura-tietolomakkeesta Muotkatunturin alueelta. Kuitenkin karut ja kirkasvetiset järvet ovat selvästi yleisin järvityyppi alueella.

Tunturialueiden vesistöjen kasvillisuutta on kartoitettu melko vähän. Metsähallituksen **SutiGis**-tietokannassa ovat alueen kaikki järvet sijainti- ja pinta-alatietoineen, mutta siellä ei ole tarkempaa tietoa järvityypeistä.

Luontodirektiivin (92/43/ETY) liitteen II eläinlajeista alueella esiintyvät tietolomakkeen mukaan naali, ahma ja saukko. Luontodirektiivin liitteen II putkilokasveista tunnetaan lapinleinikki ja leitorikko. Ahma ja naali ovat luontodirektiivin mukaan EU:n ensisijaisesti suojelevia lajeja.

Muotkatunturin Natura 2000 -tietolomakkeessa on alueella ilmoitettu esiintyvän 20 EU:n lintudirektiivin (79/409/ETY) liitteeseen I kuuluva lintulajia, joiden suojelemiseksi on osoitettava erityisten suojeleutoimien alueita. Näistä lajeista kolme on Suomen uhanalaisluokituksen mukaan uhanalaisia.

Suo- ja tunturimaisemaa Peltojokilaaksossa Muotkatunturin erämaa-alueella. Kuva Ilkka Syvänperä.

2.5 Kasvillisuus ja kasvisto

2.5.1 Uhanalaiset kasvit

Uhanalaisten kasvien suojeelu ja seuranta

Perustiedot Muotkatunturin erämaa-alueen kasvilajistosta perustuvat Turun yliopiston Lapin tutkimuslaitos Kevon tekemään Inarin Lapin kasvistokartoitukseen. Luonnontieteellisen keskusmuseon kasvimuseo ja Oulun yliopiston kasvimuseo ovat myös tehneet uhanalaisten kasvien kartoituksia alueella. Kasvistokartoitukset ovat koskeneet lähinnä putkilokasveja, ja vähäisemmässä määrin sammalia ja sieniä. Lapin luontopalvelut tarkistaa vanhoja esiintymiä Muotkatunturin alueella lähes vuosittain; uusista kasvupaikoista saadaan tietoa omien selvitysten lisäksi ulkopuolisilta tahoilta. Kattaviin kasviston inventointeihin ei ole ollut resursseja käytettäväissä.

Taulukossa 1 on esitetty tällä hetkellä tunnetut uhanalaisten putkilokasvien esiintymät Muotkatunturin erämaa-alueella ja Terstojängän soidensuojelualueella. Näistä lajeista kolme on vaarantunutta (VU), neljä silmälläpidettävä (NT) ja yksi elinvoimainen (LC), mutta alueellisesti uhanalainen. Lapinleinikki ei ole uhanalainen, mutta se on rauhoitettu ja EU:n luontodirektiivin laji – samoin kuin vaarantunut lettorikko. Suomen kansainväliset vastuulajit [joiden eurooppalaisesta kannasta on arvioitu olevan Suomessa vähintään 20 %, pois lukien kaikkein yleisimmät lajit (Rassi ym. 2001)] on merkitty taulukkoon tähdellä (*).

Taulukossa 2 on tällä hetkellä tunnetut uhanalaisten sammalten, jäkälien ja sienten esiintymät Muotkatunturin erämaa-alueella ja Terstojängän soidensuojelualueella. Näistä lajeista kaksi on vaarantunutta (VU), yksi silmälläpidettävä (NT) ja kaksi elinvoimaista (LC), mutta alueellisesti uhanalaista.

Osa uhanalaishavainnoista on huomattavan vanhoja, eikä niiden nykytilaa ole ehditty tarkistamaan. Uhanalaisten lajien havaintotiedot ovat ympäristöhallinnon **Hertta**-tietojärjestelmän **eliolajit**-osiosta (tilanne 29.2.2008).

Uhanalaisten putkilokasvilajien kannalta tärkeimpä elinympäristöjä ovat erämaan lounaisosan rehevät lettosuot, joilla esiintyy mm. lettorikkoo ja lettosaraa. Uhanalaisten sammalten ja sienten esiintymät keskittyvät puolestaan alueen eteläosaan.

Taulukko 1. Muotkatunturin erämaassa ja Terstojängän soidensuojelualueella esiintyvät uhanalaiset ja silmälläpidettävät putkilokasvit. Uhanalaislukot (U) (Rassi ym. 2001): VU (Vulnerable) = vaarantunut, NT (Near Threatened) = silmälläpidettävä, LC (Least Concern) = elinvoimainen. Alue = alueellisesti uhanalainen. Dir. = EU:n luontodirektiivin liitteen II tai IV laji. Rauh. = rauhoitettu laji. * = Suomen kansainvälinen vastuulaji.

Laji	Tieteellinen nimi	U	Alue	Dir.	Rauh.
Lettorikko	<i>Saxifraga hirculus</i> *	VU		x	x
Lapinleinikki	<i>Ranunculus lapponicus</i> *	LC		x	x
Lettosara	<i>Carex heleonastes</i> *	VU			
Pohjannoidanlukko	<i>Botrychium boreale</i> *	VU			
Ketonoidanlukko	<i>Botrychium lunaria</i>	NT			
Suopunkämmekkä	<i>Dactylorhiza incarnata</i> ssp. <i>incarnata</i>	NT			
Himmeävilla	<i>Eriophorum brachyantherum</i> *	NT			
Valkokämmekkä	<i>Pseudorchis albida</i> ssp. <i>straminea</i>	NT			
Kotkansiipi	<i>Matteuccia struthiopteris</i>	LC		x	

Tiedossa olevista tiukkaa suojelua vaativista luontodirektiivin (92/43/ETY, liite IV) lajeista (lettorikko ja lapinleinikki) yksikään esiintymä ei sijoitu suunnitelman virkistysvyöhykkeelle eikä alueella olevien virkistyskäytön rakenteiden välittömään läheisyyteen. Myöskään esimerkiksi retkeilijöiden suosimien, Peltojoen varressa kulkevien polkujen läheisyydessä ei ole tiedossa olevia esiintymiä.

Taulukko 2. Muotkatunturin erämaassa ja Terstojängän soidensuojelualueella esiintyvät uhanalaiset ja silmälläpidettävät sammalat, jäkälät ja siemet. Uhanalaisluokat (U) (Rassi ym. 2001): VU (Vulnerable) = vaarantunut, NT (Near Threatened) = silmälläpidettävä, LC (Least Concern) = elinvoimainen. Alue = alueellisesti uhanalainen.

Laji	Tieteellinen nimi	U	Alue
Koskikorvasammal	<i>Jungermannia obovata</i>	VU	
Sirohuurresammal	<i>Cratoneuron filicinum</i>	LC	x
Kalliokoukerosammal	<i>Lescuraea saxicola</i>	LC	x
Erakkokääpä	<i>Antrodia infirma</i>	VU	
Louhennahka	<i>Laurilia sulcata</i>	NT	

2.6 Kalasto

Muotkatunturin erämaa-alue kuuluu Utsjoen ja Inarin kalastusalueisiin. Suunnittelualueen vesisjöistä tavataan 11 kalalajia, jotka lisääntyvät ja ovat siis luontaisia kalalajeja. Alueen luontaiseen kalastoon kuuluvat lohi, eri taimenmuodot, rautu eli nieriä, harjus, siika, made, hauki ja ahven sekä mudun lisäksi piikkikaloihin kuuluvat kolmi- ja kymmenpiikki. (Inarin kalastusalue 2007, Utsjoen kalastusalue 2007, Seppänen/haastattelu 2008)

Teno ja siihen etelästä laskeva Inarijoki ovat lohijokia; pienemmät lohet nousevat myös useisiin vesisjöihin sivujokiin. Lohi nousee myös Muotkatunturin erämaa-alueen pohjoisrajalla virtaavaan Karigasjokeen. Muotkatunturin erämaa-alueelle latvansa ulottavat Inarijoen sivujoet ovat lohen poikastuotantoalueita. Useat sivujoet ovat olleet myös tärkeitä meritaimenen lisääntymisalueita. (Seppänen/haastattelu 2008) Inarijokeen laskee myös useita sivupuroja, joihin lohi ei varsinaisesti nouse; mutta purot ovat olleet tärkeitä lohenpoikasten syönnösalueita. Angelit ja Karigasniemi-tien rakentamisen yhteydessä valmistetut tierummut ovat mahdollisesti vaikeuttaneet tai estäneet lohenpoikasten nousun näille syönnösalueille.

Paatsjoen vesisjöalueen tärkeimmät kalalajit suunnittelualueen vesisjöissä ovat siika, taimen, hauki, ahven, harjus ja made (Inarin kalastusalue 2007, Seppänen/haastattelu 2008).

Suunnittelualueella tiedetään olevan luontainen rautukanta ainoastaan Peltojärvessä. Raudun siirtoistutuksia on tehty lähinnä muutamiin Karigasniemen kylän lähistöllä sijaitseviin tunturi-järviihin. (Utsjoen kalastusalue 2007, Seppänen/haastattelu 2008)

Alueella tavataan taimenta monimuotoisena kalalajina pienemmistä puroista aina Jäämerelle vaeluksilla käyviin muotoihin (Inarin kalastusalue 2007).

2.7 Linnusto

Muotkatunturin erämaa-alueen lintulajistoa on seurattu ja tutkittu melko vähän. Systemaattisia laskentoja on tehty vuonna 2007, kun erämaassa laskettiin yhteensä 55 km linnustoseurantaohjeen mukaista linjalaskentaa. Linnusto koostuu metsä-Lapin soiden, tunturiylänköjen, paljakoiden ja havumetsävyöhykkeen lajeista. Monilla tunturilajeilla on vahva kanta Muotkatunturissa. Tällaisia lintuja ovat kiiruna, keräkurmitsa, punakuiri, tunturikihu ja pulmunen. Erämaa-alueen yleisimmät linnut ovat pajulintu, niittykirvinen ja järripeippo. Myös lapinsirkun, punakylkirastaan ja kaputarinnan populaatiot ovat suuret alueella. Merkillepantavaa on uhanalaisista lajeista ja direktiivilajeista kapustarinnan, liron, punakuirin, vesipääskyn ja sinirinnan sekä silmälläpidettävistä kivistäkun suuret populaatiot (taulukko 3). Alueella havaittuja harvinaisempia, mutta ei uhanalaisia tai direktiivilajeja ovat alli, suosirri, lapinuunilintu, kirjosiipiäkäylintu ja lapinkirvinen. Kirjallisuus-tietoina aiemmilta vuosikymmeniltä on Muotkatunturin alueelta havainto harvinaisesta amerikan-jääkuikasta sekä atlashavainto mustakurkku-uikusta.

Uhanalaisia ja silmälläpidettäviä lajeja on Muotkatunturin alueella havaittu yhteensä 34 kpl. Yksi laji on äärimmäisen uhanalainen, kaksi lajia on luokiteltu erittäin uhanalaisiksi, 10 lajia vaarantuneiksi ja 20 lajia silmälläpidettäviksi. Näistä myös alueellisesti uhanalaisia ovat muun muassa keräkurmitsa, punakuiri, mustalintu ja sepelrastas. Valtakunnallisesti elinvoimaisia, mutta alueellisesti uhanalaisia lajeja on tavattu viisi kappaletta. EU:n lintudirektiivin (79/409/ETY) liitteen I lajeja on havaittu 26 kpl (Liite 7). Näistä alueella esiintyvät säännöllisesti esimerkiksi keräkurmitsa, laulujoutsen, ampuhaukka, kuikka, kaakkuri, kurki, sinirinta, vesipääsky, suokukko, pohjantikka, kapustarinta, metso ja liro.

Taulukko 3. Muotkatunturin alueella linjalaskentojen perusteella yleisimmät linnut ja niiden parimäääräarviot.

Laji	Havaitut yksilöt		Parimäääräarvio		Osuus
	Pääsarka	Tutkimussarka	Minimi	Maksimi	
Pajulintu	36	445	25 197	37 795	23,5 %
Niittykirvinen	16	110	15 083	22 624	14,1 %
Järripeippo	17	236	14 030	21 045	13,1 %
Punakylkirastas	18	145	9 174	13 762	8,6 %
Lapinsirkku	7	48	8 043	12 868	7,5 %
Kapustarinta	5	89	5 804	8 125	5,4 %
Urpainen	2	88	4 197	5 876	3,9 %
Liro	6	44	3 749	5 623	3,5 %
Leppälintu	5	72	3 381	4 733	3,2 %
Keltavästäräkki	3	17	2 976	4 761	2,8 %
Pikkukuovi	6	68	2 770	3 878	2,6 %
Pajusirkku	1	15	2 068	3 102	1,9 %
Sinirinta	2	14	1 813	2 719	1,7 %
Riekko	4	5	1 392	2 506	1,3 %
Tunturikihu		22	1 318	1 845	1,2 %
Kivitasku	3	7	1 082	1 731	1,0 %
Punakuiri	1	7	494	692	0,5 %
Vesipääsky	1	3	465	743	0,4 %

2.8 Nisäkkääät

Muotkatunturin erämaa-alueella on tehty vain vähän nisäkästutkimuksia lajiston kartoittamiseksi. Suurpetolaskentojen tuloksenä isokokoisten talvella liikkuvien nisäkkäiden kannoista on tiedot, mutta muuten havainnot ovat satunnaisia. Erämaa-alueella esiintyvät todennäköisesti yleisimmät piennisäkkääät – kuten myyristä metsä-, puna-, harmaakuve-, pelto-, lapin- ja vesimyrä ja tunturisopuli sekä päästäisistä ainakin metsä-, idän-, vaivais- ja vesipäästäinen. Myös piisamia on tavattu. Alueella on ollut majavia 1900-luvun alkupuolella. Yleisiä nisäkkäitä ovat orava, metsäjänis, näätä, lumikko, kärppä, minkki, poro, hirvi ja kettu. Alueen läheisyydestä on havaintoja pohjanlepakosta, joten todennäköisesti lajia on mahdollista löytää myös Muotkatunturin erämaasta. Saukko, ahma ja karhu ovat Muotkatunturin erämaa-alueen vakituisia asukkaita. Myös susi ja ilves esiintyvät säännöllisesti alueella.

Myös naali kuuluu Muotkatunturin erämaa-alueen eläimistöön, vaikka seutu ei olekaan naalin keskeisintä esiintymisalueutta. Alueen pohjoisosasta tunnetaan vain kaksi vanhaa naalin pesää, ja naalin voidaan katsoa esiintyvän siellä esiintymisalueensa etelärajalla. Poromiehet ja alueen muut käyttäjät ovat tehneet muutamia yksittäisiä naalihavaintoja viime vuosina. Viimeisin Suomessa havaittu naalin poikaspesä löydettiin Muotkatunturin erämaa-alueen pohjoispooliselta Paistunturin erämaa-alueelta vuonna 1996 (Mela, henk.koht. tiedonanto 23.4.2008).

Varsinkin viimeisen vuosikymmenen aikana on ihmisen suhdetta eläimiin luokiteltu erilaisilla säädöksillä ja direktiiveillä. Tärkeimpä näissä luokitussa ovat luonnonsuojelu- (1096/1996) ja metsästyslait (615/1993), uhanalaisluokitukset sekä Euroopan unionin direktiivit. (Liite 8)

Seuraavassa luetellaan tärkeimpiä luokitussa, joita käytetään arviodessa nisäkkäiden yleisyyttä tai asemaa suhteessa ihmiseen.

1 Yleisyys

Kaikille nisäkkäille on määritetty liitetaulukkoon (Liite 8) myös yleisysarvio. Luokitus on suhteellinen eikä tarkoita eläinten absoluuttisia määriä. Arvio antaa pikemminkin kuvan siitä, kuinka helppo kutakin lajia on löytää alueelta.

2 Uhanalaisuus

Tässä yhteydessä käytetään kansainvälistä ”Punaisen kirjan” mukaista uhanalaisluokitusta, jonka on valmistellut ympäristöministeriön johdolla oma seurantaryhmä. Uhanalaiset lajit jaetaan kolmeen eri luokkaan uhanalaisuuden/lukumäärän mukaan seuraavasti:

- 1) äärimmäisen uhanalainen (CR); Muotkatunturin erämaa-alueella naali
- 2) erittäin uhanalainen (EN); Muotkatunturin erämaa-alueella ahma ja susi
- 3) vaarantunut (VU); ei Muotkatunturin erämaa-alueen nisäkkäitä

Tämän lisäksi on syytä mainita ryhmä **silmälläpidettävät** (NT), vaikka siihen kuuluvat lajit eivät olekaan varsinaisesti uhanalaisia; Muotkatunturin erämaa-alueella tähän ryhmään kuuluvat saukko, ilves ja karhu.

Ahma kuuluu Muotkatunturin erämaa-alueen vakinuisiin asukkaisiin. Kuva Ilkka Syvänperä.

3 EU-kriteeri

Euroopan unioni on nimennyt direktiivilajit, joiden suojeleua säädellään ja valvotaan EU:n alueella erityisillä määräyksillä. Direktiivilajit ovat harvinaisia, vähälukuisia, suppealla alueella esiintyviä tai muuten erityisen häiriöherkkiä EU:n alueella. Osa näistä direktiivilajeista voi olla Muotkatunturin erämaa-alueella yleisiä, mutta näkökulma onkin koko EU:n kattava. Näin on helpompi ymmärtää esimerkiksi metsäjäniksen esiintyminen direktiivilajien luettelossa. Direktiivilajit on merkitty D-kirjaimella (Liite 8).

Direktiivilajien tarkempi määrittely on tehty erillisissä liitteissä, joista tähän on otettu mukaan kolme liitettä. Nämä tarkoittavat lyhyesti seuraavaa:

- **liitteen II lajit:** EU:n tärkeinä pitämät lajit, joiden suojelemiseksi on osoitettava erityisten suojeleutoimien alueita (Natura 2000 -alueet)
- **liitteen IV lajit:** EU:n tärkeinä pitämät lajit, jotka edellyttävät tiukkaa suojeleua ja joiden lisääntymis- sekä levähdyspaikkojen heikentäminen on kielletty
- **liitteen V lajit:** EU:n tärkeinä pitämät lajit, joiden ottaminen luonnosta ja hyväksikäyttö voi vaatia hyödyntämisen säätelyä

4 Säätelevä laki

Luonnonvaraisten nisäkkäiden rauhoituksia säädellään joko metsästyslalla (615/1993) tai luonnonsuojelulailla (1096/1996). Käytännössä tämä merkitsee sitä, että metsästyslain alaisten lajien suojeleua sekä poikkeamia siitä valvoo maa- ja metsätalousministeriö, ja luonnonsuojelulain alaisia lajeja valvoo ympäristöministeriö. Täysin rauhoittamatonta eläimiä ovat vain muutamat myyrälajit.

Luonnonsuojelulaissa on määritelty myös käsite **erityisesti suojelevat lajit**. Näiden lajen säilymiselle tärkeiden esiintymispaikkojen hävittäminen tai heikentäminen on kielletty. Erityisesti suojelevat lajit on merkitty liitetaulukkoon (Liite 8) tähdellä (*).

5 Suomen kansainväliset vastuulajit

Eri valtioille on nimetty vastuulajeiksi sellaisia eliölajeja, joiden populaatiosta merkittävä osa elää kyseisessä maassa. Tällöin vastuulajivaltioiden on toivottu kiinnittävä erityistä huomiota oman vastuulajikantansa säilymiseen. Luettelolla ei ole lainvoimaa, vaan enemmänkin moraalinen ja vapaaehtoinen velvoite tiettyjen lajien suojeleun. Muotkatunturin erämaa-alueella esiintyvistä nisäkkäistä Suomen vastuulajeihin kuuluvat ahma ja tunturisopuli.

2.9 Historia

2.9.1 Perustamishistoria

Muotkatunturin erämaa on perustettu erämaalailla (62/1991) vuonna 1991. Terstojängän soidensuojelualue on perustettu lailla eräiden valtion omistamien alueiden muodostamisesta soidensuojelualueeksi (851/1988) vuonna 1988. Vuonna 1998 Muotkatunturin erämaa ja Terstojängän soidensuojelualue liitettiin yhtenä kokonaisuutena Suomen Natura 2000 -ehdotukseen. Alpiinisen vyöhykkeen osalta Euroopan unionin komissio hyväksyi ehdotuksen vuonna 2003 ja boreaalisen vyöhykkeen osalta vuonna 2005.

2.9.2 Alueen käytön historiaa

Pohjois-Lappi on asutettu hyvin pian viimeisen jääkauden jälkeen. Alueelle on tullut asukkaita todennäköisesti niin etelästä, idästä kuin pohjoisesta, Jäämeren rannikolta. (esim. Rankama 2003, Kankaanpää & Rankama 2005, Valtonen 2006)

Varhaisimmista historiallisista lähteistä tiedetään, että saamelaisilla oli oma organisaatiomallinsa, **siida** eli **lapinkylä**. Niiden rajat olivat hyvin tarkat, mutta joillakin raja-alueilla saattoi olla siidojen yhteisiä maita, joilla molempien siidojen asukkaat saivat metsästää tai kalastaa. Tällainen alue oli nykyinen Muotkatunturin erämaa-alue, jota käyttivät sekä Tenon että Inarin siidat. Siidojen alueet oli jaettu sukualueiksi, mutta jotkut tärkeät kohteet – kuten hyvät kalavedet – olivat koko siidan asukkaiden yhteiskäytössä. Kalastus ja metsästys ovat olleet Utsjoen ja Inarin tärkeimpänä elinkeinoja koko esihistoriallisen ajan. Etenkin peuranpyynti on ollut tärkeä elinkeino ennen poronhoitoa ja maataloutta. (esim. Näkkäläjärvi 2000, Valtonen 2006)

Ympäri vuotiseen paimennukseen perustuvan suurporonhoidon katsotaan alkaneen saamelaisten keskuudessa jo 800 vuotta sitten, mahdollisesti aikaisemmin. Suurporonhoidon todennäköisin syntyalue on ulottunut keskisestä Norjasta aina Tromssan vuonojen perukoille. Suurporonhoito alkoi vähitellen levitä yhä kauemmaksi Lappiin, ja 1600-luvulta lähtien se saavutti Käsivarren ja Ruijan Lapin länsiosat sekä levittäytyi sieltä edelleen pohjoiseen ja koilliseen Utsjoelle. (Pennanen 2000) Inarilaisten porokannat eivät olleet aluksi merkittäviä, sillä peura oli tärkeä lihan-tuottaja Inarin talouksissa. Kullakin kylällä ja talolla oli omat peuramaansa, jossa käytiin yhteisesti saalistamassa. Peurakantojen vähetessä alkoivat poroluvut vastaavasti lisääntyä myös Inarissa. (Lehtola 1998)

Muotkatunturin erämaa-alueen käytöstä kertovasta kulttuuriperinnöstä on inventoitu vasta osa. Alueen menneisyys on kuitenkin osoittautunut jo nyt rikkaaksi ja mielenkiintoiseksi. Alue on ollut asuttu todennäköisesti jo varhaisesta kivikaudesta lähtien. Sieltä tunnetaan nykyään 36 muinais-jäännöskohdetta, joista osa on kiinteitä muinaisjäännöksiä, osa löytöpaikkoja. Tavallisim muinais-jäännöskohde suunnitelma-alueella on kivikautinen asuinpaikka. Yksi näistä on tutkittu myös kaivauksin (Seitsonen ym. 2006b). Kivikautisten asuinpaikkojen ohella alueelta tunnetaan kahdeksan kivikautista löytöpaikkaa, joista on asuinpaikkojen tavoin löydetty lähinnä kvartsi-iskoksia. Suunnitelma-alueelta on löydetty myös useita säilytykseen käytettyjä, kivistä tehtyjä purnuja sekä ainakin 15 pyyntikuoppaa (ks. luku 6 **Kulttuuriperinnön suojeelu ja hoito**).

Varsinaista rakennusperintöselvitystä alueella ei ole tehty. Lapin ympäristökeskuksen koordinoiman **Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi**-hankkeen inventoinnit ovat ulottuneet vain alueen pohjoisosiin Utsjoen kunnan alueelle. Siellä on inventoitu kolme saamelaiskulttuurikohdetta. Vudnjosjohkassa on vanha maatunut kammi, Kaktsavaarassa (Gákjavárri) neljä huonossa kunnossa olevaa kammia tai kamminpohjaa; Moaidunaláš (Muoidunaláš) on vanha poroaitapaikka. Moaidunaláksen lisäksi alueelta tunnetaan seitsemän muuta vanhaa poroerotuspaikkaa.

Muita historialisen ajan kohteita ovat Irjánmaraksen asuinpaikka, Kettu-Pekan lapinkenttä (Piättär Mattii kieddi) sekä vanhan Ritamaan tilan asuinrakennuksen rauniot alueen eteläosassa ja Peltøjärvenniemellä vanha suojaan perustus. Esimerkiksi Irjánmaraksen asuinpaikka on ollut Jaakon Yrjänällä (Yrjänä Sarre 1830–1918) talvipaikkana 1800-luvun puolivälissä. Kesäpaikka hänellä on ollut Verkkojärven länsirannalla. Jo paljon aikaisemmin mm. kyseisen paikan tiedetään olleen Saijetsin suvun käytössä. Kettu-Pekan lapinkentällä on asunut Kettu-Pekka – inarissaameksi Paavvál Piättär, ”Paavalin Petteri” eli Petteri Paavalinpoika Kuuva (1838–1921) – ja sittemmin hänen poikansa Piättär Maattiš, ”Petterin Matti” eli Matti Pekanpoika Kuuva (1870–1947). Etuliite **Kettu** tulee siitä, että Kuuvan sukua kutsuttiin yleisesti liikanimellä **riemnjis**, kettu (Mattus, julkaisematon). Mattuksen (julkaisematon) **Muotkatunturin erämaa-alueen nimistö**-selvityksessä on mainittu myös useita muitakin paikannimiä, jotka antavat viitteitä alueen vanhasta käytöstä ja käyttäjistä.

2.10 Nykyinen käyttö

Muotkatunturin alue kuuluu pääosin Muotkatunturin paliskunnan laidunalueeseen. Paliskunnan kokonaispinta-ala on 250 900 ha ja siitä noin 123 000 ha (noin 49 %) sijaitsee Muotkatunturin erämaa-alueella. Pohjoisosassa aluetta laiduntaa porojaan Paistunturin paliskunta, jonka laidunalueeseen kuuluu noin 34 000 ha Muotkatunturin erämaa-alueesta (ks. luku 8 **Poronhoito**).

Alueen järvillä harjoitetaan kotitarvekalastusta, jolla on merkitystä osana luontaiselinkeinojen harjoittamista. Vuoden 1998 alusta myös turistikalastajat ovat päässeet tunturivesille kalastamaan, kuten muualla Suomessa.

Riekkoa pyydetään edelleen perinteiseen tapaan ansoilla. Syksyisin ja kevättalvella liikkuu myös virkistysmetsästäjiä. Suurin metsästyspaine kohdistuu lähinnä alueen pohjoisosiin Karigasniemi-Kaamanen-tien varteen sekä alueen länsiosaan Porttakaltion tien varteen. Alueelta pyydetään myös hirviä.

Muotkatunturin erämaa-alue vaatii retkeilijöiltä hyviä erätaitoja. Varsinaisia vaellusreittejä erämaa-alueella ei ole, joten retkeilijät kulkevat olemassa olevia vanhoja polkuja pitkin ja suunnittelevat itse vaellusreittinsä. Alueella on kaksi Metsähallituksen huoltamaa autiotupaa (Kurtojoki ja Stuorravži). Peltojoen varressa on myös vuonna 1949 rakennettu Metsähallituksen omistama pieni Lahtisen kämppä, jota ovat huoltaneet retkeilijät sekä paikallinen matkailuyrittäjä. Alueella on myös muutamia muita avonaisia kammeja ja kämppiä. Alueen läpi Tirrosta (Movshâš) Karigasniemeen kulkee vanha polku, joka erottuu edelleen maastossa etenkin tunturiylängöllä; polku on merkitty myös maakuntakaavaan (Liite 9). Polkua ei huolleta, eikä sitä ole erikseen merkitty maastoon. Alueen lähiretkeily keskittyy lähinnä majotuspalveluiden läheisytyteen Kaamasentien varressa sekä erämaa-alueen lähikylien läheisyyteen. Retkeilijämäärät ovat suhteellisen vähäisiä, eikä alue kuulu Metsähallituksen toiminnassa virkistyskäytön painopistealueisiin. Kävijäseurantaa ei ole tehty, ja arviot retkeilijöiden määrän vähäisyydestä perustuvat alueella liikkuvien paikkakuntalaisten ja Metsähallituksen luontovalvojen havaintoihin sekä autiotupien tupakirjojen kirjotuksiin. Suuri osa retkeilijöistä kulkee alueella omia reittejään ilman ulkopuolista huoltoa. Kevättalvella liikkuu hieman hiihtovaeltajia sekä omatoimisesti että ohjelmapalveluyritysten ohjaamina ja huoltamina.

Porotalouden, kotitarvemetsästyksen ja -kalastuksen sekä luontaiselinkeinojen tukikohtia alueella on noin 20 kpl (ks. luku 16 **Käyttöoikeuksien vuokraus ja luovutus**).

Peltjoen varressa sijaitseva pieni Lahtisen kämppä on retkeilijöiden suosima ruokailu- ja taukopaikka Muotkatunturin erämaa-alueella. Kuva Ilkka Syvänperä.

2.11 Maankäyttöanalyysi

Erämaalaki (62/1991) on säädetty osin porotalouden turvaksi, ja siksi porotalouden ympäristövaikutukset ovat hyväksyttyviä niin kauan, kuin laiduntaminen on kestävää. Erämaat on tarkoitettu porolaitumiksi, mutta erämaalaki säättää laidunten käytöstä vain tavoitteellisella tasolla. **Luontaiselinkeinojen turvaamisella** tarkoitetaan myös, että laidunten kunto tulee säilyttää hyvinä pitkällä tähtäimellä. Kyseessä on kestävän käytön periaate.

Poronhoitolaisissa (848/1990) laiduntamisen kestävyyden vaatimus on sidottu talvilaitumien tilaan. Lain perustana on ollut se seikka, että talvilaitumien kantokyky on yleensä poronhoidon minimitekijä, joka sanelee myös luonnonlaitumilla laidunnettavien porojen enimmäismäärän. Poronhoito on kuitenkin muuttunut viime vuosikymmeninä monin eri tavoin. Talvinen ohjaava ruokinta ja loisrokotukset ovat parantaneet porokannan selviytymis- ja elinkykyä. Vasatuotto ja vasojen teuras painot ovat nousseet. Periaatteessa nykyisillä poronhoitomenetelmissä on mahdollista elättää niin suuria porokarjaa, että kesälaidunten tilassa saattaa tapahtua alueellisesti selvää heikkenemistä. Muotkatunturin paliskunnan osalta Muotkatunturin erämaa-alueella ei pääsääntöisesti suoriteta talviaikaista ruokintaa, koska paliskunnan talvilaidunalueet sijaitsevat erämaa-alueen ulkopuolella. Porojen tietyillä alueilla pitämiseksi ohjaava ruokinta tapahtuu pääasiassa Lemmenjoen kansallispuiston puolella.

Laiduntaminen tapahtuu koko erämaa-alueella ja soidensuojelualueilla, joten ympäristövaikutukset kohdistuvat laajalle alueelle. Laiduntaminen kohdistuu pohja-, kenttä- ja pensaskerrokseen sekä nuoreen puustoon. Porojen laidunnus on yksi bioottinen tekijä, joka on muokannut kasvillisuutta. Selvimmin se näkyykin kasvipeitteen – lähinnä jäkälököiden – kulumisena. Paikotellen laidunnus on haitannut koivun uudistumista tunturimittarituhon jälkeen. (Kauhanen 2004, Sihvo 2002) Paliskuntien väliset raja-aidat ja paliskuntien laidunkiertoaidat ohjaavat porojen kulkua ja kuluttavat yleensä kasvillisuutta aitojen lähellä. Lisäksi ne ohjaavat myös muiden suurempien nisäkkäiden – kuten hirvien – kulkua.

Suomen luontotyyppeiden uhanalaisuuden arvointihanke (Raunio ym. 2008) valmistui kesäkuussa 2008. Arvioinnin mukaan tunturiluontotyypeistä on lukumääräisesti uhanalaisia 15 %, mikä vastaa reilua kymmenenesosaa pinta-alasta (Norokorpi ym. 2008). Uhanalaisia luontotyyppejä ovat mm. kuivimmat tunturikoivikot ja osa tunturikankaiden luontotyypeistä, joita esiintyy laajasti Muotkatunturin erämaa-alueella. Laadultaan heikentyneitä, mutta ei kuitenkaan vielä uhanalaisia, on noin puolet tunturien luontotyypeistä. Näiden silmälläpidettävien luontotyyppeiden pinta-alasuuus on peräti 77 %. Tärkeimpänä uhanalaistumisen syynä on voimakas, pitkäkestoinen porolaidunnus.

Laidunnuksen vaikutukset näkyvät selvimmin kesälaidunalueiden tunturikoivikoissa ja karuilla tunturikankailla, missä varsinkin jäkälien määrä on vähentynyt voimakkaasti ja koivun uudistuminen paikoin estynyt. Porot syövät halukkaasti koivun taimia ja vesuja. Tunturikoivikoista yli puolet sijaitsee kesälaidunalueilla, joilla koivu ei käytännössä uudistu.

Karuista tunturikankaista ja tunturikoivikoista noin puolet kuuluu jäkälikköjen ekologisen tilan luokitukseen mukaan **voimakkaasti kuluneisiin** alueisiin. Näillä alueilla pintakasvillisuuden biomassa on vähentynyt keskimäärin neljäsosaan tavoitetasosta **hyvin uudistuva**, ja tuotos on vastaavasti noin kolmasosa siitä. Muotkatunturin erämaa-alueesta suurin osa kuuluu luokkaan **voimakkaasti kulunut** ja pieni osa luokkaan **hitaasti uudistuva**. Kohtuullisella porolaidunnuksella voi myös olla myönteisiä luontotyyppejä ylläpitäviä vaikutuksia, kun osa tunturien heinäkankaista säilyy siten pensoittumiselta. (Norokorpi ym. 2008)

RKTL:n mukaan vuosina 1999–2003 tehdyt porolaidunten inventoinnit osoittivat jäkälämäärään vähentyneen Näätämöö lukuun ottamatta kaikissa muissa Inarin merkkipiirin paliskunnissa sekä myös Utsjoella Paistunturin paliskunnassa. Esimerkiksi Muotkatunturin paliskunnan alueen jäkäläköt olivat kunnoltaan huonoja [jäkälää alle 360 kg (kuivapaino)/ha] (Kumpula 2004). Uus-inventoinnit vuosina 2005–2007 osoittavat jäkäläkankaiden jäkälököiden edelleen huonontuneen lähes kaikissa poronhoitoalueen pohjois- ja keskiosan paliskunnissa. Erityisen selvää jäkäläbiomassojen väheminen oli ollut niissä paliskunnissa, joissa biomassat olivat korkeimmat vielä 1990-luvun puolivälissä. Jäkäläbiomassojen vähemistä oli tapahtunut suuresti 2000-luvulla poronhoitoalueen pohjoisosan paliskunnissa. (Kumpula ym. 2007) Myös Metlan tutkimusten mukaan jäkälää on Ylä-Lapin alueella eri kangasmailla enää keskimäärin vain 180–230 kg (kuivapaino)/ha – eli jäkälököiden kunto on huono. Heikoimmin laidunnusta kestävän palleroporon-jäkälän osuus on myös pienentynyt. Jäkälän määrä oli vähentynyt eniten Inarin paliskunnissa; muualla väheminen oli pientä. Kaikilla kangasmailla jäkälää oli eniten Utsjoen merkkipiirin paliskuntien alueilla – tosin sielläkin keskimäärin enää vain noin 310 kg (kuivapaino)/ha. Vähiten jäkälää oli Inarin merkkipiirissä – keskimäärin vain 140 kg/ha. Inarissa mahdollisesti suurempi laidunnuspaine kohdistuikin jo muita enemmän kitu- ja joutomaihin, sillä niillä jäkälää oli erittäin vähän – alle 120 kg/ha. (Mattila 2006)

Saamelaiskäräjien mukaan tulee huomioida, että saamelaistoromiehiltä ja paliskunnilta on tullut toistuvasti viestiä, että arviot talvilaitumien kunnosta eivät ole olleet luotettavia. Laidunten kanto-kyky on selvitetty pääasiassa kenttäkokein, eikä asiassa ole tehty yhteistyötä poromiesten kanssa. Myös paliskuntien edustajat ovat esittäneet vastaavia näkemyksiä asiasta.

Luontaiselinkeinoista **kalastuksella ja riekonpyynnillä** on vaikutuksia alueiden kala- ja riistakantoihin.

Myös **virkistyskalastuksella ja -metsästyksellä** on vaikutuksia alueiden kala- ja riistakantoihin. Vaikutus riekkokantoihin keskittyy lähinnä Karigasniemi–Kaamanen-tien varteen sekä Porttakaltion tien varsille. Erämaa-alueen keskiosissa liikkuu hyvin vähän virkistyskalastajia ja -metsästäjiä.

Retkeily erämaa-alueella on suhteellisen vähäistä omatoimista vaellusta ja hiihtovaellusta, sillä merkityjä retkeilyreittejä ei ole. Näin ollen retkeilyn vaikutusta alueen luonnontilaisuuteen voidaan pitää vähäisenä. Lähiretkelyä harrastetaan lähinnä majotuspalveluita tarjoavien yritysten läheisyydessä Karigasniemi–Kaamanen-tien varressa olemassa olevia vanhoja polkuja hyväksi käyttäen.

Alueilla tehdyissä arkeologisissa inventoinneissa on havaittu muutamien muinaismuistojen olevan vaarassa tuhoutua retkeilyn vaikutuksesta (ks. luku 6.1.4 **Kulttuuriperintökohteisiin kohdistuvat uhkat**).

Kesäaikainen maastoliikenne jättää jälkiä maaperään. Haimavaikutuksia pyritään vähentämään sillä, että Metsähallitus myöntää kesäaikaisia maastoliikennelupia vain paikkakuntalaisille – ja heillekin vain tietyille vakiintuneille kulkusuorille Utsjoen kunnan alueella (ks. tarkemmin luku 11.2 **Maastoliikenne**).

Paikkakuntalaiset voivat ajaa **moottorikelkoilla** koko alueella, mutta heidänkin liikkumisensa loppuu tai ainakin vähenee merkittävästi kelirikon myötä ennen lintujen pesimäaikaa ja porojen vasomisaikaa. Villi moottorikelkkailu voi aiheuttaa kevättalvella haittaa ja vahinkoa poronhoidolle laukottamalla kantavia vaativia upottavassa hangessa sekä hajottamalla tokkia. Ulko-paikkakuntalaisten moottorikelkkailu on suhteellisen vähäistä ja painottuu alueen eteläosassa sijaitsevalle kelkkauralle (ks. tarkemmin luku 11.2 **Maastoliikenne**).

Lentoliikenne on vähäistä. Sopivia laskeutumisjärviä on vain vähän alueen eteläosassa. Lentoliikenne säästää maastoa kuluminelta, mutta toisaalta saattaa häiritä esim. laskeutumisjärvillä pesiviä vesilintuja. Lentoliikenne vähentää erämaisuutta tuomalla helposti ihmisiä alueille, jotka sijaitsevat kaukana teistä.

Tunturimittari aiheutti tunturikoivikoissa vuosien 1964–1966 massaesiintymisellään tuhoja noin 500 000 ha:n alueella Ylä-Lapissa. Tuhoalueeksi (yli puolet puustosta on tuhoutunut) luokiteltiin vielä vuonna 1998 yhteensä 235 400 ha, josta täysin puutonta oli 68 200 ha. Muotkatunturin erämaa-alueella tunturimittarituhot sijoittuivat alueen reunaosiin, eivätkä olleet niin yhtenäisiä ja laaja-alaisia kuin esimerkiksi Paistunturin ja Kaldoaivin (Gálldoaivi) erämaa-alueilla. (Sihvo 2002)

Erämaa-alueella **kalavesien hoito** on perustunut kalastuksen säätelyyn ja kalojen luontaiseen lisääntymiseen sekä Paatsjoen vesistöalueella myös kalanistutuksiin. Kalanistutukset on käsitelty luvussa 9 **Kalavesien hoito ja kalastus**.

Pohjois-Amerikasta peräisin oleva minkki levisi **turkistarhauksen** kautta luontoon viime vuosisadan puolivälistä lähtien ja on levinnyt koko maahan, myös Muotkatunturin erämaa-alueelle. Minkkiä voidaan tavata kaikkien vesistöjen varrelta ympäri erämaata (www.rktl.fi).

Ihmisen vaikutus kasvilaajistoon on ollut melko vähäinen. Muutokset ovat rajoittuneet enimmäiseen suppeille alueille. Selvimmin alkuperäinen kasvillisuus on väistynyt poroerotuspaikoilla ja kämppien ympäristöissä. Myös tulokaslajien merkitys Muotkatunturin erämaa-alueen kasvillisuudessa on vähäinen. Esimerkiksi uustulokkaisiin kuuluva hietapitkäpalko (*Cardaminopsis arenosa*) levisi alueen liepeille saksalaisten mukana toisen maailmansodan aikana. Laji ei kuitenkaan täällä levinnyt laajalle, ja sitä onkin tavattu ainoastaan hyvin harvinaisena vuosina 1938–1944 rakennetun Karigasniemi–Kaamanen-tien varrella sekä Inarin kylän lähistöllä.

Vuosisatojen aikana ihmisen on hakannut puuta sekä **poltto-** että **rakennuspuuksi**. Puunotolla on vaihtelevia vaikutuksia metsiköiden latvuspeittävyyksiin ja puulajisuhteisiin. Mittavimmat puunotot rajoittuvat kuitenkin asuttuihin jokilaaksoihin erämaa-alueen ulkopuolelle.

Useimpien tämänhetkisten mallien tai skenaarioiden mukaan ilmasto lämpenee voimakkaimmin pohjoisilla alueilla. Lämpötilan nousu koskee kaikkia vuodenaijua – erityisesti kuitenkin talvea. Pitkällä aikavälillä seurausena on kasvillisuusvyöhykkeiden siirtyminen kohti pohjoista. Sateisuuden on ennustettu myös lisääntyvä, mikä merkitsee pohjoisilla alueilla lisääntyvää lumimäärää lähivuosikymmenien aikana. Erityisen haavoittuvina pidetään levinneisyysensä äärirajoilla esiintyviä arktisia luontotyyppejä ja lajeja (mm. palsasuot, tunturikoivikot, rautu, naali). Kylmään ilmostoon sopeutuneista lajeista vaarassa ovat erityisesti ne, joiden luontainen leviämiskyky on heikko tai sopeutumiskyvyn sietorajat ovat ahtaat. **Ilmastonmuutos** luo edellytykset myös täysin vieraan lajiston leviämiseen alueelle. Lapissa tulokaslajien määrä ja vaikutus alkuperäiseen lajistoon on toistaiseksi ollut varsin vähäinen. Tulokaslajien leviämiseen liittyy yleensä myös muita syitä kuin ilmaston lämpeneminen. (Itkonen 2006, Helle 2006)

Suomen luontotyyppien uhanalaisuuusarvioinnin (Norokorpi ym. 2008) mukaan ilmastonmuutos on tunturiluontotyyppien kannalta toiseksi tärkein uhkatekijä poron ylilaidunnuksen jälkeen. Sen arviodaan vaikuttavan lähes kahteen kolmasosaan tunturiluontotyypeistä kohtaisesti tai merkittävästi muuttaen luontotyypin laatuomaisuuksia tai pienentäen pinta-alaa vielä tämän vuosisadan kuluessa. Puuttoman tunturipaljakan osuus tulee ennusteiden mukaan vähennemään voimakkaasti. Jäljelle jäävät paljakka-alueet olisivat voimakkaasti pirstoutuneita ja koostuisivat suurelta osin vyörysorarinteistä ja lohkareikoista. Siitä, kuinka nopeasti tällaiset muutokset voivat tapahdutta, ei ole kuitenkaan luotettavaa arvointia. Ilmastonmuutokseen liittyvät myös säännä ääri-ilmiöiden voimistuminen ja toistumisen tihentyminen, millä voi olla hyvinkin haitallisia vaikutuksia luonnon kannalta. Ilmaston lämpeneminen edistää toisaalta tuhohyönteisten – kuten tunturi- ja hallamittarin – esiintymistä tunturikoivulla. Tuhot voivat olla entistä laajempia ja useammin toistuvia. (Norokorpi ym. 2008)

Ilmastonmuutos vaikuttaa myös luonnon hyödyntämiseen, ja ensimmäiseksi muutos kohtaa pohjoisilla alueilla perinteisiä, arktiseen ilmostoon sopeutuneita luontaiselinkeinoja. Jossain määrin muutos voi olla positiivinen, kun alueiden tuotoskyky esimerkiksi riistan ja porojen ravinnon suhteen kasvaa. (Itkonen 2006) Talvisateiden kasvaessa lumipeite vahvenee lähitulevaisuudessa, ja talvi-ilmoston lämmetessä riski suojasäään jälkeen hangen pintaan muodostuvasta jäätikerroksesta kasvaa, mikä vaikeuttaa porojen ravinnon saatia. Luminen aika voi toisaalta lyhentyä sekä syksystä että kevästä, mikä helpottaa porojen vihreän ravinnon saatia alkukesästä. Kesälämpötilojen nousu voi myös lisätä verta imevien hyönteisten määrää ja aktiivisuutta, mistä seuraa

porojen kunnon heikkeneminen. (Helle 2006) Toistaiseksi tieto eri lajien reagoinnista ilmastonmuutokseen on riittämätöntä (ks. luku 5.3 **Luonnonsuojelu ja -hoito; seuranta**).

2.12 Yhteenveto tärkeimmistä arvoista suojelesta ja käytön kannalta

Muotkatunturin erämaa-alueen **luonnonsuojelullinen tila** on tällä hetkellä melko hyvä, ja suunnitelman lähtökohtana on, että tila säilyy tai paranee. Hyvän tilanteen säilyttäminen ei juuri edellytä aktiivista puuttumista asioihin.

Muotkatunturin erämaa-alueelta on inventoitu 25 kohdetta, joissa esiintyy **uhanalaisia tai silmälläpidettäviä** putkilokasveja, sammalia, sieniä tai jääkäliä. Uhanalaisten putkilokasvilajien kannalta tärkeimpä elinympäristöjä ovat erämaan lounaisosan rehevät lettosuot, joilla esiintyy mm. leitorikkoa ja lettosaraa. Uhanalaisten sammalten ja sienten esiintymät keskittyvät puolestaan alueen eteläosaan. Eri maankäyttömuotojen vaikutus uhanalaisten kasvien, sammalten ja sienten esiintymispaiikkoihin on vähäinen.

Muotkatunturin erämaa-alueen **linnusto** koostuu metsä-Lapin soiden, tunturiylänköjen, paljakoiden ja havumetsävyöhykkeen lajeista. Esimerkiksi kiirunalla, keräkurmitsalla, punakuirilla, tunturikihulla ja pulmusella on vahva kanta. Alueella on havaittu yhteensä 34 uhanalaista ja silmälläpidettävää lajia. Lajeista myös alueellisesti uhanalaisia ovat muun muassa keräkurmitsa, punakuiri, mustalintu ja sepelrastas. Valtakunnallisesti elinvoimaisia, mutta alueellisesti uhanalaisia lajeja on tavattu viisi kappaletta. EU:n lintudirektiivin (79/409/ETY) liitteen I lajeja on alueelta havaittu 26 kpl (Liite 7).

Muotkatunturin erämaan **petokannat** ovat vahvat. Erityisesti ahmakanta on Suomen vahvimpia. Muista suurpedoista tavataan mm. karhuja ja satunnaisesti myös ilveksiä ja susia. Alueella on myös runsaat petolintukannat. (Ollila & Sulkava 2007, Ollila 2007) Vahvojen petokantojen myötä petojen porotaloudelle aiheuttamat vahingot työllistävät poromiehiä ja lisäävät poronhoidon kustannuksia. Valmisteilla olevasta petovahinkolaista odotetaan petovahinkojen korvaustilanteeseen parannusta (Lapin Kansa 16.4.2008).

Muinaisjäännöksiä ei ole tutkittu kattavasti, mutta viimeaikaisten arkeologisten inventointien perusteella on havaittu alueella olevan runsas ja rikas kulttuuriperintö. Alueen muinaisjäännökset on inventoitu suhteellisen kattavasti ainoastaan Pello- ja Kielajoen varsilta. Inventointien yhteydessä havaittiin joidenkin muinaisjäännöskohteiden olevan vaarassa tuhoutua retkeilyn vaikutuksesta (ks. luku 6.1.5 **Kulttuuriperintökohteisiin kohdistuvat uhkat**). Mahdollisista hoito-toimenpiteistä tuhoutumisvaarassa olevien kohteiden kohdalla päätetään paikoille tehtyjen tarkistuskäyntien jälkeen yhdessä Museoviraston kanssa.

Muotkatunturin erämaa-alue on tärkeää **poronhoitoalueutta** Muotkatunturin ja Paistunturin paliskunnille, sekä paikallislle ihmisiille tärkeää metsästys-, kalastus-, hillastus- ja virkistysalueutta. Suurin osa erämaasta on syrjävyöhykettä, jolle ei ohjata retkeilijöitä; alueet ovat pääasiassa porotalouden ja muiden **luontaiselinkeinojen** käytössä. Vyöhykkeistäminen ei rajoita porotalouden ja luontaiselinkeinojen harjoittamista alueella.

Ehkä suurimpana vetovoimatekijänä virkistyskäytön kannalta voidaan pitää alueen reitittömyyttä ja vähäistä palvelurakennetta. Reitittömyys on edesauttanut alueen pysymistä erämaisenä ja rauhallisenä eräretkeilyalueena. Alueen säilyttäminen erämaisenä ilman kattavia reitistöjä ja palvelurakenteita turvaa parhaiten sen säilymisen nykyisen kaltaisenä myös tulevaisuudessa.

HOITO JA KÄYTTÖ

3 Hoidon ja käytön tavoitteet

Erämaa-alueiden hoidon ja käytön tavoitteiden tulee olla erämaalain (62/1991) mukaiset. Suunnitelussa tulee ottaa huomioon myös useita muita lakeja, asetuksia ja kansainvälisiä sopimuksia. Saamelaisten kotiseutualueella tulee erityisesti huomioida ne lait, asetukset ja kansainväliset sopimukset, joilla pyritään turvaamaan saamelaiskulttuurin harjoittamisen edellytyksiä. Seuraavien lukuihin on kirjattu säädöksiä ja sopimuksia, jotka taustalla ohjaavat Muotkatunturin erämaa-alueen hoidon ja käytön suunnittelua.

3.1 Erämaalaki

Erämaalain (62/1991) mukaan erämaa-alueet ovat Metsähallituksen hoidossa ja hallinnassa. Laissa säädetään, että ”erämaa-alueen hoidossa ja käytössä on noudatettava hoito- ja käyttö-suunnitelmaa, jonka laatii Metsähallitus ja vahvistaa ympäristöministeriö”.

Lain yksityiskohtaisissa perusteluissa kerrotaan suunnitelman tarkoituksesta:

Suunnitelmassa on tarkoitus selostaa toimet erämaa-alueen käytön edistämiseksi ja ohjaamiseksi sekä myös alueella sallittavat rakennustyöt. Alue voitaisiin suunnitelmassa myös jakaa käytön kannalta eri osiin. Suunnitelmassa ei olisi alueen käyttäjiä koskevia määräyksiä, vaan se koskisi pelkästään suunniteltuja viranomaisten toimia.

Erämaalain ensimmäisessä pykälässä todetaan erämaa-alueiden perustamistarkoitus. Siinä todetaan, että erämaa-alueet on perustettu

- alueiden erämaaluonteen säilyttämiseksi
- saamelaiskulttuurin turvaamiseksi
- luontaiselinkeinojen turvaamiseksi
- luonnon monipuolisen käytön ja sen edellytysten kehittämiseksi.

Tämän hoito- ja käytösuunnitelman päämäääränä on näiden erämaalain asettamien tavoitteiden yhteensovittaminen eri käyttäjäryhmien kesken.

Lukuun ottamatta erämaalaissa olevia alueen luovutuskieltoa (4 §) ja teiden rakentamiskieltoa (5 §) aluetta käytetään pääsääntöisesti kutakin toimintaa säätelevän lainsäädännön mukaisesti. Esimerkiksi poronhoitoa, metsästystä, kalastusta ja maastoliikennettä säädellään niistä annetuin säädöksin. Lisäksi yleistä merkitystä on esimerkiksi ns. **Rion sopimuksella**, joka velvoittaa kestävyteen myös erämaa-alueilla. Kestävyydellä tarkoitetaan Rion sopimuksessa muun muassa sitä, että luonnon käytössä ja sen ohjauksessa tulee ottaa huomioon taloudelliset, sosiaaliset, ekologiset ja kulttuuriset näkökohdat. Kestävän käytön velvoite on erikseen lausuttu myös Metsähallituksesta annetun lain (1378/2004) 2. §:ssä.

3.2 Soidensuojelulaki ja -asetus

Tarkemmat säännökset soidensuojelulain (851/1988) täytäntöönpanosta on annettu asetuksella (852/1988). Soidensuojelualueilla on kielletty ojitus, maa-ainesten ottaminen sekä maa- ja kallioperän vahingoittaminen. Samoin on kielletty turvemailla olevan puiston hakkaaminen sekä rakennusten, teiden ja rakennelmien rakentaminen. Tähän on kuitenkin poikkeuksia. Sallittua on rakentaa ja kunnossapitää sellaisia rakennuksia, rakennelmia ja polkuja, jotka ovat tarpeen yleisön opastamista, tutkimustoimintaa ja luonnonharrastusta varten. Asetus ei rajoita kalastusta, metsätystä, keräilyä tai poronhoitoa. (asetus 852/1988)

3.3 Natura 2000 -verkosto

Natura 2000 -verkoston avulla pyritään säilyttämään luonnon monimuotoisuutta Euroopan unionin alueella. Muotkatunturin erämaa-alue on liitetty EU:n komission 22.12.2003 hyväksymään Suomen Natura 2000 -suojelualueverkostoon luontodirektiivin (92/43/ETY) mukaisena kohteena **Muotkatunturi**-nimisenä (FI 1300202) Natura-alueena, johon kuuluu myös Terstojängän soidensuojelalue. Tämän suunnitelman tavoitteena on siten myös niiden luontoarvojen turvaaminen, joiden perusteella alueet on liitetty Natura 2000 -verkostoon.

Natura 2000 -suojelualueverkostoon kuuluville alueille on Euroopan yhteisön neuvoston direktiivin (luontodirektiivi 92/43/ETY) 6. artiklan mukaisesti tarvittaessa laadittava tarkoituksenmukainen käyttösuunnitelma.

Luontodirektiivissä on selvitetty suojeleun liittyvät keskeiset käsitteet, päämäärät ja periaatteet. Luonto- ja lintudirektiivin (79/409/ETY) liitteissä luetellaan erilaisia erityistoimia tai -huomiota vaativat, Euroopan unionin tärkeinä pitämät lajit ja luontotyypit. Tavoitteena näiden lajen ja luontotyypien suojeleulle on niiden suotuisan suojeleun tason säilyttäminen. Tämä tarkoittaa sitä, että lajen levinneisyys, kannan kehitys ja elinalueen luonnontila pysyvät vakaina tai paranevat, ja että luontotyypin rakenne ja toiminnot säilyvät pitkällä aikavälillä. Luontodirektiivi edellyttää lajen ja luontotyypien suojeleun lisäksi, että suojeletoimenpiteissä otetaan huomioon taloudelliset, sosiaaliset ja sivistyselliset vaatimukset sekä alueelliset ja paikalliset erityispiirteet.

3.4 Maankäyttö- ja rakennuslaki

Maankäyttö- ja rakennuslain (132/1999) 24. §:n mukaan

Valtion viranomaisten tulee toiminnassaan ottaa huomioon valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ja edistää niiden toteuttamista. Valtion viranomaisten on myös arvioitava toimenpiteidensä vaikutuksia valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden kannalta. Maakunnan suunnittelussa ja muussa alueidenkäytön suunnittelussa on huolehdittava valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden huomioon ottamisesta siten, että edistetään niiden toteuttamista.

Valtioneuvoston päätöksen (30.11.2000) tavoitteena on mm. edistää kulttuuri- ja luonnonperinnön, virkistyskäytön ja luonnonvarojen säilymistä sekä luonto- ja kulttuuriympäristöinä erityisen merkittävien aluekokonaisuuksien säilymistä.

Alueidenkäytön keskeisiä tavoitteita luonnon sekä luonnonkäytön kannalta ovat mm.

- elollisen ja elottoman luonnon kannalta arvokkaiden ja herkkien alueiden monimuotoisuuden säilymisen edistäminen
- luonnonvarojen kestävä hyödyntäminen siten, että turvataan luonnonvarojen saatavuus myös tuleville sukupolville
- ekologisesti tai virkistyskäytön kannalta merkittävien ja yhtenäisten luonnonalueiden sekä käytön ohjaaminen siten, ettei näitä aluekokonaisuuksia tarpeettomasti pirstota
- luonnon virkistyskäytön sekä luonto- ja kulttuurimatkailun edistäminen parantamalla monikäytön edellytyksiä.

Yllä olevaan luetteloon on kirjattu sekä yleis- että erityistavoitteita siltä osin, kuin ne koskevat suunnittelualuetta. Yleistavoitteet ovat luonteeltaan alueidenkäyttöä ja alueidenkäytön suunnittelua koskevia periaatteellisia linjauksia. Erityistavoitteet ovat alueidenkäyttöä ja alueidenkäytön suunnittelua koskevia velvoitteita.

Maankäyttö- ja rakennuslain keskeiset tavoitteet saamelaiskulttuurin säilymisen kannalta on kuvattu luvussa 3.6 **Saamelaiskulttuurin turvaaminen**.

Maankäyttö- ja rakennuslain 125. §:n mukaan rakentamiselle on oltava rakennuslupa. Hoito- ja käyttösuunnitelma ei suoraan oikeuta rakentamiseen, joka edellyttää maankäyttö- ja rakennuslain mukaisia lupia (ks. luku 16 **Käyttöoikeuksien vuokraus ja luovutus**; 16.4 **Maankäyttö- ja rakennuslaki**).

3.4.1 Kaavoitus

Maankäyttö- ja rakennuslain (132/1999) mukaiset valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ohjaa- vat kaikkea kaavoitusta. Maakuntakaavan kartalla ja kaavamääräyksillä on vahvoja oikeus- vaikutuksia. Ne ovat ohjeena kuntien kaavoitukselle, ja Metsähallituksen on viranomaisena otettava maakuntakaava huomioon ja pyrittävä edistämään sen toteuttamista sekä katsottava, ettei toimenpiteillä vaikeuteta kaavan toteutumista. (Lapin liitto 2006)

Pohjois-Lapin maakuntakaava

Muotkatunturin erämaa-alue sisältyy Pohjois-Lapin maakuntakaava-alueeseen. Ympäristöministeriö vahvisti kaavan 27.12.2007 (Liite 9). Keskeisiä painopistealueita kaavassa ovat metsien monikäyttö, maa- ja kallioperän ainesten hyödyntäminen, matkailu, liikennejärjestelmä ja teollisuus sekä muut alueiden käytön ja yhdyskuntarakenteen kehittämisen kannalta tärkeät alueet ja kehittämisperiaatteet.

Maakuntakaavan **aluekuvaussessa** Muotkatunturin erämaa-alueen kehittämisperiaatteet ovat erämaalain (62/1991) mukaiset: Erämaaluonne säilytetään, saamelaiskulttuurin ja luontais- elinkeinojen tarpeet turvataan sekä kehitetään luonnon monipuolisen käytön edellytyksiä.

Pohjois-Lapin maakuntakaavan kaavamääräyksessä (Se) on todettu, että erämaa-alueiden hoito- ja käyttösuunnitelmissa tulee ottaa huomioon valtakunnallisesti ja seudullisesti merkittävät vene- retkeily-, moottorikelkkailu- ja ulkoilureitit.

Valtioneuvosto toteaa päätöksessään (27.12.2007), että

– – kaavamäärärys velvoittaa ottamaan reitit huomioon erämaa-alueiden hoito- ja käyttösuunnitelmissa siinä määrin kuin erämaalaki sen sallii. On myös huomattava, että maakuntakaavaa on näiltäkin osin tulkittava yleispiirteisesti, joten määräyksen maankäytö- ja rakennuslain 32 §:n ohjeena oleminen jättää yksityiskohtaisemmalle suunnitelmalle liikkumavaraa.

Kaavamääräyksissä Muotkatunturin erämaa-alueen läpi on lisäksi linjattu kulttuurihistoriallisesti tai maisemallisesti merkittävänä tienä tai reittinä Tirro–Karigasniemi-polku (Liite 9). Reittiä ei ole ylläpidetty vuosikymmeniin, mutta se on edelleen paikoitellen selvästi näkyvissä etenkin tunturialueella.

3.5 Laki Metsähallituksesta

Metsähallitus ohjaa tiettyjä erämaan käytömuotoja, mutta moni toiminta on jonkin muun viranomaisen ohjauksessa. Metsähallituksen tehtävät on määritelty laissa (1378/2004) ja asetuksessa (1380/2004) Metsähallituksesta. Laki Metsähallituksesta asettaa toiminnan yleiset yhteiskunnalliset velvoitteet (4 § ja 5 §), joista hoidon ja käytön suunnittelua ohjaavat

- Luonnonvarojen kestävän hoidon ja käytön olennaisena osana Metsähallituksen on riittävästi otettava huomioon biologisen monimuotoisuuden suojele ja tarkoitukseenmukainen lisääminen metsien ja muiden luonnonvarojen hoidolle, käytölle ja suojelelle asetettujen muiden tavoitteiden kanssa. Metsähallituksen on lisäksi otettava huomioon luonnon virkistyskäytön sekä työllisyden edistämisen vaatimukset.
- Metsähallituksen toiminnassa otetaan huomioon tutkimuksen, opetuksen, – – maankäytön tarpeet.

Metsähallituksen julkisista hallintotehtävistä (1378/2004, 6 §) hoidon ja käytön suunnittelun vaikuttavat Muotkatunturin erämaa-alueella

- luonnonsuojelulaissa (1096/1996) sekä sen nojalla perustettuja luonnonsuojelualueita koskevissa laeissa säädetyt luonnonsuojelutehtävät sekä luonnonsuojelualueiden hankinta
- kalastuslaissa (286/1982), poronhoitolaisissa (848/1990), maastoliikennelaissa (1710/1995), metsästyslaissa (615/1993), jätehuoltolaissa (1072/1993), porotalouden ja luontaiselinkeinojen rahoituslaissa (45/2000), pelastuslaissa (468/2003) ja järjestyslaissa (612/2003) säädetyt tehtävät
- luonto- ja retkeilypalvelujen tuottaminen
- erävalvonta.

Tämän suunnitelman perusteella tehdystä Metsähallituksen viranomaispäätöksistä voi valittaa valitusosoituksen mukaan Rovaniemen hallinto-oikeuteen tai maaseutuelinkeinojen valituslautakuntaan.

Lapin ympäristökeskus huolehtii toimialueellaan sille säädetyistä tai määritystä ympäristönsuojelua, alueiden käyttöä, luonnonsuojelua, kulttuuriympäristön hoitoa, rakentamisen ohjausta sekä vesivarojen käyttöä ja hoitoa koskevista tehtävistä (Laki ympäristöhallinnosta 55/1995).

Saamelaiskulttuuriin liittyvät velvoitteet on kuvattu seuraavassa luvussa.

3.6 Saamelaiskulttuurin turvaaminen

Saamelaisten kulttuurista ja kielellistä itsehallintoa toteuttaa saamelaiskäräjät (974/1995). Saamelaiset valitsevat joka neljäs vuosi pidettävissä vaaleissa edustajansa saamelaiskäräjien korkeimpaan päättävään elimeen, saamelaiskäräjien yleiskokoukseen. Saamelaiskäräjät hoitaa saamelaisten omaa kieltä ja kulttuuria sekä asioita, jotka koskevat saamelaisten asemaa alkuperäiskansana. Metsähallitus on pyytänyt saamelaiskäräjiltä arvion Muotkatunturin erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelman vaikutuksista saamelaiskulttuuriin (Liite 2). Saamelaiskäräjien arvio pyydetään kaikista saamelaisten kotiseutualueella tehtävistä suoju- sekä erämaa-alueiden hoito- ja käyttösuunnitelmiista.

Saamelaisten oikeuksia alkuperäiskansana turvaavat sekä kansalliset että kansainväliset sopimukset ja säännökset.

Poronhoito, kalastus, metsästys ja pienimuotoinen maatalous sekä käsityöt ja luonnonvaraisten tuotteiden keräily ovat saamelaisten perinteisiä elinkeinoja. Niitä harjoitetaan myös yhdistelmä-elinkeinoina, toisinaan myös ns. **uudenaikaisten elinkeinojen** – kuten matkailun ja muiden palveluelinkeinojen – ohella.

3.6.1 Suomen perustuslaki

Perustuslaki (731/1999) suojaa saamelaisia alkuperäiskansana. Perustuslain 17. §:ssä todetaan, että saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saman lain 121. §:ssä vahvistetaan oikeus ”saamelaisilla on saamelaisten kotiseutualueella kieltään ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto sen mukaan kuin lailla säädetään”.

3.6.2 YK:n KP-sopimus

Saamelaisten kulttuuriin kuuluvien elinkeinojen harjoittamista suojaa saamelaisten osalta YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan ihmisoikeussopimuksen 27. artikla, joka on Suomessa voimassa laintasoisesti. Sopimuksen mukainen saamelaiskulttuurin turva edellyttää viranomaisten huolehtivan päätöksenteossaan siitä, että muut käytömuodot ja käyttäjät eivät merkittävästi heikennä kulttuurin harjoittamisen edellytyksiä ja kulttuurin harjoittamisen taloudellista kannattavuutta. Näistä lähtökohdista erityisesti porolaitumien laajuuteen, yhtenäisyysteen ja laatuun sekä porojen laidunrauhaan vaikuttavat seikat vaikuttavat suoraan saamelaisten kulttuurin harjoittamis-edellytyksiin.

3.6.3 Asiakirjat Suomen tasavallan liittymisestä Euroopan unioniin, pöytäkirja no 3 saamelaistusta

Pöytäkirjassa todetaan, että Suomi on sitoutunut saamelaisten elinkeinojen, kielen, kulttuurin ja elämäntavan säilyttämiseen sekä kehittämiseen, ja että perinteinen saamelaiskulttuuri ja saamelaiselinkeinot ovat riippuvaisia luontaiselinkeinoista – kuten poronhoidosta – saamelaisten perinteisillä asuinalueilla. Pöytäkirjan 1. artiklassa todetaan, että sen estämättä, mitä EY:n perustamissopimuksessa määrätään, saamelaisille saadaan myöntää yksinoikeuksia poronhoidon harjoittamiseen perinteisillä saamelaistalueilla. Pöytäkirjan 2. artiklan mukaan pöytäkirja voidaan laajentaa koskemaan muitakin perinteisiin saamelaiselinkeinoihin liittyviä saamelaisten yksinoikeuksia niiden vastaisen kehityksen huomioon ottamiseksi. Neuvosto voi yksimielisesti

komission ehdotuksesta sekä Euroopan parlamentti ja alueiden komiteaa kuultuaan tehdä tarvitavat muutokset pöytäkirjaan.

3.6.4 ILO:n alkuperäiskansojen oikeuksia koskeva sopimus no 169

ILO:n alkuperäiskansasopimus tunnustaa alkuperäiskansojen erityiset oikeudet perinteisiin asuinalueisiinsa sekä edellyttää valtioilta toimenpiteitä alkuperäiskansojen kulttuurin, kielten ja ympäristön suojelemiseksi. Sopimus on hyväksytty kansainvälisen työjärjestön ILO:n yleiskokouksessa vuonna 1989. Suomen lainsäädäntö ei täytä tällä hetkellä **ILO 169**-sopimuksen määräyksiä. Sopimus kuitenkin velvoittaa Suomea ratifioimattomanakin.

Maaoikeuksia koskevista sopimusmääryksistä saamelaisten aseman kohentamisen kannalta todetaan 13. artiklassa, että sovellettaessa yleissopimuksen tämän osan määräyksiä hallitusten on kunniotettava sitä erityistä merkitystä, joka kysymyksessä olevien kansojen suhteella siihen maahan tai alueeseen, jolla he asuvat tai muuten käyttävät, on niiden kulttuurille ja henkisille arvoille, ja erityisesti tämän suhteen yhteisöllisiä näkökohtia. Sopimuksen 14. artiklassa todetaan, että

- 1) Kyseisille kansoille on tunnustettava omistus- ja hallintaoikeus niihin maihin, joilla ne perinteisesti asuvat. Soveltuvissa tapauksissa on lisäksi turvattava asianmukaisilla toimenpiteillä näiden kansojen oikeudet käyttää alueita, jotka eivät ole niiden yksinomaista asuinaluetta, mutta joita ne ovat perinteisesti voineet käyttää toimeentulonsa hankkimista ja perinteisiä toimiaan varten. Tässä suhteessa on kiinnitettävä erityistä huomiota paimentolaiskansojen ja kiertävien viljelijöiden tilanteeseen,
- 2) Hallitusten on tarpeellisin toimin määriteltävä kysymyksessä olevien kansojen perinteisesti asuttamat maat ja taattava tehokas suoja niiden omistus- ja hallintaoikeudelle.
- 3) Kansalliseen oikeusjärjestykseen on sisällytettävä tarkoituksemukainen menettely kysymyksessä olevien kansojen maahan liittyvien vaatimusten ratkaisemiseksi.

3.6.5 YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista

YK:n yleiskokouksessa 13.9.2007 hyväksyttyssä julistuksessa alkuperäiskansojen oikeuksista todetaan mm., että

- Alkuperäiskansoilla on oikeus harjoittaa ja elvyttää kulttuurisia perinteitäan ja tapojaan. Tähän sisältyy niiden oikeus ylläpitää, suojella ja kehittää kulttuuriensa aiempia, nykyisiä ja tulevia ilmenemismuotoja.
- Alkuperäiskansoilla on oikeus ylläpitää ja vahvistaa tunnusomaista hengellistä suhdettaan perinteisesti omistamiinsa tai muutoin hallussaan pitämiinsä ja käyttämiinsä maihin, alueisiin, vesistöihin, rannikkomeriin ja muihin luonnonvaroihin sekä oikeus säilyttää tähän liittyvät vastuuunsa tuleville sukupolville.
- Alkuperäiskansoilla on oikeus perinteisesti omistamiinsa, hallussaan pitämiinsä tai muutoin käyttämiinsä tai hankkimiinsa maihin, alueisiin ja luonnonvaroihin.
- Alkuperäiskansoilla on oikeus omistaa, käyttää, kehittää ja hallita niitä maita, alueita ja luonnonvaroja, jotka ovat niiden hallussa perinteisen omistuksen tai muun perinteisen hallussapidon tai käytön perusteella tai jotka ne ovat muutoin hankkineet.

- Valtioiden on laillisesti tunnustettava nämä maat, alueet ja luonnonvarat ja suojeleva niitä. Tässä tunnustamisessa on asianmukaisesti kunnioitettava kyseisten alkuperäiskansojen tapoja, perinteitä ja maanomistusjärjestelmiä.
- Valtioiden on yhdessä asianomaisten alkuperäiskansojen kanssa perustettava ja pantava täytäntöön oikeudenmukainen, riippumaton, puolueeton, avoin ja läpinäkyvä sekä alkuperäiskansojen lait, perinteet, tavat ja maanomistusjärjestelmät asianmukaisesti tunnustava menettely, jonka avulla tunnustetaan ja ratkaistaan alkuperäiskansojen oikeudet, jotka koskevat niiden maita, alueita ja luonnonvaroja, mukaan lukien niiden perinteisesti omistamat tai muutoin hallussaan pitämät tai käyttämät maat, alueet ja luonnonvarat. Alkuperäiskansoilla on oltava oikeus osallistua tähän menettelyyn.

3.6.6 Biodiversiteettisopimus

Biologista monimuotoisuutta koskeva yleissopimus (biodiversiteettisopimus) saatettiin voimaan asetuksella 78/1994. Siinä todetaan mm., että sopimuspuolel

tunnustavat monien perinteisen elämäntavan omaavien alkuperäis- ja paikallisyhteisöjen läheisen ja perinteisen riippuvuuden biologisista luonnonvaroista, sekä sen, että on toivottavaa jakaa biologisen monimuotoisuuden suojeleua ja sen osien kestävää käyttöä koskevasta perinteisestä tietämyksestä, uudistuksesta ja käytännöstä saatu hyöty oikeudenmukaisesti.

Sopimuspuolten tulee myös mahdollisuksien mukaan ja soveltuvin osin kansallisen lainsäädäntönsä mukaisesti kunnioittaa, suojella sekä ylläpitää alkuperäiskansojen ja paikallisten yhteisöjen sellaista tietämystä, keksintöjä ja käytäntöä, joka sisältyy biologisen monimuotoisuuden ja kestävän kehityksen kannalta merkityksellisiin perinteisiin elämänmuotoihin, edistää ja laajentaa niiden soveltamista mainittujen yhteisöjen suostumuksella ja myötävaikutuksella sekä rohkaista tietämyksestä, keksinnöistä ja käytännöistä saadun hyödyn tasapuolista jakoa.

Suomen luonnon monimuotoisuuden suojeleun ja kestävän käytön strategia

Valtioneuvosto on hyväksynyt Suomen luonnon monimuotoisuuden suojeleun ja kestävän käytön strategian vuosille 2006–2016 periaatepäätöksellään 21.12.2006 (Ympäristöministeriö 2007). Strategian toimintaohjelman tavoitteena on mm. edistää saamelaisten perinteisen elämäntavan ja kulttuurin sekä sitä ylläpitävän pohjoisen luonnon monimuotoisuuden ylläpitoa ja säilymistä saamelaisten kotiseutualueella.

Toimintaohjelman toimenpiteinä:

- 1) Jatketaan saamelaisten kotiseutualueen luonnonvarojen hoidon, käytön ja suojeleun yhteensovittamiseksi sellaisten muutosten tekemistä lainsäädäntöön, joilla saamelaiskulttuurin edellytykset voidaan turvata. (Vastuulliset ministeriöt ja tavoitteellinen aikataulu: oikeusministeriö sekä maa- ja metsätalousministeriö, 2006–2008)
- 2) Luodaan saamelaisten hallintaoikeudet mahdollistava hallintomalli, joka turvaa saamelaisen alkuperäiskansan oikeudet ylläpitää ja kehittää kulttuuriaan sekä ottaa huomioon muut paikalliset oikeudet, elinolosuhteet ja niiden kehittämistarpeet. (Vastuulliset ministeriöt ja tavoitteellinen aikataulu: oikeusministeriö sekä maa- ja metsätalousministeriö, 2008–2010)

- 3) Luodaan edellytykset saamelaisten perinteisen luonnon monimuotoisuutta koskevan tietämyksen tallentamiselle ja hyödyntämiselle saamelaisten kotiseutualueen luonnonvarojen kestävässä käytössä ottaen huomioon biologista monimuotoisuutta koskevan yleissopimuksen perinteisen tietämyksen omistusoikeuteen liittyvät periaatteet. (Vastuulliset ministeriot ja tavoitteellinen aikataulu: oikeusministeriö, opetusministeriö, maa- ja metsätalousministeriö, ympäristoministeriö, 2008–2010)

3.6.7 Laki saamelaiskäräjistä

Suomen perustuslaissa (731/1999) on turvattu saamelaisille alkuperäiskansana omaa kielää ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto saamelaisten kotiseutualueella. Kulttuuri-itsehallintoa toteuttaa saamelaiskäräjälain (974/1995) 9. §:ssä tarkoitettu saamelaiskäräjät.

Laki saamelaiskäräjistä velvoittaa

— — viranomaisia [ja Metsähallitusta] neuvottelemaan saamelaiskäräjien kanssa kaikista laajakantoisista ja merkittävistä toimenpiteistä, jotka voivat välittömästi ja erityisellä tavalla vaikuttaa saamelaisten aseman alkuperäiskansana ja jotka koskevat saamelaisten kotiseutualueella — — valtionmaan, suoalueiden ja erämaa-alueiden hoitoa, käyttöä, vuokrausta ja luovutusta — —. Neuvotteluvelvoitteen täyttämiseksi asianomaisen viranomaisen on varattava saamelaiskäräjille tilaisuus tulla kuulluksi ja neuvotella asiasta. Tilaisuuden käyttämättä jättäminen ei estä viranomaista jatkamasta asian käsittelyä.

Saamelaiskulttuurin harjoittamiseen lasketaan kuuluviksi perinteiset elinkeinot — kuten poronhoito, kalastus ja metsästys.

3.6.8 Laki Metsähallituksesta saamelaiskulttuurin turvaajana

Metsähallitukselle on annettu erityinen velvoite saamelaisten kulttuuriperinnön suojeleun saamelaisten kotiseutualueella (Laki Metsähallituksesta 1378/2004). Lain 4. §:ssä todetaan, että yleiset yhteiskunnalliset velvoitteet edellyttävät Metsähallituksen hallinnassa olevien luonnonvarojen hoidon, käytön ja suojelus yhteensovittamista saamelaiskäräjistä annetussa laissa (974/1995) tarkoitetulla saamelaisten kotiseutualueella siten, että saamelaisten kulttuurin harjoittamisen edellytykset turvataan.

Hallituksen esityksessä (HE 154/2004) korostetaan saamelaisen kulttuurin ylläpitämisen ja kehittämisen merkitystä sekä Metsähallituksen velvoitteita saamelaisten kotiseutualueella. Saamelaisten kotiseutualueella Metsähallituksen hallinnassa olevien luonnonvarojen hoito, käyttö ja suojeelu olisi sovitettava yhteen siten, että saamelaisille alkuperäiskansana perustuslaissa (731/1999) säädetty oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kulttuuriaan olisi mahdollista. Saamelaisten kulttuuriin kuuluviksi katsotaan myös saamelaisten perinteiset elinkeinot — kuten poronhoito, metsästys ja kalastus. Velvoittavuutta on korostettu nostamalla se suoraan lakiin aiemman asetuksen sijasta.

3.6.9 Maankäyttö- ja rakennuslaki saamelaiskulttuurin turvaajana

Saamelaiskulttuurin turvaamista koskevia säännöksiä on myös maankäyttö- ja rakennuslaissa (132/1999) sekä kyseiseen lakiin perustuvissa valtakunnallisissa alueidenkäytön tavoitteissa. Valtioneuvoston periaatepäätöksen (30.11.2000) mukaisesti tulee saamelaisten kotiseutualueella turvata alueiden käytössä saamelaiskulttuurin ja -elinkeinojen kehittämisedellytykset sekä sovittaa ne yhteen luonnon kestokyvyn kanssa. Maankäyttö- ja rakennuslain 22. §:n mukaan ”tavoitteet voivat koskea asioita, joilla on – – merkittävä vaikutus kansalliseen kulttuuri- tai luonnonperintöön”.

Alueidenkäytön keskeisiä tavoitteita saamelaiskulttuurin säilymisen kannalta ovat mm.

- saamelaisten kotiseutualueella saamelaiskulttuurin ja -elinkeinojen kehittämisedellyysten turvaaminen sekä yhteensovittaminen luonnon kestokyvyn kanssa
- alueiden säilyminen luonto- ja kulttuuriarvojen kannalta erityisen merkittävinä kokonaisuuksina siten, että asumisen ja elinkeinotoiminnan harjoittamisen edellytykset säilyvät
- alueiden erityispiirteiden tunnistaminen ja alueiden käytön sovittaminen mahdollisimman tasapainoisesti yhteen poikkeuksellisten luonnonolojen ja kulttuuriarvojen turvaamiseksi
- luonnonoloihin sopeutuneiden, omaleimaisten kylä- ja kulttuuriympäristöjen säilyttäminen ehjinä.

Yllä olevaan luetteloon on kirjattu sekä yleis- että erityistavoitteita siltä osin, kuin ne koskevat suunnittelualuetta. Yleistavoitteet ovat luonteeltaan alueidenkäyttöä ja alueidenkäytön suunnittelua koskevia periaatteellisia linjauksia. Erityistavoitteet ovat alueidenkäyttöä ja alueidenkäytön suunnittelua koskevia velvoitteita.

3.6.10 Porotalouden ja luontaiselinkeinojen rahoituslaki

Porotalouden ja luontaiselinkeinojen rahoituslain (45/2000) tavoitteena on edistää ja monipuolistaa porotalouden ja luontaiselinkeinojen elinkeinotoimintaa, parantaa elinkeinojen rakennetta ja toimintaedellytyksiä, edistää uusiutuvien luonnonvarojen kestävää käyttöä, kehittää poronhoito- ja luontaiselinkeinoalueita sekä tukea haja-asutusalueiden ja yhdyskuntien kehittämistä poronhoitoalueella ja luontaiselinkeinojen harjoittamisalueella.

Lain mukaisissa toimenpiteissä on kiinnitettävä erityistä huomiota saamelaisten mahdollisuksiin ylläpitää ja kehittää kulttuurimuotoonsa kuuluvia elinkeinoja saamelaisten kotiseutualueella.

3.6.11 Saamelaisten kestävän kehityksen ohjelma

Saamelaiskärjät hyväksyi vuonna 1998 **Saamelaisten kestävän kehityksen ohjelman**, jota se valmisteli yhdessä ympäristöministeriön kanssa. Ohjelma päivitettiin vuonna 2006 (Saamelaiskärjät 2006). Ohjelman keskeisin tavoite on saamelaistalueen luonnonvarojen käyttö ekologiselta, taloudelliselta, sosiaaliselta ja kulttuuriselta kannalta kestävästi saamelaisten perinteisten elinkeinojen harjoittamiseksi. Saamelaisten kestävän kehityksen ohjelmassa esitettyillä toimenpiteillä on tarkoitus turvata saamelaisten asema maankäytössä sekä perinteisten ja uusien elinkeinojen harjoittamisessa saamelaistusta lähtökohdista sekä edistää saamelaisten perinteisen tietämyksen asemaa ja saamelaisten sosiaalista hyvinvointia. Ohjelma on otettu huomioon vuonna 2006 hyväksyttyssä kansallisessa kestävän kehityksen strategiassa.

3.6.12 Yhdenvertaisuuslaki

Yhdenvertaisuuslakia (21/2004) sovelletaan sekä julkisessa että yksityisessä toiminnassa mm. silloin, kun kysymys on itsenäisen ammatin tai elinkeinon harjoittamisen edellytyksistä tai elinkeinon tukemisesta. Lain mukaan ketään ei saa syrjiä iän, etnisen tai kansallisen alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden, suku- ja sukupuolisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Yhdenvertaisuuslain eduskuntakäsittelyssä työelämä- ja tasa-arvovaliokunta lausui mietinnössään (TyVM 7/2003 vp – HE 44/2003 vp) viranomaisten velvollisuudesta edistää yhdenvertaisuutta:

Erityistä huomiota tulee kiinnittää saamelaisten oikeuksiin alkuperäiskansana ja saamelaismieluisuuteen tärkeimmän aineellisen perustan eli poronhoidon turvaamiseen. Viranomaisten tulee suunnitelmallisesti edistää saamelaisten mahdollisuksia harjoittaa poronhoitoa ja hankkia sillä toimeentulonsa.

Tällä lailla ei estetä sellaisia erityistoimenpiteitä, joiden tavoitteena on tosiasiallisena yhdenvertaisuuden saavuttaminen 6. §:n 1. momentissa tarkoitetusta syrjinnästä johtuvien haittojen ehkäisemiseksi tai lievittämiseksi (positiivinen erityiskohtelu). Positiivisen erityiskohtelun on oltava pyrityn tavoitteen kannalta oikeasuhteista.

3.6.13 Yhdenvertaisuussuunnitelma

Metsähallituksen yhdenvertaisuussuunnitelmassa 3.5.2006 (1821/01/2004) on huomioitu työministeriön suosituukset (9.9.2004) yhdenvertaisuussuunnitelmien laatimisesta ja sen erityiskysymykset saamelaisten kotiseutualueella. Suunnitelmassa korostetaan henkilökunnan erityisoamisen kehittämistä sekä tiedostetaan, että samanlainen kohtelu ei aina takaa yhdenvertaisuutta. Yleinen periaate on, että Metsähallituksen tavoitteena on toteuttaa saamelaisten positiivista erityiskohtelua Metsähallitus-lain saamelaisten kulttuurin harjoittamisedellytysten turvaamisvelvoitteen lähtökohdista voimassa olevan lainsäädännön sallimissa rajoissa.

Suunnitelman strategia linjailee luontaiselinkeinojen huomioimisen: ”Metsähallitus ymmärtää luontaiselinkeinot sekä niiden ja saamelaiskulttuurin kytkennin ja turvaa niitä yleisillä sekä toimintokohtaisilla säädöksillä perustuvilla menettelyillä.” Saamelaisten erityinen positiivinen huomiointi luontaiselinkeinoissa on perustuslain (731/1999) ja YK:n KP-sopimuksen 27. artiklan mukaan huomioitu siten, että porojen laidunrauhaan, kulkureitteihin ja laitumiin kohdistuvia toimenpiteitä ja niiden haitallisten vaikutusten tasoa saamelaiskulttuuriin arvioidaan erikseen. Näiden tason turvaamiseksi tulee arvioida nykytilaa ja kehittämistarpeita. Neuvotteluvollisuudet on esitetty muissa säädöksissä.

3.6.14 Saamen kielilaki

Saamen kielilain (1086/2003) tarkoituksesta on osaltaan turvata perustuslaissa säädetty saamelaisten oikeus ylläpitää sekä kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Tavoitteena on, että saamelaisten oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja hyvään hallintoon taataan kielestä riippumatta sekä saamelaisten kielelliset oikeudet toteutetaan ilman, että niihin tarvitsee erikseen vedota.

3.7 Poronhoitolaki

Poronhoitolain (848/1990) mukaan poronhoitoa ”saadaan tässä laissa säädetyn rajoituksin harjoitetaa poronhoitoalueella maan omistus- tai hallintaoikeudesta riippumatta”. Muotkatunturin erämaa-alue ja Terstojängän soidensuojelualue kuuluvat poronhoitolain tarkoittamaan, erityisesti poronhoitoa varten varattuun alueeseen. Kyseisessä laissa todetaan, että ”tällä alueella olevaa maata ei saa käyttää sillä tavoin, että siitä aiheutuu huomattavaa haittaa poronhoidolle”.

3.8 Metsähallituksen asettamat hoidon ja käytön tavoitteet

Lainsääädännössä erämaa-alueen keskeisimmät tavoitteet hoidon ja käytön suunnittelussa ovat erämaaluonteen säilyttäminen, saamelaiskulttuurin ja luontaiselinkeinojen turvaaminen sekä luonnon monipuolisen käytön – kuten retkeilyn ja virkistyskäytön – edellytysten kehittäminen. Näiden tavoitteiden toteuttamisen avaintoimenpiteitä ovat:

1) Erämaaluonteen säilyttäminen

- suurin osa erämaa-alueesta on syrjävyöhykettä
- rakentamisen sääntely
- ylläpidetään tehokasta valvontaa
- säännelty, selkeä maastoliikennelupakäytäntö

2) Saamelaiskulttuurin, porotalouden ja muiden luontaiselinkeinojen turvaaminen

- suurin osa erämaa-alueesta on syrjävyöhykettä, pääkäyttömuotona saamelaisten perinteiset elinkeinot
- opastusaineistossa tuodaan esille saamelaiskulttuurin erityispiirteet
- säännelty, selkeä maastoliikennelupakäytäntö
- kulttuuriperinnön ja muinaisjäännösten säilyminen alueella

3) Luonnon monipuolisen käytön edellytysten turvaaminen

- Metsähallituksen virkistyskäytön kehittämisen alue profiloidaan vaativan eräretkeilyn alueeksi
- retkeilyn ja muun omin voimin tapahtuvan virkistäytymisen edellytysten turvaaminen
- nykyinen retkeilyn palveluvarustus huolletaan ja pidetään kunnossa
- opastusmateriaalin tuottaminen ja ylläpito

4 Vyöhykealuejako

4.1 Vyöhykkeistämisen tavoitteet ja lähtökohdat

Vyöhykkeistämisen tavoitteena on sovittaa yhteen erämaalain (62/1991) tavoitteet sekä ohjata erämaan nykyistä ja tulevaa käyttöä siten, että nämä toteutuvat. Erämaalain kolme ensimmäistä tavoitetta – erämaaluonteen säilyttäminen sekä saamelaiskulttuurin ja luontaiselinkeinojen turvaaminen – ovat keskeisiä koko erämaassa. Lisäksi erämaalaki edellyttää alueen monipuolisen käytön edellytysten kehittämistä, mikä tarkoittaa lain yksityiskohtaisten perusteluiden mukaan tässä tapauksessa lähinnä virkistyskäytön ja luontomatkailun edellytysten järjestämistä. Tämä pyrkimys on osin ristiriidassa kolmen ensimmäisen tavoitteen kanssa. Myös erämaaluonteen säilyttämisen, saamelaiskulttuuriin kuuluvan poronhoidon turvaamisen ja muiden luontaiselinkeinojen turvaamisen kesken esiintyy ristiriitoja.

Vyöhykkeistämisellä pyritään pitkäjänteiseen erämaa-alueen maankäytön ohjaukseen sekä minimoimaan ympäristön kulumista, lajiston häiriintymistä ja käyttäjien välisiä ristiriitoja. Vyöhykejako kuvailee erämaan monipuolisen käytön tavoitteen painottumista erämaan eri osissa, jotta erämaalain kaikki päämäärat toteutuvat.

Vyöhykkeistämisestä riippumatta on poronhoidon ja luontaiselinkeinojen harjoittaminen turvattu kaikilla erämaa-alueella. Käytännössä vyöhykkeistämisellä voidaan ohjata Metsähallituksen maankäyttöratkaisuja, virkistyskäyttöä ja luontomatkailua sekä niihin liittyviä reittejä, muita palvelurakenteita, lupapolitiikkaa ja hyväksyttäviä toimintoja olemassa olevan lainsäädännön puitteissa.

Soidensuojelualueilla on kielletty ojitus, maa-ainesten ottaminen sekä maa- ja kallioperän vahingoittaminen. Samoin on kielletty turvemailla olevan puoston hakkaaminen sekä rakennusten, teiden ja rakennelmien rakentaminen. Tähän on kuitenkin poikkeuksia. Sallittua on rakentaa ja kunnossapitää sellaisia rakennuksia, rakennelmia ja polkuja, jotka ovat tarpeen yleisön opastamista, tutkimustoimintaa ja luonnonharrastusta varten. Asetus (852/1988) ei rajoita kalastusta, metsästystä, kerälyää tai poronhoitoa.

4.2 Vyöhykkeistämisen perusteet Muotkatunturin erämaa-alueella

Muotkatunturin erämaa-alue on erityisen tärkeä poronhoitajille, muille luontaiselinkeinojen harjoittajille, paikallisille asukkaille ja paikallisille matkailuyrittäjille. Luontaiselinkeinojen ja saamelaiskulttuurin turvaaminen sekä alueen erämaaluonteen säilyttäminen käsittäen paikallisen väestön kotitarvekalastuksen, metsästyksen ja hillastuksen on keskeistä. Paikkakuntalaisten virkistyskäyttö erämaa-alueella on tärkeää alueen kylien lähistöllä ja kevättalvella koko erämaa-alueella. Muotkatunturin alue on myös tärkeä eräretkeilijöille. Erämaa-alueen kaakkoisosassa on moottorikelkkaura, jolle ulkopaiikkakuntalaisille myönnetään moottorikelkkauralupia.

Näillä perusteilla suurimman osan erämaa- ja soidensuojelualuetta tulee olla syrjävyöhykettä. Virkistysvyöhykkeellä turvataan sekä omatoimisen että ohjatun luontomatkailun edellytykset ja ohjataan erämaan virkistyskäyttöä siten, että erämaan muulle käytölle koituva haitta olisi vähäinen. Vyöhykkeistämisestä riippumatta on poronhoidon ja luontaiselinkeinojen harjoittaminen turvattu kaikilla erämaassa ja soidensuojelualueella myös virkistysvyöhykkeellä; ja toisaalta jokamiehenoikeuksilla saa liikkua kaikilla erämaassa – myös syrjävyöhykkeellä.

Erämaa-alueella on mahdollista porotalouden ja luontaiselinkeinojen rahoituslain (45/2000) mukaisten tukikohtien rakentaminen. Soidensuojelualueilla on sallittua rakentaa ja kunnossapitää ainostaan sellaisia rakennuksia, rakennelmia ja polkuja, jotka ovat tarpeen yleisön opastamista, tutkimustoimintaa ja luonnonharrastusta varten.

Vyöhykejako perustuu olemassa olevan tilanteen kartoitukseen ja arvioon tulevaisuuden tarpeista eri käyttömuotojen osalta. Vyöhykkeistäminen turvaa porotalouden harjoittamisen edellytykset pitkällä aikavälillä vähintäänkin nykyisellä tasolla, sillä se säätelee muun muassa virkistyskäytön rakenteiden sijoittumista ja maastoliikennettä. Vyöhykkeet eivät rajoita paikallisten ihmisten perinteisiä oikeuksia – kuten poronhoitoa, metsästystä ja kalastusta. Vyöhykejalla pyritään turvaamaan Muotkatunturin erämaa-alueen erämaisuus ja kannustetaan jokamiehenoikeuksilla tapahtuvaan retkeilyyn. Erämaan yhtenäisyyttä, vähäistä palveluvarustusta ja vaellusreitittömyyttä voidaan pitää alueen eräretkeilyn, luontomatkailun ja virkistyskäytön suurimpina vetovoimatekijöinä.

4.3 Vyöhykejako

Alue jaetaan kahteen vyöhykkeeseen, jotka ohjaavat sen käyttöä, rakenteiden sijoittamista sekä liikkumista ja lupapolitiikkaa (kuva 2, taulukko 4):

- 1) syrjävyöhykkeeseen (noin 154 600 ha, 97,7 % suunnittelualueesta)
- 2) virkistysvyöhykkeeseen (noin 3 650 ha, 2,3 % suunnittelualueesta)

4.3.1 Virkistysvyöhyke

Virkistysvyöhyke rajautuu pääasiassa puolen kilometrin levyisenä vyöhykkeenä Muotkatunturin erämaassa olemassa olevan moottorikelkkauran ympärille. Etenkin moottorikelkkailu keskittyy tälle vyöhykkeelle. Lisäksi virkistysvyöhykkeeseen on rajattu kelkkauran ja Verkkojärven (Viermijärv) sekä Saarilopolon (Suáluiluobâl) välinen alue sekä ns. **Lahtisen kämpän** ympäristö. Ohjelmapalveluyrittäjille voidaan myöntää lyhytaikaisia lupia taukopaikkojen pitämistä varten virkistysvyöhykkeelle. Etenkin Verkkojärven ja Saarilopolon ympäristön alueet on tarkoitettu lähinnä ohjelmapalveluyrityksille myönnnettäväin lyhytaikaisia taukopaikkoja varten – esimerkiksi huollettujen hiihtovaellusten yhteydessä. Virkistysvyöhykkeellä ei ole merkityjä vaellusreittejä, eikä se suurelta osin sovellu maastollisesti hyvin kesäaikaiseen retkeilyyn. Kesäisin ja syksyisin retkeilijät kulkevat lähinnä syrjävyöhykkeellä, jossa jokamiehenoikeuksiin perustuva retkeily halutaan säilyttää alueen pääasiallisena retkeilymuoton. Peltojen varressa sijaitseva, vuonna 1949 rakennettu ns. Lahtisen kämppä ja sen ympäristö ovat suosittua retkeilyalueutta myös kesäisin. Lahtisen kämppää ovat pitäneet kunnossa ja huoltaneet alueen retkeilijät sekä paikallinen matkailuyrittäjä.

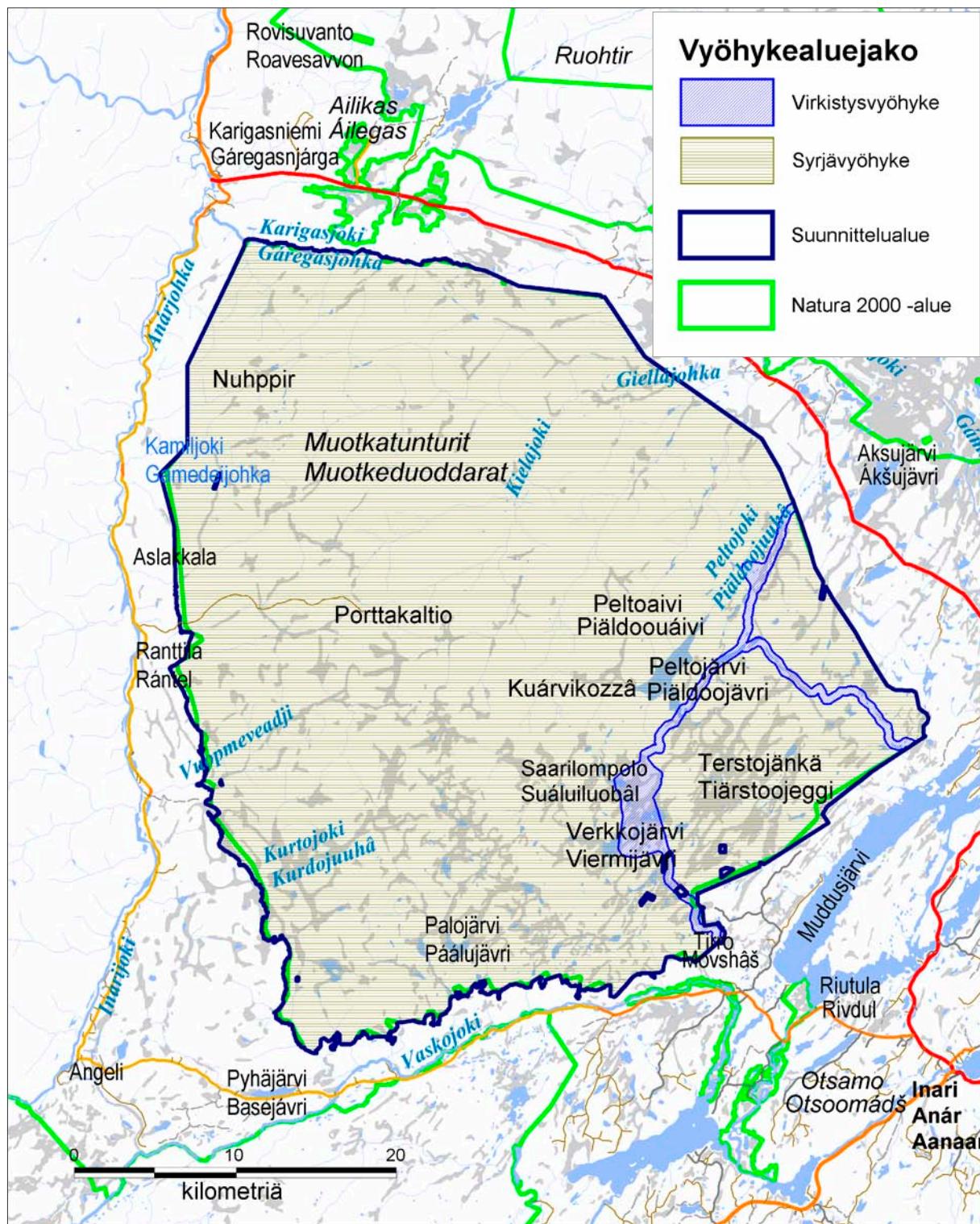
4.3.2 Syrjävyöhyke

Syrjävyöhyke on mahdollisimman luonnontilainen alue, jolle ei rakenneta uutta palveluvarustusta. Muotkatunturin erämaa-alueella olevat kaksi huollettua autiotupaa sijaitsevat syrjävyöhykkeellä. Syrjävyöhykkeellä ei ole merkityjä reittejä, eikä niitä ole tarkoitus rakentaaakaan. Pohjois-Lapin maakuntakaavaan merkitty vanha Tirro–Karigasniemi-kulttuuripolku voidaan kuitenkin tarvittaessa merkitä uudelleen. Mikäli polku merkitään, edellyttää se myös opasteita ja rakenteita (esim.

pitkospuita). Luontaiselinkeinoista porotalous on keskeisin käyttömuoto tällä vyöhykkeellä. Kotitarve- ja virkistyskalastajia liikkuu jonkin verran sekä kesällä että talvella. Alueella voidaan järjestää erämaaluonteeseen soveltuja retkiä. Syrjävyöhykkeellä on myös kesäaikaisia maastoliikenneuria ja lähinnä luontaiselinkeinojen harjoittamiseen liittyviä tukikohtia. Soidensuojelalueilla luontaiselinkeinojen rahoituslain (45/2000) mukaisten tukikohtien tai kalastus- ja metsästystukikohtien rakentaminen ei ole mahdollista.

Taulukko 4. Muotkatunturin erämaa-alueen suunnitelmassa esitetyn vyöhykejaon mukaiset sallitut ja kielletyt rakenteet sekä toiminnot. * = Pohjois-Lapin maakuntakaavaan merkity vanha Tirro-Karigasniemi-kulttuuripolk voidaan merkitä uudelleen (ei toteuteta ainakaan tällä suunnitelmakaudella 2009–2020). ** = Olemassa olevia moottorikelkkailu (mk)-uria voidaan muuttaa moottorikelkkareiteiksi.

Rakenne/Toiminto	Syrjävyöhyke	Virkistysvyöhyke
Autiotuvat	Ei uusia	Kyllä
Metsähallituksen uudet huolto- ja valvontatuват	Ei uusia rakennuksia	Ei uusia rakennuksia
Yrittäjille tarkoitettu varauskoheet (tulipaikka/rakennus)	Ei	Ei
Ohjelmapalveluiden tilapäiset taukopaikat	Ei	Kyllä, tapauskohtaisesti enintään 2 kuukaudaksi
Jokamiehenoikeudet ylittävään leiriytymiseen myönnnettävät leiriytymisluvat esim. metsästykseen, kalastukseen, partiolaissille tai leirikouluille	Kyllä, tapauskohtaisesti	Kyllä, tapauskohtaisesti
Porotalouden tukikohdat ja rakenteet	Kyllä	Kyllä
Muut luontaiselinkeinojen tukikohdat, metsästys- ja kalastustukikohdat	Kyllä erämaa-alueella, ei soidensuojelualueella	Kyllä erämaa-alueella, ei soidensuojelualueella
Retkeilyn rakenteet (mm. leiriytymis- ja tulipaikat sekä niiden varusteet, opasteet)	Ei uusia*	Kyllä
Merkityt polut	Ei*	Ei
Hiintoreitit	Ei	Kyllä
Kesäaikaiset maastoliikenneluvat paikkakuntalaissille	Kesäaikaisen maastoliikenneytäynnön mukaisesti (ks. luku 11.4 Maastoliikenne)	Kesäaikaisen maastoliikenneytäynnön mukaisesti
Uudet moottorikelkkaurat/reitit	Ei	Ei uusia**
Moottorikelkkasafariluvat ohjelmapalveluyrittäjille	Pienille ohjatuille ryhmille, erikseen sovittaville kulku-urille	Valtakunnallisella mk-uralla ei rajoituksia, kiintiöpäätöksen mukaisesti; muualla pienille ohjatuille ryhmille, erikseen sovittaville kulku-urille
Kelkkaluvat ulkopaikkakuntalaissille moottorikelkkaurien ulkopuolella	Talviaikaisen maastoliikenneytäynnön mukaisesti (ks. luku 11.4 Maastoliikenne)	Talviaikaisen maastoliikenneytäynnön mukaisesti
Koiravaljakkoreitit (yrittäjien omat reitit)	Ei ilman paliskunnan puoltoa	Kyllä, merkityllä moottorikelkkauralla
Helikopterin laskeutumispaihat	Kyllä	Kyllä
Pitkospuat ja sillat	Ei*	Tarvittaessa
Metsästys	Kyllä	Kyllä
Kalastus	Kyllä	Kyllä
Keräily	Kyllä	Kyllä
Tilapäinen leiriytyminen (enintään 3 vrk) jokamiehenoikeudella	Kyllä	Kyllä
Tulenteko	Kyllä. Sallittu kuivista oksista, risuista ja pienistä juurakoista	Kyllä. Sallittu kuivista oksista, risuista ja pienistä juurakoista

Kuva 2. Muotkatunturin erämaa-alueen vyöhykejako. © Metsähallitus 2008, © Genimap Oy, Lupa L5293, © Suomen ympäristökeskus 2008.

5 Luonnonsuojelu ja -hoito

5.1 Nykytila

5.1.1 Luonnonsuojelu ja erämaalaki

Erämaat eivät ole varsinaisia luonnonsuojelualueita, eli niitä ei ole perustettu luonnonsuojelulailla (1096/1996). Erämaalain (62/1991) yleisperusteluissa sanotaan:

Luonnonsuojelualueet eivät käytännössä tyydytä kaikkia erämaiden luontaistalouteen ja monipuoliseen käyttöön liittyviä tarpeita. Lisäksi on tarpeellista perustaa sellaisia alueita, jotka eivät ole normaalissa talouskäytössä, mutta jotka eivät liioin olisi niin tiukasti suojeltuja kuin luonnonsuojelulain (71/1923) [nyk. 1096/1996] mukaiset suoja-alueet.

Erämaalaki estää tietty luontoa voimakkaasti muuttavat toimet, mutta muuten erämaat ovat lain-säädännön suhteessa samassa asemassa kuin niitä ympäröivät alueet. Luonnonsuojelulaki ei nostaa erämaa-alueita erikseen esille, vaan lakkia sovelletaan erämaassa samoin kuin muillakin alueilla.

5.1.2 Muotkatunturin erämaa-alueen ja Terstojängän soidensuojelualueen asema luonnonsuojelussa

Luonnonsuojelua ohjaa luonnonsuojelulaki (1096/1996). Lain tavoitteena on luonnon monimuotoisuuden ylläpitäminen, luonnonkauneuden ja maisema-arvojen vaaliminen sekä luonnonvarojen ja luonnonympäristön kestävän käytön tukeminen. Luonnonsuojelussa tavoitteena on maamme luontotyypien ja luonnonvaraisten eliölajien suotuisan suojelejan tason saavuttaminen ja säilyttäminen.

Euroopan yhteisöjen neuvoston päätöksellä on vuodesta 1992 lähtien kehitetty yhtenäistä eurooppalaista ekologista verkostoa. Tämän Natura 2000 -verkoston tavoitteena on taata eurooppalaisen luonnon monimuotoisuuden säilyminen. (Ympäristöministeriö 1999)

Natura 2000 -verkosto koostuu yhteisön tärkeinä pitämistä alueista, joilla on luontodirektiivin (92/43/ETY) liitteessä I lueteltuja luontotyypejä (ks. luku 2.4 **Natura-luontotyypit**) ja liitteessä II lueteltujen lajien elinympäristöjä. Näitä alueita sanotaan **SCI**-alueiksi. Luontodirektiivin perusteella ehdotettujen alueiden lisäksi Natura 2000 -verkostoon on ilmoitettu lintudirektiivin (79/409/ETY) säännösten mukaisesti luokiteltuja linnustonsuojelualueita, joita nimitetään **SPA**-alueiksi.

Luontodirektiivin liitteen I luontotyypeistä 69 esiintyy Suomessa. Luontodirektiiviin sisältyy myös noin 600 eliölajia, joista Suomessa tavataan noin 130 lajia. Lintudirektiivin liitteessä I on lueteltu noin 200 lajia, jotka vaativat suojeleutoimia. Suomessa näistä tavataan noin 60 lintulajia.

Soidensuojelualueiden tarkoituksena on suojeilla arvokkaita suokonaisuuksia sekä säilyttää soillamme tavattavat eläin- ja kasvilajit, näytteet niiden muodostamista eliöyhteisöistä ja elotto- man luonnon muodostumista sekä maisemakonaisuuksista. Soidensuojelun rungon muodostaa **suoyhdistymien** suojeelu. Suoyhdistymä muodostaa ekologisen kokonaisuuden, jonka säilymisen perusedellytyksenä on, ettei sen vesi- ja ravinnetaloutta muuteta.

5.1.3 Perinnemaisemat

Muotkatunturin erämaa-alueella (ja Terstojängän soidensuojelalueella) ei ole yhtään valtakunnallisesti, maakunnallisesti eikä paikallisesti arvokkaaksi luokiteltua perinnemaisemakohdetta (Kalpio & Bergman 1999).

5.2 Tavoitteet ja toimenpiteet

Suunnitelman luonnonsuojelullisena tavoitteena on alueella esiintyvien luontodirektiivin (92/43/ETY) liitteen I luontotyyppejä ja liitteen II lajien elinympäristöjen suojelemisen sekä alueella esiintyvien uhanalaisten ja rauhoitettujen lajien säilyminen siellä.

Metsähallitus vastaa maa- ja merikotkien, muutto- ja tunturihaukkojen, kiljuhanhen sekä naalin kantojen seurannasta ja suojetusta. Tässä tehtävässä Metsähallitus toimii yhteistyössä tutkijoiden, luonnonsuojelujärjestöjen, paliskuntien ja muiden sidosryhmien kanssa.

Naalien pesimäalueilla pyritään pitämään kettukantaa rajallisena. Metsähallitus voi hakea jatkosakin maa- ja metsätalousministeriöltä erikoisluvan metsästäää naalin pesäalueilta kettuja käyttämällä apuna moottorikelkkaa ja ampuma-asetta. Metsästäjinä toimivat paikalliset, alueen hyvin tuntevat henkilöt. Sidosryhmiä (paliskunnat, luonnonsuojeluyhdistykset, riistanhoitoyhdistykset ja kunnat) informoidaan asiasta vuotuisissa kokouksissa.

Metsähallitus suorittaa alueella reittilaskentoja suurpetokantojen tilan selvittämiseksi yhteistyössä RKTL:n ja paliskuntien kanssa. Luontovalvojat seuraavat suurpetokantoa myös muun toimen ohessa alueella liikkueessaan.

Metsähallitus osallistuu alueen riekkokantojen seurantaan ja järjestää pyynnin ohjausta kestävän käytön periaatteella.

Kalakantojen luontainen lisääntyminen turvataan kalastusta säätelemällä. Rautujen siirtoistutuksia tehdään harkitusti ja kontrolloidusti. Paatsjoen vesistöalueen vesistöihin voidaan istuttaa kaloja Inarin kalanviljelylaitokselta lupaehojen mukaisesti.

Uhanalaisten kasvien esiintymää tarkistetaan ja otetaan seurantaan tarvittaessa. Esiintymätiedot tallennetaan ympäristöhallinnon **Hertta**-tietojärjestelmään **eliölajit**-osioon. Uhanalaisten lajien suojolessa toimitaan yhteistyössä Suomen ympäristökeskuksen, Lapin tutkimuslaitos Kevon, Turun yliopiston kasvimuseon, Luonnontieteellisen keskuskumuseon kasvimuseon ja Oulun yliopiston kasvimuseon sekä paikallisten asukkaiden ja kasviharrastajien kanssa.

Metsähallitus opastaa luontokeskuksissa, luontotuvilla ja verkkosivuilla (**luontoon.fi**, **lundui.fi**) kävijöitä ympäristöä säästäävään retkeilyyn.

Metsähallitus pyrkii säätelemään maastoliikennettä ja turvaamaan alueen luonnontilaisuuden ja erämaisuuden säilymisen sekä uhanalaisten eläinten pesimärauhan.

5.3 Seuranta

Metsähallituksen tehtävänä on seurata hallinnoimiensa alueiden luonnon tilaa ja luonnossa tapahtuvia muutoksia sekä uhanalaisten ja harvinaistuneiden kasvi- ja eläinlajien kantoja. Se ryhtyy tarvittaviin suojeletoimenpiteisiin ja informoi tästä päättäjiä. Tämä on osa Metsähallituksen luonnonsuojelehtävää. Sen tulee seurata myös riistakantojen kehitystä ja pyrkiä yhteistyössä riistanhoitopiirin ja riistanhoitoyhdistyksen kanssa turvaamaan ne. Näiden tavoitteiden toteuttamiseksi Metsähallitus mm. laatii hoito- ja käyttösuunnitelmia, kouluttaa henkilöstöä, toimii sertifioidun ympäristö- ja laatuojärjestelmän mukaisesti, ylläpitää uhanalaisten lajien rekistereitä, seuraa säännöllisesti petolintujen ja suurpetojen määrää sekä suorittaa riistalaskentoja.

Tärkeä työkalu luonnontilan seurannassa on Metsähallituksen **SutiGis**-tietokanta, josta löytyvät kuviokohtaiset tiedot luontotyypeistä. Luontotyypitiedot Muotkatunturin erämaan luontotyypeistä ovat peräisin vuosina 1996–2000 tehdyistä Ylä-Lapin ja UKK-puiston luontokartoituksesta (Sihvo 2001 ja 2002) (Liite 5).

Uhanalaisten kasvien ja sienten esiintymiä tarkastetaan maastossa, ja Metsähallitus toteuttaa sille vastuutetut kasvilajiseurannat. Luonnonsuojelusasetuksen (160/1997) mukaan ympäristöministeriön on järjestettävä luonnonvaraisten eliölajien seuranta Suomessa siten, että sen pohjalta voidaan arvioida eri lajien suojeletaso. Erityisesti täytyy huomioida uhanalaiset lajit. Uhanalaisia lajeja seuraavat maassamme useat eri tahot, ja monilla lajiryhmillä on oma seuranta- tai työryhmä. Näistä lajeista osa on sellaisia, joiden esiintymisalueen painopiste on Pohjois-Suomessa.

Metsähallitus edistää ja kehittää kasvilajien seurantaa yhdessä Suomen ympäristökeskuksen, alueellisten ympäristökeskusten, yliopistojen kasvimuseoiden ja tutkimuslaitosten sekä Metsäntutkimuslaitoksen kanssa. Metsähallituksen luontopalvelut on mukana kehittämässä EU:n luontodirektiivin (92/43/ETY) lajien ja luontotyypien suojeleua sekä seurantaa. Luontopalvelut on osallistunut Suomen ympäristökeskuksen vetämään luontodirektiivin liitteen I Suomessa esiintyvien lajien ja luontotyypien suotuisan suojeleun tason arviointityöhön kaudella 2001–2006. Arvioitavista lajeista lapinleinikki ja letorikko esiintyvät Muotkatunturin erämaassa.

Metsähallituksen koordinoimana seurataan maakotkan, merikotkan, muuttohaukan ja tunturihaukan kantojen kehitystä. Metsähallitus pitää kotkanpesistä pesärekisteriä ja tarkastaa pesät vuosittain. Paliskuntien edustajia tavataan säännöllisesti, ja heiltä saadut pesävihjeet tarkastetaan. Lisäksi alueen petolintujen pesimistä ja kantojen kehitystä ovat seuranneet ja pesiä tarkastaneet lukuisat alan harrastajat.

Edellä mainittujen petolintujen lisäksi ympäristöministeriön Metsähallitukselle vastuuttamia lajeja ovat naali ja kiljuhanhi, joita Metsähallitus seuraa vuosittain. Metsähallitus pitää tunnetuista naalinpesistä rekisteriä ja seuraa yhdessä naalityöryhmän kanssa naalin esiintymistä alueella.

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos on tutkinut alueen kalastoa ja porolaitumien tilaa. Vuonna 1997 valmistui tutkimus Pohjois-Lapin paliskuntien talvilaitumien tilasta ja vuonna 1999 tutkimus koko poronhoitoalueen kesälaitumien tilasta (Kumpula ym. 1997 ja 1999). Vuosina 1999–2003 on tehty myös poronhoitoalueen pohjoisosan talvilaidunten uusinventointi (Kumpula ym. 2004). Vuonna 2006 valmistui myös Metlan raportti porojen talvilaidunten kunnosta Ylä-Lapin paliskunnissa vuonna 2004 (Mattila 2006).

Ilmastonmuutoksen mahdollisesti aiheuttamia muutoksia alueen lajeihin ja luontotyyppeihin on vielä vaikea ennustaa (ks. luku 2.11 **Maankäyttöanalyysi**). Ilmastonmuutoksesta aiheutuvia vaikutuksia ja vaikutuksiin sopeutumista on Suomessa tutkittu viime vuosina runsaasti, esimerkkeinä **SILMU**- ja **FINADAPT**-tutkimusohjelmat. Vuonna 2005 laadittiin maa- ja metsätalousministeriön johdolla ilmastonmuutoksen kansallinen sopeutumisstrategia (Marttila ym. 2005), jossa esitetään toimenpiteitä myös luonnon monimuotoisuuden suojelemiseksi.

Ilmastonmuutos on uhka, jota ei voida kokonaan torjua, mutta luonnon ja ihmisen sopeutumista voidaan edesauttaa tai ainakin muutokseen voidaan varautua edes jossain määrin lisäämällä ilmastonmuutoksen vaikutusten tutkimusta ja seurantaa sekä suojealueeverkon yhtenäisyyttä, ottamalla ilmastonmuutos huomioon suojealueiden suunnittelussa, rajoittamalla ilmastonmuutoksen vaikutuksia edistäävää toimintaa sekä pyrkimällä estämään vieraiden lajen leviäminen alueille. Koska ilmastonmuutoksen vaikutuksia ei tunneta tarpeeksi tai niitä on vaikea ennustaa, luonnonsuojealueilla tullaan panostamaan entistä enemmän luonnon seurantaan ja tutkimukseen sekä pyritään varautumaan myös yllättäviin muutoksiin. Suomen luontotyyppien uhanalaisuusarvointihanke valmistui kesäkuussa 2008 (Raunio ym. 2008). Se loi hyvän pohjan luontotyyppien tilan seurantaan. Ympäristöministeriö tulee ohjeistamaan seurannan toteuttamisen. Myös EU:n luontodirektiivi (92/43/ETY) velvoittaa jäsenmaita direktiivilajien ja Natura-luontotyyppien tilan säädölliseen seurantaan sekä raportointiin.

6 Kulttuuriperinnön suojelu ja hoito

6.1 Nykytila

6.1.1 Saamelaiskulttuuri

Saamelaisten kestävän kehityksen ohjelman (Saamelaiskäräjät 2006) mukaan saamelaisessa käsitemaailmassa ihmistä, luontoa ja kieltä ei eroteta toisistaan. Saamen kieli kuvastaa ympäröivän elollisen ja elottoman luonnon perusteellista ja täsmällistä tuntemusta sekä ihmisen ja luonnon välistä läheistä ja tarkoin eriteltyä vuorovaikutusta. Ohjelman mukaan luonnonympäristö, kulttuuriympäristö, sosiaalinen ympäristö ja kielellinen ympäristö muodostavat kokonaisuuden, ympäristökäsitteen, jota tarkastellaan yhtenä kokonaisuutena, koska ne ovat riippuvaisia toisiaan. Saamelaisten elämäntapa on sopeutunut luonnonympäristön antamiin mahdollisuksiin ja rajoituksiin vuosituhansien ajan. Vahva kulttuuri voi sopeutua muuallekin, vaikkei ehkä enää onnistu siirtämään tietojaan sukupolvelta toiselle.

Saamelaisten kestävän kehityksen ohjelmassa todetaan lisäksi, että saamelaisten elämäntapa, kulttuuri ja perinteiset elinkeinot ovat muuttuneet perinteisen tiedon ja taidon perustalta työtapojen ja työvälineiden kehittyessä sekä saamelaisten yhteiskunnallisten vaikutusmahdollisuuksien muuttuvessa ajan myötä. Saamelaiskäräjien mukaan saamelaisten kulttuurin säilyminen ja kehittyminen edellyttää nykyisinkin perinteisten tietojen ja taitojen sekä henkisen pääoman siirtymistä tuleville sukupolville sekä saamelaisten itsemääräämiseen perustuvaa päätöksentekoa maankäytössä. (Saamelaiskäräjät 2006).

Kulttuuriympäristön suojelu nähdään tavallisesti mieluummin maanviljelyksen ja rakennuksiin liittyvän kulttuurimaiseman suojeluna. Saamelaisten käsitys kulttuuriympäristön arvoista on enemmän sisällöllistä kuin visuaalista. Raportin mukaan saamelaisen kulttuuriympäristön ja kulttuuriperintein määrittely on tärkeää, sillä valtakunnallisten käsitteiden mukaan suuri osa saamaisesta kulttuuriperinteestä jää määrittelyn ulkopuolelle. Näiden käsitteiden kautta luokitellaan todellisuutta ja muodostetaan rajoja, jolla määritellään ympäristön käyttöä, alueiden suunnittelua ja suojelua sekä muuta alueiden hallintoa. Tällä on merkitystä myös silloin, kun saamaisalueelle halutaan lisää taloudellista toimintaa, joka vaatii laajoja alueita käytöönsä. (Aikio 2005)

Saamelaiskäräjien mukaan saamelaisten laajasta käytöalueesta johtuen saamelaisten asumukset ovat olleet joko siirrettäviä (laavu) tai alueen eri osissa on ollut useita tilapäisiä asumuksia (turvekota). Näistä asumuksista ja luonnon käyttömuodoista ei ole jäynti pysyviä merkkejä, joiden muukaan voisi olettaa alueiden olleen saamelaisten käytössä, vaan on voitava luottaa perinnetietoon siitä, kuka ja mitkä suvut ovat hallinneet alueita. Pääväestön kulttuuri puolestaan perustuu pysyviin rakennusten rakentamiseen sekä alueiden raivaamiseen ja viljelemiseen asuinypäristössä. Saamelaiskäräjien mielestä tällainen intensiivinen maankäyttö muuttaa luontoa pysyvästi ihmisen vaatimusten mukaiseksi. (Saamelaiskäräjät 2006)

Erämaalaan (62/1991) yksi päätarkoitus on saamaiskulttuurin turvaaminen. Saamaiskulttuurin asemaa säätelevät myös kansainväliset sopimukset sekä lainsäädäntö, joita on jo osittain käsitelty luvussa 3 **Hoidon ja käytön tavoitteet; 3.6 Saamaiskulttuurin turvaaminen.**

Metsähallitukselle on annettu erityinen velvoite saamelaisen kulttuuriperinnön suojeleun saamelaisten kotiseutualueella (Laki Metsähallituksesta 1378/2004). Lain 4. §:ssä todetaan, että yleiset yhteiskunnalliset velvoitteet edellyttäävät Metsähallituksen hallinnassa olevien luonnonvarojen hoidon, käytön ja suojeleun yhteensovittamista saamelaiskärjistä annetussa laissa (974/1995) tarkoitettuna saamelaisten kotiseutualueella siten, että saamelaisten kulttuurin harjoittamisen edellytykset turvataan.

Saamelaisilla on vuodesta 1995 lähtien perustuslakiin (731/1999) perustuva oikeus harjoittaa kulttuuriaan kotiseutualueellaan. Kulttuurin harjoittamiseen lasketaan kuuluviksi perinteiset elinkeinot – kuten poronhoito, kalastus ja metsätöys. Saamelaisten kulttuuri-itsehallintoa on toteuttanut Suomessa vuodesta 1996 lähtien saamelaiskärjät, jonka kanssa viranomaisilla on kuulemis- ja neuvotteluvelvoite asioissa, jotka vaikuttavat merkittävästi saamelaisten asemaan.

Porotalouden ja luontaiselinkeinojen rahoituslain (45/2000) tavoitteena on edistää ja monipuolistaa porotalouden ja luontaiselinkeinojen elinkeinotoimintaa, parantaa elinkeinojen rakennetta ja toimintaedellytyksiä, edistää uusiutuvien luonnonvarojen kestävää käyttöä, kehittää poronhoito- ja luontaiselinkeinoalueita sekä tukea haja-asutusalueiden ja yhdyskuntien kehittämistä poronhoitoalueella ja luontaiselinkeinojen harjoittamisalueella. Lain mukaisissa toimenpiteissä on kiinnitettävä erityistä huomiota saamelaisten mahdollisuksiin ylläpitää ja kehittää kulttuuri-muotoonsa kuuluvia elinkeinoja saamelaisten kotiseutualueella. Tämä on lähtökohtana mm. myönnättäessä alueelle porotalouden ja luontaiselinkeinojen rahoituslain mukaisia tukikohtia.

Poronhoito on säilynyt vahvana elinkeinona Muotkatunturin erämaa-alueella ulkoisista muutoksesta huolimatta, ja se on edelleen alueen keskeisin luontaiselinkeino. Muotkatunturin erämaa-alueella hoitavat porojaan Muotkatunturin ja Paistunturin paliskuntiin kuuluvat poronhoitajat. Muista luontaiselinkeinoista mm. kotitarvekalastuksella ja -marjastuksella, marjojen poimimisella myyntiin sekä metsästyksellä on merkitystä paikallisille ihmisille, ja ne muodostavat myös osan porotaloudesta pääasiallisten toimeentulonsa saavien perheiden elinkeinokokonaisuutta. Luontaiselinkeinojen harjoittamisella on pitkät historialliset perinteet tällä alueella.

6.1.2 Saamelainen kulttuurimaisema

Lapin ympäristökeskuksen **Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi**-hankkeeseen sisältyi arkeologinen ja saamelaiskulttuuriosio. Hankkeessa saamelaisalueita käsiteltiin yhtenä itsenäisenä osiona. Koska **saamelaisen kulttuuriympäristön** käsite on vielä uusi ja vakiintumaton, nähtiin tarvetta asian yhteiselle pohdinnalle ja alustuksille. Seminaarien alustuksista ja luennoista koottiin julkaisu (Magga 2007).

Saamelaiseen kulttuuriympäristöön kuuluvat Maggan (2003) mukaan muinaisjäännökset, rakennusperintö, saamelaisten elinkeinojen synnyttämät perinnemaisemat perinnebiotooppeineen sekä ympäristöön ja maiseman liittyvä henkinen perinne. Henkilöllä, näkymättömällä kulttuuriympäristöllä tarkoitetaan sitä suullista perinnettä, joka antaa maisemalle ja ympäristölle merkityksen tehden siitä kulttuuriympäristön. Suullisella perinteellä tarkoitetaan paikkoihin ja alueisiin liittyviä tarinoita, muisteluksia, paikannimiä ja joikuja sekä yleensä perimätietoa paikkojen ja alueiden käytöstä. Saamelaisessa **kulttuurimaisema**-käsitteessä ihmistä ei siis painoteta luonnon muuttajana, vaan maisema voi näyttää luonnonmaisemalta, mutta sisältää silti kulttuurimaisemaan liitettyt arvot ja merkitykset. Tämän johdosta luonnonmaisemaksi tai erämaaksi määritelty alue voi olla saamelaiselle kulttuurimaisemaa. (Magga 2007)

Esimerkiksi sellaiset kiinteät muinaisjäännökset, jotka joko kokonaan tai osin ovat maastossa nähtävissä, on helppo miettää osaksi kulttuuriympäristöä. Suuri osa muinaisjäännöksistä kuitenkin kätkeytyy luontoon näkymättömiin. Tämän kätkössä olevan arkeologisen perinnön esiintuominen tapahtuu näitä kohteita koskevan tiedon välittämisellä ja kertomisella. (Sarkkinen 2007)

6.1.3 Muinaisjäännökset

Suunnitelma-alueen muinaisjäännösten inventoinnit ovat painottuneet lähes kokonaan alueen koillis- ja itäosiin. Helsingin yliopiston tutkijat ja opiskelijat ovat inventoineet Kielajoen ja Peltojoen varsia **Muotkeduoddara doložat – Muotkatunturin muinaisuus** -projektissa vuosina 2005–2007 sekä tutkineet kaivausin yhden asuinpaikan Peltojokisuulla (Köngäs 2006, Seitsonen ym. 2005, 2006a–b, 2007). Muille alueille on tehty vain muutama satunnainen tarkastusmatka (Hamari 2003a–d). Koko alueen muinaisjäännöskantaa ei siis tunneta, ja inventointeja tulisi laajentaa etenkin Muotkatunturin erämaa-alueen länsi- ja eteläosiin.

Vaikka alueen kulttuuriperinnöstä on inventoitu vasta osa, on sen menneisyys osoittautunut jo nyt rikkaaksi ja mielenkiintoiseksi. Alue on ollut asuttu todennäköisesti jo varhaisesta kivikaudesta lähtien (Seitsonen ym. 2006b). Sieltä tunnetaan nykyään 36 muinaisjäännöskohdetta, joista osa on kiinteitä muinaisjäännöksiä ja osa löytöpaikkoja (taulukko 5, Liite 10). Yhdessä kohteessa saattaa olla useita yksittäisiä muinaisjäännöksiä. Tavallisimmin muinaisjäännöskohde suunnitelma-alueella on kivikautinen asuinpaikka, joita on 13 kpl. Tyypillisiä löytöjä asuinpaikoille ovat kvartsiesineet, esineiden työstössä syntyneet ytimet sekä jätelastut eli **kvartsi-iskokset** (Seitsonen ym. 2005, 2006a). Asuinpaikoilta on löytynyt myös piitä, palanutta luuta sekä maaperän värjäytymiä.

Yksi alueelta löytyneistä asuinpaikoista on tutkittu myös kaivausin (Seitsonen ym. 2006b). Bealdojohnjálbmi (Peltojokisu) 1 -asuinpaikka vaikuttaa löytöjen ja rakenteiden perusteella olleen kivikaudelta asti toistuvasti käytössä ollut leiripaikka, jonka käyttö on saattanut liittyä esimerkiksi kesäkauden kalastukseen sekä mahdollisesti myös kausittaiseen peuran kuoppapyyntiin. Leiripaikka lienee ollut käytössä jo mesoliittisella kivikaudella.

Kivikautisten asuinpaikkojen ohella alueelta tunnetaan kahdeksan kivikautista löytöpaikkaa, joista on asuinpaikkojen tavoin löydetty lähinnä kvartsi-iskoksia. Suunnitelma-alueelta on löydetty myös useita säilytykseen käytettyjä, kivistä tehtyjä purnuja ja ainakin 15 pyyntikuoppaa.

Kiinteät muinaisjäännökset ovat muinaismuistolain (295/1963) nojalla rauhoitetut, ja niitä koskevista suunnitelmista ja toimenpiteistä tulee pyytää lausunto Museovirastosta tai Lapin maakuntamuseosta. Kiinteän muinaisjäännöksen kaivaminen, peittäminen, muuttaminen tai poistaminen on kielletty ilman muinaismuistolain nojalla annettua lupaa. Muinaisjäännösten tutkimus edellyttää aina Museoviraston lupaa.

Museovirasto ja Metsähallitus ovat lisäksi solmineet yhteistyötä koskevan sopimuksen vuonna 2003. Sen mukaan Metsähallitus on yhteydessä Museovirastoon ennen sellaisten toimenpiteiden aloittamista, jotka liittyvät Metsähallituksen hallinnassa olevilla maa- ja vesialueilla sijaitseviin muinaisjäännöksiin sekä suojeleluun rakennusperintöön.

Kaikki muinaisjäännöskohteet on merkitty Metsähallituksen **REISKA**-tietojärjestelmään.

Taulukko 5. Muotkatunturin suunnitelma-alueen muinaisjäännösrekisterissä olevat kiinteät muinaisjäännökset ja löytökohteet sekä muut kulttuuriperintökohteet. * = Taulukossa esiintyvien muinaisjäännös- ja kulttuuriperintökohteiden nimet ovat peräisin Museoviraston ylläpitämästä muinaisjäännösrekisteristä, ja niiden saamenkielinen muoto voi olla virheellinen. ** = Piättär Mattii kieddi.

Saamenkielinen nimi*	Suomenkielinen nimi	Typpi	Ajoitus
Irijánmaras	Irjanmaras	Asuinpellon osa	Historiallinen
Máhtes Biettar Gieddi**	Kettu-Pekan kenttä	Asuinpellon osa	Historiallinen
Bealdojohka 11	Peltojoki 11	Asuinpaikka	Kivikautinen
Bealdojohka 13	Peltojoki 13	Asuinpaikka	Kivikautinen
Bealdojohnjalbmi 1	Peltojokisuu 1	Asuinpaikka	Kivikautinen
Bealdojohnjalbmi 2	Peltojokisuu 2	Asuinpaikka	Kivikautinen
Bealdojohnjalbmi 3	Peltojokisuu 3	Asuinpaikka	Kivikautinen
Bealdojávrenjarga matta	Peltøjärvenniemen tyvi	Asuinpaikka	Kivikautinen
Bealdojávrenjarga 1	Peltøjärvenniemi 1	Asuinpaikka	Kivikautinen
Bealdojávrenjarga 3	Peltøjärvenniemi 3	Asuinpaikka	Kivikautinen
Bajit Soarvevuopmi 1	Ylempi Honkavuoma 1	Asuinpaikka	Kivikautinen
Bajit Soarvevuopmi 2	Ylempi Honkavuoma 2	Asuinpaikka	Kivikautinen
Bajit Soarvevuopmi 3	Ylempi Honkavuoma 3	Asuinpaikka	Kivikautinen
Bajit Soarvevuopmi 4	Ylempi Honkavuoma 4	Asuinpaikka	Kivikautinen
Bajit Soarvevuopmi 8	Ylempi Honkavuoma 8	Asuinpaikka	Kivikautinen
Gakzavári	Kaktsavaara	Kammeja	Historiallinen
Vudnjosjohka		Kammi	Historiallinen
Junnásvarája	Junnasvarri	Latomus	Ajoittamaton
Bealdojohka 10	Peltojoki 10	Löytöpaikka	Kivikautinen
Bealdojohka 14	Peltojoki 14	Löytöpaikka	Kivikautinen
Bealdojohka 15	Peltojoki 15	Löytöpaikka	Kivikautinen
Bealdojohka 9	Peltojoki 9	Löytöpaikka	Kivikautinen
Bealdojávri	Peltójávri	Löytöpaikka	Kivikautinen
Bajit Soarvevuopmi 5	Ylempi Honkavuoma 5	Löytöpaikka	Kivikautinen
Bajit Soarvevuopmi 6	Ylempi Honkavuoma 6	Löytöpaikka	Kivikautinen
Bajit Soarvevuopmi 7	Ylempi Honkavuoma 7	Löytöpaikka	Kivikautinen
Kúatiluahta/Goaheluokta	Kotalahti	Löytöpaikka, purnuja	Kivikautinen/historiallinen
	Kalgoaivi	Poroerotuspaikka	Historiallinen
Moadunaláš	Moidumalas	Poroerotuspaikka	Historiallinen
	Rappesoaivi	Poroerotuspaikka	Historiallinen
	Seskamojárví	Poroerotuspaikka	Historiallinen
	Stuorraoaiví	Poroerotuspaikka	Historiallinen
	Urroaivi 1	Poroerotuspaikka	Historiallinen
	Urroaivi 2	Poroerotuspaikka	Historiallinen
	Vuomajoki	Poroerotuspaikka	Historiallinen
Bealdojohka 12	Peltojoki 12	Purnuja	Ajoittamaton
	Tievajärven polku	Pyyntikuoppa	Esihistoriallinen
	Tievajárví	Pyyntikuoppa	Esihistoriallinen
	Mukkalompolo	Pyyntikuoppa/ia (ei tark.)	Esihistoriallinen
Bealdojávrenjarga 2	Peltøjärvenniemi 2	Suojan perustus	Historiallinen
	Ritamaa	Vanha tila	Historiallinen
	Kaisavarri 1	Purnu	Ajoittamaton
	Kaisavarri 2	Purnu	Ajoittamaton
	Jorba-Gaisavarri	Purnu	Ajoittamaton

6.1.4 Maisema ja rakennettu kulttuuriperintö

Suunnitelma-alue sijaitsee Peräpohjolan–Lapin maisemamaakunnassa ja siellä Pohjois-Lapin tunturiseudulla. Pohjois-Lapin maakuntakaavaa varten tehdysä maisemaselvityksessä alue sijoittuu Luoteis- ja Ylä-Lapin tunturiylänköön (Lapin liitto 2005). Alueella ei ole valtakunnallisesti tai maakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita (Ympäristöministeriö 1992), kansallisMaisemia tai perinnemaisemia tai -biotooppeja (Kalpio & Bergman 1999).

Alueella ei ole myöskaän valtakunnallisesti merkittäviä kulttuurihistoriallisia ympäristöjä (Museovirasto 1993), asetuksella (480/1985) suojeleva tai Metsähallituksen ja Museoviraston sopimuksella varjeltuja rakennuksia tai rakennusryhmiä.

Alueella ei ole tehty rakennusperintöselvitystä. Lapin ympäristökeskuksen koordinoiman **Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi**-hankkeen inventoinnitkin ovat ulottuneet ainoastaan aivan alueen pohjoisosii. Siellä on inventoitu kolme saamelaiskulttuurikohdetta. Vudnjosjohkassa on vanha maatunut kammi ja Kaktsavaarassa (Gákcavárri) neljä huonossa kunnossa olevaa kammia tai kamminpohjaa; Moaidunaláš (Muoidunaláš) on vanha poroaitapaikka.

Moaidunaláksen lisäksi alueelta tunnetaan seitsemän muuta vanhaa poroerotuspaikkaa (taulukko 5). Muita historiallisien ajan kohteita ovat Irjánmaraksen asuinpaikka, Kettu-Pekan lapinkenttä (Piättär Mattii kieddi) sekä vanhan Ritamaan tilan asuinrakennuksen rauniot alueen eteläosassa ja vanha suojaan perustus Peltojärvenniemellä.

Kaikki kohteet on merkitty Metsähallituksen **REISKA**-tietojärjestelmään.

Alueella tehdysä inventoinneissa ja selvityksissä ei ole otettu riittävästi huomioon saamelaista kulttuuriperintöä. Saamelaiskärjen Museovirastolle 1.8.2008 antamassa lausunnossa (Dno 373/D.a.5/2008) todetaan, että saamelaisten kotiseutualuetta koskettava valtakunnallisesti merkitävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen kohdeluettelo on vaillinen saamelaiskulttuurin kohteiden osalta. Saamelaiskärjen mukaan saamelaiskohteiden osalta tulisi huomioida laajempi ympäristöllinen ulottuvuus kohteiden valinnassa, koska saamelaiskulttuurissa on vain vähän rakennettua, nykyisille sukupolville säilynyttä rakennusperintöä. Pääasialiset jäljet edeltävien aikakausien saamelaiskulttuurista ovat jääneet maisemaan mm. kotasijoina, turvekammeina, jutamareitteinä, seitoina ja elinkeinojen rakenteina.

6.1.5 Kulttuuriperintökohteisiin kohdistuvat uhkat

Lapin maaperän maannostumisprosessi on hidaskin, ja ihmisen menneen toiminnan jäljet sijaitsevat useimmiten aivan lähellä maan pintaa, joskus jopa näkyvätkin maan pinnalla. Muotkatunturin alueella tunnetut muinaisjäännökset ovat usein hiekkaisilla, kasvipeitteeltään kulutusherkillä alueilla. Arkeologiset jäännökset vahingoittuvat herkästi tallauksen, tuulen tai veden aiheuttaman eroosion takia. Lisäksi kulttuuri- ja löytökerrokset ovat useimmiten hyvin ohuet, joten vähäinenkin kuluminen saattaa aiheuttaa niiden tuhoutumisen. Muinaisjäännöksiin kohdistuva suurin uhkatekijä on maaperän kuluminen retkeilyn, porolaidunnuksen tai maastoajoneuvojen käytön takia. Kuluminen seurauksena muinaisjäännökset paljastuvat ja joutuvat alittiaksi mekaaniselle kulumiselle.

Köngäs (2008) on pro gradu -tutkielmassaan käsitellyt retkeilyn vaikutuksia suunnitelma-alueen muinaisjäännöskohteisiin. Toistaiseksi alueelta ei tunneta retkeilyn täysin tuhoamia muinaisjäännöskohteita, mutta vakavia kulumisen merkkejä on kahdeksalla kohteella (taulukko 6). Kuluneimmat kohteet sijaitsevat useimmiten taukopaikoilla, ja kasvillisuus on niissä laajalti tuhoutunut. Lisäksi alueella on viisi muinaisjäännöskohdetta, joissa kasvillisuus on kulunut jonkin verran. Tuhoutumisvaarassa olevia kohteita on myös suunnitelma-alueelle johtavien polkujen varsilla erämaa-alueen ja Kaamanen–Karigasniemi-tien välisellä alueella.

Alueen rakennusperintökohteista suurin osa on jo pitkälle lahonneita ja tuhoutuneita. Vanhoista, käytöstä poistuneista poroerotuspaikoista on näkyvissä enää vain vähän puurakenteita. Ainoastaan Seskamojärven erotuspaikalla on puurakenteita pystyssä. Alueella sijaitsevat kammit (Gakzavárr ja Vudnjosjohka) ovat myös lahonneet. Näihin kohteisiin ei kohdisteta hoitotoimenpiteitä.

Taulukko 6. Muotkatunturin suunnitelma-alueella sijaitsevat tuhoutumisvaarassa olevat muinaisjäännökset.

* = Taulukossa esiintyvien muinaisjäännös- ja kulttuuriperintökohteiden nimet ovat peräisin Museoviraston ylläpitämästä muinaisjäännösrekisteristä, ja niiden saamenkielin muoto voi olla virheellinen. Typpi = muinaisjäännöstyyppi. Bealdojohka = Peltojoki, Bealdojohnjalbmi = Peltojokisuu, Bealdojávrenjarga matta = Peltojärven niemen tyvi, Bajit Soarvevuopmi = Ylempi Honkavuoma.

Kohde*	Typpi	Ajoitus	Toimenpidemahdollisuksia
Bealdojohka 9	Löytöpaikka	Kivikautinen	Nuotiopaikan poisto, pitkostus
Bealdojohka 11	Asuinpaikka	Kivikautinen	Nuotiopaikan poisto, pitkostus
Bealdojohka 13	Asuinpaikka	Kivikautinen	Nuotiopaikan poisto, pitkostus
Bealdojohnjalbmi 1	Asuinpaikka	Kivikautinen	Opastaulu kaivausista, nuotiopaikan poisto, kehotustaulu muualle leiriytymiseen, pitkostus
Bealdojohnjalbmi 2	Asuinpaikka	Kivikautinen	Nuotiopaikan poisto, pitkostus
Bealdojávrenjarga matta	Asuinpaikka	Kivikautinen	Nuotiopaikan poisto, pitkostus
Bajit Soarvevuopmi 6	Löytöpaikka	Kivikautinen	Nuotiopaikan poisto, pitkostus
Bajit Soarvevuopmi 8	Asuinpaikka	Kivikautinen	Pitkostus

6.2 Tavoitteet ja toimenpiteet

Alueen kulttuuriarvojen suojetun päätavoitteena on saamelaisen kulttuuriperinnön vaaliminen sekä muinaisjäännösten suojetuinen.

Saamelaiskulttuurin asemaa säätlevät tiettyt kansainväiset sopimukset sekä lainsääädäntö, jotka on käyty läpi luvussa 3 **Hoidon ja käytön tavoitteet, 3.6 Saamelaiskulttuurin turvaaminen**.

Kulttuuriympäristöjä säilyttävä ja muu perinteinen käyttö sekä tietämys ovat itsessään säilytettäviä kulttuuriarvoja. Näin ollen muualla tässä suunnitelmassa olevat saamelaiskulttuuria, luontaiselinkeinoja ja paikallista perinteistä luonnonkäyttöä turvaavat sekä perinteisen tietämyksen säilymistä edistävät esitykset ovat kulttuuriarvojen suojetua.

Metsähallituksen kulttuuriperintöstrategian (asianhallinta 2367/40/2006) tavoitteena on, että luontopalveluiden hallinnassa olevan arvokkaan kulttuuriperinnön suojeelu on turvattu. Kulttuuriperintökohteet välittävät tietoa menneisyyden elinkeinoista ja elämäntavasta. Esihistorialliset asuinpaikat ja löytökohteet ovat lähes ainoita lähteitä, jotka kertovat meille esihistoriallisen ihmisen selviytymisestä alueella tuona aikana. Kulttuuriperintökohteiden vaaliminen on Metsähallituksen velvollisuus, mutta kohteet myös tarjoavat kiinnostavia ja monipuolisia kohteita retkeilijöille, luonto-opastukselle ja matkailuelinkeinolle.

Metsähallituksen luontopalveluiden kulttuuriperintöstrategian mukaisesti luontopalvelut myös vaalii **Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi** -hankkeen saamelaisosion kohteita, edistää perinteisen saamelaisen paikannimistön tallentamista, tunnistaa ja ymmärtää hallinnassa olevien saamelaisen pyhien paikkojen arvon ja merkityksen, tekee yhteistyötä saamelaismuseo Siidan kanssa sekä pyrkii yhteistyöhön saamen kieltä, kulttuuria ja historiaa opettavien ja tutkivien yliopistojen laitosten kanssa. Muita tärkeitä yhteistyötahoja ovat saamelaiskäräjät ja paikalliset saamelais-yhdistykset.

Saamelaiskulttuurin turvaamisen kannalta tärkeimmät kysymykset hoito- ja käytösuhunnitelmassa koskevat poronhoitomahdollisuksien turvaamista. Poronhoito on alueen saamelaiskulttuurin tärkeä henkinen perusta. Se ylläpitää kielelistä ja kulttuurista jatkuvuutta. Muutokset poronhoidossa heijastuvat muutoksena porosaamelaisten elämäntapaan. Tänä päivänä saamelaiskulttuuriin vaikeuttavat myös monet muut tekijät – kuten mm. markkinatalouden vaatimukset porotalouden kautta tai sen ohella sekä taloudelliset ja poliittiset paineet. Hoito- ja käytösuhunnitelmassa saamelaiskulttuurin turvaamista on tarkasteltava suhteessa näihin kehityspiirteisiin.

Alueen eri käyttömuotojen sovittaminen yhteen – luonnon kantokyky huomioon ottaen – erämaa-alue jaetaan suunnitelmassa vyöhykkeisiin. Tällä pyritään pitämään vähäisinä poronhoidolle ja luontaiselinkeinoille aiheutuvat, maastoliikenteen ja virkistyskäytön tuomat haitat. Vyöhykkeistäminen ei rajoita porotalouden ja luontaiselinkeinojen harjoittamista alueella.

Tavoitteena on myös, että kulttuurihistoriallisesti merkittävät sekä muinaismuistolain (295/1963) mukaiset kohteet ovat tiedossa ja asianmukaisessa hoidossa. Opastuksellisesti tavoitteena on, että retkeilijöille ja matkailuyrittäjille välitetään tietoa alueen monipuolisesta kulttuuriperinnöstä.

Metsähallitus tulee tekemään tulevaisuudessakin tiivistä yhteistyötä Museoviraston ja saamelaismuseo Siidan kanssa. Yhteistyötä edesauttamaan on solmittu Metsähallituksen ja Museoviraston välinen kulttuuriperintöyhteistyötä koskeva sopimus sekä Saamelaismuseosäätiön ja Metsähallituksen luontopalvelujen välinen yhteistyösopimus.

Kaikista alueen hoitoa tai käyttöä koskevista toimenpidesuunnitelmissa pyydetään lausunto Museovirastolta tai Lapin maakuntamuseolta, mikäli suunnitelluilla toimenpiteillä saattaa olla vaikutuksia muinaismuistoille tai muulle kulttuuriperinnölle.

6.2.1 Muinaismuistojen huomioon ottaminen toiminnassa

Muinaismuistolain (295/1963) mukaan kaikki kajoaminen kiinteään muinaisjäännökseen ilman lain perusteella annettua lupaa on kielletty (1 §). Tällaisina toimenpiteinä mainitaan laissa kaivaminen, peittäminen, muuttaminen, vahingoittaminen, poistaminen ja muu kajoaminen. On huomattava, että muinaismuistolaki rauhoittaa luettelemansa kiinteät muinaisjäännökset (2 §) ilman erityistoimenpiteitä.

Toistaiseksi Muotkatunturin erämaassa ei ole aktiivisesti hoidettu muinaisjäännöksiä tai muita kulttuuriperintökohteita. Köngäs (2008) on pohtinut mahdollisia toimenpiteitä tuhoutumisvaarassa olevien muinaisjäännöskohteiden osalta:

- 1) kulku muinaisjäännöskohteiden läpi estetään
- 2) kulku ohjataan kohteiden yli tai ohi rakennettaville pitkospuille
- 3) kulku rajataan jo olemassa oleville poluille, joiden kohdalta muinaisjäännös on jo tuhoutunut
- 4) kohteiden lähistöltä poistetaan kaikki retkeilijöiden jättämät rakenteet, jotteivät ne houkuta leiriytymään paikalle
- 5) kohde tutkitaan arkeologisin kaivauksin.

Kaikissa edellä mainituissa toimenpiteissä on kuitenkin ongelmansa. Vaikkei suunnitelma-alueella ole opastettuja vaellusreittejä, ohjautuu alueiden käyttäjien kulku vanhoille tunnetuille kulkureiteille. Polut ovat vuosikymmeniä tai jopa vuosisatoja käytössä olleita vakiintuneita reittejä, ja ne mutkittelevat kulkemiselle sopivaa topografiaa noudattaen. On vaikea ohjata kulku niiltä toisaalle. Taukopaikat on myös tehty levähdyshetkeen sopiviin kohtiin. Jos niistä poistetaan kulkijoiden tekemät tulisijat, on todennäköistä, että uudet tehdään pian samoille paikoille. Nuotioihin haetaan kivet lähiympäristöstä, ja samalla voidaan vahingoittaa alueen muinaisjäännöksiä. Sopivasta hoitotoimenpiteestä kunkin tuhoutumisvaarassa olevan koteen kohdalla päätetään paikalle tehdyн tarkistuskäynnin jälkeen yhdessä Museoviraston kanssa.

Osa muinaisjäännöksistä (pyyntikuopat, seidat jne.) sopii nähtävyyskohteiksi, mikäli niiden säilyminen voidaan turvata nähtävyyskäytöstä huolimatta. Opastuksessa voidaan tuoda esille ja hyödyntää alueella nähtävissä olevia merkkejä esihistoriallisen ja historiallisen ajan toiminnasta. Opastuskohteita valittaessa kiinnitetään erityishuomiota siihen, että kulku ja muu käytöö ohjataan kohteiden suojeleun turvaamiseksi riittävän etäälle muinaisjäännöksistä. Muinaisjäännösten mahdollinen hoito, merkitseminen ja esittely suunnitellaan yhdessä Museoviraston kanssa. Jos muinaisjäännösten sijaintialueilla tehdään ennallistamistöitä tai ympäristöä muuttavia muita toimenpiteitä, muinaisjäännökset suojataan riittävällä suojaytyöhykkeellä. Mahdollisten uusien palveluvarustusten rakentamisen tai ennallistamiskohteiden valinnan yhteydessä varmistetaan, ettei alueella ole aiemmin tuntemattomia muinaisjäännöksiä.

Retkeilyn palvelurakenteiden korjauksessa, uusimisessa ja uudisrakentamisessa kiinnitetään huomiota vanhojen rakentamiskäytäntöjen ja perinteiden säilyttämiseen ja ylläpitoon sekä huomioidaan koteen alkuperäinen ulkoasu.

Alueella on tarvetta muinaisjäännösten lisäinventoinneille. Tiedot muinaisjäännöksistä ovat riittävätkin ainoastaan Pelto- ja Kielajokien varsilta. Alueen historiaan liittyvien kohteiden tiedon keruuta jatketaan yhteistyössä siellä toimivien tutkijoiden kanssa.

6.3 Seuranta

Metsähallitus seuraa alueen kulttuuriarvojen suojeleun ja hoidon toteutumista osana Ylä-Lapin luonnonvarasuunnitelman (Metsähallitus 2006) sekä Metsähallituksen ympäristö- ja laatu-järjestelmän seurantaa. Muinaisjäännösten hoidon seuranta toteutetaan kiinteiden muinaisjäännösten hoito-oppaan (Metsähallitus 2002a) ohjeiden mukaisesti. Luonnonvarasuunnitelman mukaisena mittarina on Metsähallituksen Utsjoen ja Inarin kuntia koskevan yhteistyöryhmän jäsenten arvio Metsähallituksen toiminnasta.

7 Luonnon virkistyskäyttö ja luontomatkailu

Luontomatkailulla tarkoitetaan tässä muiden kuin utsjokelaisten ja inarilaisten harjoittamaa alueelle suuntautuvaa luontoon tukeutuvaa matkailua. **Luonnon virkistyskäyttö** on hieman luontomatkailua laajempi käsite. Ero on siinä, että virkistyskäyttö pitää sisällään myös paikallisten ihmisten virkistäytymisen, kun taas luontomatkailu viittaa kohdealueen ulkopuolelta tuleviin ihmisiin, jotka matkustavat alueelle. Luonnon virkistyskäyttö voidaan siten jakaa (paikallisten ihmisten) **lähivirkistyskäyttöön** ja (ulkopaikkakuntalaisten) **kaukovirkistyskäyttöön** eli luontomatkailuun.

7.1 Virkistyskäytön ja luontomatkailun määrä ja luonne

Virkistyskäyttö Muotkatunturin erämaa-alueella on pääosin luonteeltaan ns. **perinteistä eräretkeilyä** – johtuen reitittömyydestä ja vähäisestä palveluvarustuksesta. Retkeilijämääräät ovat suhteellisen vähäisiä. Suuremmat retkeilijämääräät suuntautuvat muille alueille, joilla on tarjolla eritasoisille luontomatkailun harrastajille suunnattuja merkityjä reittejä ja monipuolisempaa palveluvarustusta.

Ulkopaikkakuntalaisten virkistyskäyttö painottuu Karigasniemi–Kaamanen-tien varrella sijaitsevien lomakylien sekä alueen lähipylien läheisyyteen ja suuntautuu sieltä erämaan tunturiylängölle vanhoja polkuja ja kulkuuria seuraten. Osa retkeilijöistä tekee erämaa-alueelle lyhyitä päivä- ja kalastusretkiä palaten yöpymään erämaa-alueen ulkopuolella sijaitseviin lomakyliin.

Ajallisesti ulkopaikkakuntalaisten virkistyskäyttö erämaa-alueella painottuu kesään ja syksyn sekä kevättalveen. Alueella liikkuvat retkeilijät, metsästäjät ja kalastajat ostavat majoituspalveluiden lisäksi myös mm. ravitsemus- ja kuljetuspalveluita paikallisilta ohjelmapalveluyrittäjiltä erämaa-alueen ulkopuolelta. Paikalliset ohjelmapalveluyrittäjät järjestävät erämaa-alueelle mm. ohjattuja ja huollettuja hiihtovaelluksia, kalastus- ja metsästysretkiä sekä lento-kuljetuksia metsästäjille ja kalastajille.

Ulkopaikkakuntalaisten moottorikelkkailu painottuu kevättalveen merkitylle moottorikelkkauralle, jonne myydään uralupia. Erämaa-alueen läpi kulkevalle kelkkauralle järjestetään myös ohjattuja moottorikelkkasafareita, jotka ajoittuvat kevätkaudelle helmikuun puolivälistä huhtikuun vaiheeseen. Paikkakuntalaisten moottorikelkkailu ajoittuu suurimmaksi osaksi kevättalvelle maalis–huhtikuulle ja kelen salliessa myös toukokuulle. Tällöin kuntalaiset käyvät pääasiassa kalastusretkillä alueen kalavesillä. Moottorikelkoilla liikutaan pääsääntöisesti vakiintuneita kulkuuria pitkin.

Moottoroitu liikenne on supistanut erämaita sosiaalisessa mielessä ja mahdollistanut niiden syrjäsimpienkin kolkkien tavoittamisen päivässä tai parissa. Toisaalta moottorikelkkailu mahdolistaan erämaan tavoittamisen myös heille, joiden voimat tai taidot eivät riitä omin voimin alueella liikkumiseen.

Muotkatunturin alueelta ei ole tehty kävijätutkimuksia, ja kävijämääriä on vaikea arvioida johtuen reitittömyydestä ja alueen luonesta omaehtoisten retkien kohteena. Arviot kävijöiden vähäisyydestä perustuvat alueella liikkuvien paikallisten asukkaiden ja Metsähallituksen luontovalvojen havaintoihin sekä autiotupien tupakirjojen kirjoituksiin. Esimerkiksi vuonna 2007 Kurtojoen (Kurdojuuhâ/Gurdojohka) autiotuvan tupakirjaan oli tervehdyksensä kirjoittanut vain noin 30 ryhmää tai henkilöä.

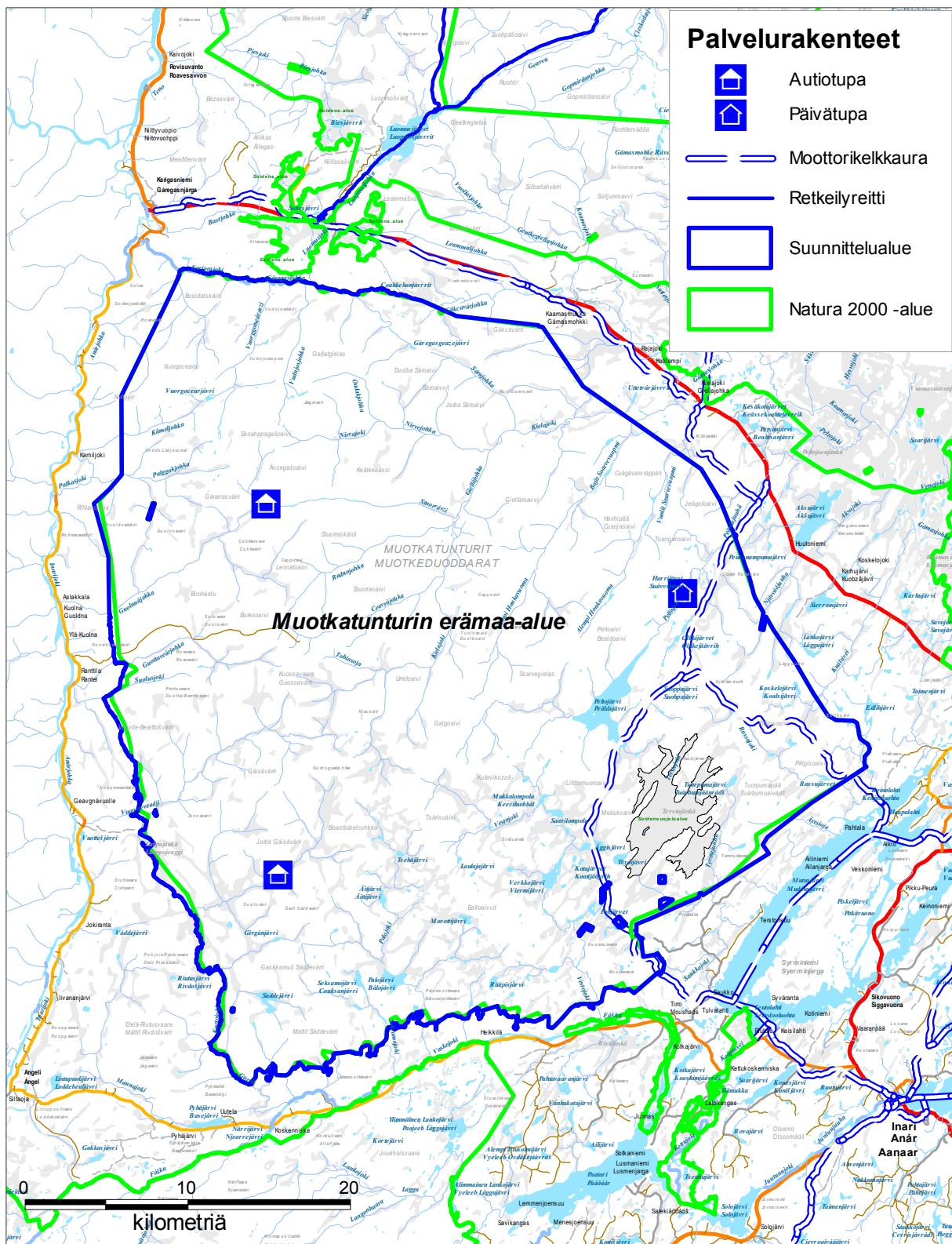
7.2 Virkistyskäyttö

7.2.1 Virkistyskäytön rakenteet ja reitit

Alueella ei ole merkityjä vaellusreittejä, ja Metsähallituksen huoltamia autiotupia on vain kaksi (Stuorrâvži ja Kurtojoki). Peltojoen varressa sijaitsee lisäksi pieni ns. **Lahtisen kämppä**, joka on rakennettu vuonna 1949, ja se on merkity alueen karttoihin nimellä Lahtinen. Metsähallitus ei ole huoltanut kyseistä kämpää, mutta retkeilijät ja paikallinen matkailuyrittäjä ovat pitäneet kämpää kunnossa alueella liikkuvia retkeilijöitä varten. Kyseinen kämppä on avonainen ja kaikkien retkeilijöiden käytössä, ja se toimii retkeilijöiden sääsuojana, taukopaikkana ja maamerkinä tunturialueelle suuntautuvilla vaellusretkillä. Alueen kaakkoisosan halki kulkee Metsähallituksen ylläpitämä moottorikelkkaura (kuva 3).

Luontovalvoja tarkastamassa Kurtojoen autiotuvan kuntoa valvontareissulla. Kuva Ilkka Syvänperä.

Kuva 3. Muotkatunturin erämaa-alueen nykyiset retkeilypalvelurakenteet. © Metsähallitus 2008, © Genimap Oy, Lupa L5293, © Suomen ympäristökeskus 2008.

7.2.2 Virkistyskäyttö ja erämaalaki

Erämaalaissa (62/1991) ei mainita sanoja **luontomatkailu** tai **virkistyskäyttö**. Lain yleisperusteluissa sanotaan: ”Lapin luonnon tarjoamien retkeily- ja virkistysmahdollisuksien turvaamiseksi ja kehittämiseksi sekä niiden matkailuvetovoiman säilyttämiseksi tarvitaan erämaita.” Kohta viittaa erämaalain 1. §:än, jossa todetaan: ”Erämaa-alueita perustetaan – luonnon monipuolisen käytön ja sen edellytysten kehittämiseksi.” Sama asia esitetään myös lain yksityiskohtaisissa perusteluissa: ”Erämaa-alueiden perustamisella pyritään myös kehittämään luonnon monipuolista käyttöä ja sen edellytyksiä kuten esimerkiksi alueiden retkeily- ja virkistyskäyttö-mahdollisuksia ja metsien monipuolista käyttöä.”

Koska erämaalaki kielää valtionmaan tai siihen kohdistuvan käyttöoikeuden luovuttamisen tai vuokraamisen yksityisille muuhun kuin porotalouden, kalastuksen, metsästyksen tai keräilyn tarpeisiin, on virkistysmahdollisuksien kehittäminen Metsähallituksen tehtävä. Maan luovuttaminen muille tahoille muuhun kuin poratalouden, kalastuksen, metsästyksen tai keräilyn tarpeisiin edellyttää valtioneuvoston poikkeuslupaa.

Erämaalaki velvoittaa virkistyskäytön edellytysten kehittämiseen – ja toisaalta edellyttää erämaaluoneen säilyttämistä sekä saamelaiskulttuurin ja luontaiselinkeinojen turvaamista. Tämä vaatii osittain ristiriitaisten tavoitteiden yhteensovittamista.

Metsähallitus ohjaa virkistyskäyttöä rakentamallaan palveluvarustuksella, vyöhykkeistämällä ja luvanvaraisen toiminnan osalta myös luvanmyöntöperusteilla. Moottoroitu liikkuminen, kalastus ja metsästys sekä muutoin kuin omin voimin tapahtuva matkailu on joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta luvanvaraista toimintaa. Kesä- ja talviaikaisen maastoliikenteen lupaehdot on kuvattu tämän hoito- ja käyttösuunnitelman luvussa 11 **Liikenne ja liikkuminen**.

7.2.3 Virkistyskäyttö ja soidensuojelueluasetus

Soidensuojelualueilla soidensuojelueluasetus (852/1988) ei aseta rajoituksia metsästykselle, kalastukselle, luonnontuotteiden keräilylle tai jokamiehenoikeudella tapahtuvalle liikkumiselle. Asetus mahdollistaa myös virkistyskäytön rakenteet. Sallittua on ”sellaisen rakennusten, rakennelmien ja polkujen rakentaminen ja kunnossapito, jotka ovat tarpeen yleisön opastamista, tutkimustoimintaa ja luonnonharrastusta varten”.

7.2.4 Tavoitteet ja toimenpiteet

Muotkatunturin erämaa-alue ei kuulu Metsähallituksen virkistyskäytön painopistealueisiin, vaan profiloituu valtakunnallisessa tarkastelussa vaativan eräretkeilyn alueeksi. Erämaa-alueutta ”kehitetään” jatkossa tästä näkökulmasta; toisin sanoen pidättäydytään lähes täysin reittien ja palveluvarustuksen lisärakentamisesta. Alueen nykyinen, varsin vähäinen palveluvarustus säilytetään ja ylläpidetään. Pienimuotoisen ohjelmapalvelutoiminnan mahdollisuus säilytetään siten, että se ei vaaranna luontaiselinkeinoja eikä saamelaiskulttuuria. Saamelaiskulttuuriin pohjautuvan ohjelma-palvelutoiminnan mahdollisuksia kehitetään, jos siihen ilmenee tarvetta.

Nykyiset palvelurakenteet säilytetään määrällisesti. Metsähallitus ylläpitää ja huoltaa alueen autiotuvat ja kelkkaurat laatutason säilyttäen. Vanhoja tupia voidaan korvata uusilla, tupia voidaan kunnostaa ja niiden käyttötarkoitusta voidaan muuttaa. Mikäli vanhojen tupien käyttötarkoitusta aiotaan muuttaa, muutoksista neuvotellaan alueen paliskuntien ja muiden yhteistyötaajojen kanssa.

Peltojoen varressa olevan ns. **Lahtisen kämpän** huollossa tehdään huoltosopimus esimerkiksi paikallisen matkailuyrittäjän kanssa. Sopimus edellyttää, että kämppä ja sen ympäristö pidetään kunnossa ja avoimena kaikkien retkeilijöiden käytettäväissä. Sopimuksesta ei seuraa erityisoikeuksia kämpän käyttöön. Mikäli sopimusehtoja ei noudateta, sopimusta ei synny tai sopimus halutaan purkaa, kämppä poistetaan erämaa-alueelta.

Mahdolliset uudet virkistyskäytön rakenteet (mm. kodat ja tulipaikat) keskitetään jatkossa virkistysvyöhykkeelle. Virkistyskäytön ja luontomatkailun ohjaaminen esitettyllä tavalla ei rajoita poronhoitoa ja paikallisten ihmisten perinteisiä oikeuksia – kuten metsästystä ja kalastusta. Erämaa-alueen syrjävyöhykkeelle ei rakenneta uusia tupia virkistyskäyttöä varten. Muotkatunturin erämaa-alueen kaksi autiotupaa sijaitsevat syrjävyöhykkeellä, eikä niille ole tarkoitus rakentaa merkityjä reittejä.

Pohjois-Lapin maakuntakaavassa (Liite 9) on merkitty erämaa-alueen läpi Tirro–Karigasniemi-polku kulttuurisesti tai maisemallisesti merkittävään tienä tai reittinä. Ainakaan suunnitelma-kaudella polkua ei huolletta eikä merkitä maastoon.

Erämaassa voi leiriptyy ilman lupaa jokamiehenoikeuteen perustuen. Metsähallitus voi antaa luvan jokamiehenoikeudet ylittävään tilapäiseen leiriptyymiseen esimerkiksi metsästykseen ja kalastukseen liittyen sekä leirkoulujen tai partiolaisten toimintaa varten.

Tulenteko on sallittu käytäen risuja, kuivia oksia ja pieniä juurakoita. Tulta ei saa tehdä alle puolen kilometrin etäisyydellä huolletusta tulipaikasta. Tulen sytyttäjän on huolehdittava siitä, ettei tuli levää nuotiopaikan ympäristöön sekä varmistettava, että tuli on sammunut nuotiopaikalta lähdettäessä. Metsäpalovaroitusten aikana avotulen teko on kielletty.

7.2.5 Seuranta

Muotkatunturin erämaa-alueella ei ole tehty kävijätutkimuksia, koska erämaisuudesta ja reitittiomyydestä johtuen luotettavan kävijätutkimuksen tekeminen on vaikeaa. Muotkatunturin alueelle ei suunnitella säännöllisesti tehtävää kävijätutkimusta, koska alue ei kuulu Metsähallituksen virkistyskäytön painopistealueisiin ja retkeilijöiden määrän tiedetään olevan suhteellisen vähäinen.

Metsähallitus seuraa alueen virkistyskäytön ja luontomatkailun kehitystä Ylä-Lapin luonnonvara-suunnitelmassa (Sihvo ym. 2006) sekä Metsähallituksen ympäristö- ja laatuojärjestelmässä sovituin mittarein. Näistä alueelle soveltuivia mittareita ovat poltopuunkulutus, jätekertymä sekä Utsjoen ja Inarin kuntien yhteistyöryhmien arviot.

7.3 Luonto-opastus ja opetuskäyttö

7.3.1 Nykytila

Muotkatunturin erämaa-alueen virkistyskävijöiden opastuksesta vastaa Inarissa sijaitseva Ylä-Lapin luontokeskus **Sienda**. Erittäin merkittävä rooli luonto-opastuksessa on Metsähallituksen verkkosivulla (www.luontoon.fi). Luonto-opastuksen avulla ohjataan alueilla kävijöitä ja tarjotaan heille luontotietoa. Asiakaspalveluun kuuluu myös Metsähallituksen toiminnasta kertominen sekä mm. kalastuslupien myyminen.

7.3.2 Tavoitteet

Muotkatunturin erämaa-alueen luonto-opastuksen tavoitteena on tukea erämaalain (62/1991) ja suojeleutavointeen toteutumista kannustamalla kävijöitä luontoa säästävään sekä muita käyttömuotoja kunnioittavaan virkistäytymiseen.

Opastustoiminnalla ja viestinnällä saatetaan parhaiten ajan tasalle kävijöiden tietämys erämaan luonnosta ja käytöstä, saamelaiskulttuurista sekä virkistyskäytön rakenteista, säännöistä ja varustautumisesta. Tällöin kävijöiden tietämys, odotukset ja todellisuus saadaan paremmin vastaamaan toisiaan, mikä osaltaan vähentää ristiriitoja ja lisää kävijättyväisyyttä. Tiedottaminen ja palautteen aktiivinen vastaanottaminen edistäävät alueen kestävää ja turvallista käyttöä sekä ympäristöä säästävää retkeilyä.

Opastusmateriaalia tuotetaan suomen- ja saamenkielillä, sekä tarpeen mukaan myös muilla kielillä.

7.3.3 Toimenpiteet

Alueen asiakasneuvonnasta ja opastuksesta vastaa jatkossakin Ylä-Lapin luontokeskus Siida. Myös Metsähallituksen muut luontokeskuksit ja -tuvat, asiakaspalvelupisteet sekä Metsähallituksen verkkosivut antavat tietoa alueen luonnosta, käytöstä ja virkistysmahdollisuuksista. Opastusmateriaalia uusittaessa Muotkatunturin erämaa-alue tuodaan esille osana Utsjoen ja Inarin alueiden erämaa- ja luonnon suoja-alueiden kokonaisuutta.

Eri kielillä toteutettuja Metsähallituksen verkkosivuja (www.luontoon.fi, www.lundui.fi) ylläpidetään ja kehitetään keskittymällä sivujen päivittämiseen ja ajantasaisuuteen. Lisäksi huolehditaan muun saamenkielisen materiaalin tuottamisesta. Saamelaismuseon kanssa tehdään tiivistä yhteistyötä.

7.3.4 Seuranta

Metsähallitus seuraa luonto-opastuksen ja asiakaspalvelun vuotuista asiakaskontaktien määrää ja asiakastyytyväisyyttä.

Metsähallituksen saamaa asiakaspalautetta seurataan, ja ilmenneisiin ongelmiin reagoidaan tilanteen mukaan.

7.4 Luontomatkailu ja muu matkailun yritystoiminta

7.4.1 Nykytila

Muotkatunturin erämaa-alueelle suuntautuu jonkin verran ohjelmapalveluyritysten toimintaa (esimerkiksi hiihtovaellukset ja moottorikelkkasafarit sekä metsästys- ja kalastusmatkailuun liittyvät palvelut).

Muotkatunturin erämaa-alueen ympäristössä matkailijoille on tarjolla myös mm. majoituspalveluita, ruokaa, polttoainetta, matkamuistoja ja retkitarvikkeita.

7.4.2 Tavoitteet

Matkailutoiminnan erämaa-alueella tulee olla pienimuotoista ja ohjattua. Toiminta ei saa haitata erämaalain (62/1991) eikä luonnonsuojelulain (1096/1996) tavoitteiden toteutumista. Metsähallituksen tavoitteena on, että saamelaisten kulttuurin harjoittamisen edellytykset turvataan sekä poronhoitolaisissa (848/1990) säädettyt velvoitteet täytetään (laki Metsähallituksesta 1378/2004).

Metsähallitus pyrkii tekemään yhteistyösopimukset kaikkien Muotkatunturin erämaa-alueella toimivien yrittäjien kanssa. Palveluvarustuksen käyttö edellyttää sopimuksen tekemistä, kun toiminta ylittää tavanomaisen jokamieskäytön. Sopimukset laaditaan Metsähallituksen kestävän luontomatkailun periaatteiden mukaisesti.

7.4.3 Toimenpiteet

Ohjelmapalveluyrittäjät voivat käyttää autiotupia taukopaikkoina esimerkiksi ruokailuun tai tuliseltuun edellyttäen, että heillä on lupa tai sopimus Metsähallituksen kanssa. Yritystoiminnassa autiotupia ei voi käyttää yöpymiseen. Yritystoiminta ei sulje pois jokamiesretkeilijän tupien käytötä. Palveluvarustuksen käyttö yritystoimintaan edellyttää aina erillistä lupaa tai sopimusta. Yrittäjältä peritään erämaa-alueen tarjoamista palveluista (esimerkiksi kämpät, huolletut tulipaikat, jätehuolto) omakustannushintaan perustuva maksu.

Ohjelmapalveluyrittäjille voidaan myöntää jokamiehenoikeudet ylittävään leiriytymiseen lupia tapauskohtaisesti lyhyeksi ajaksi (enintään 2 kuukaudeksi) kerrallaan ennalta sovittuihin paikkoihin virkistysvyöhykkeelle. Leiriytymisluvilla pyritään tukemaan ja helpottamaan esim. luontomatkailuyrittäjien samoille alueille toistuvasti järjestämien hiihtovaellusten onnistuminen vaivattonammin. Kahden kuukauden aikarajaan on päädytty Metsähallituksen kokemuksen ja sidosryhmäneuvottelujen perusteella. Kyseisenä aikana toiminnan katsotaan pysyvän selvästi tilapäisenä, eikä kiinteitä rakennelmia pääse muodostumaan. Tällöin kyse ei myöskään ole erämaalain (62/1991) tarkoittamasta käyttöoikeuden luovuttamisesta, vaan tilapäisestä luvasta tai sopimuksesta. Sopimuksilla ja luvilla on tarkoitus sitouttaa toiminnan järjestäjät toimimaan Metsähallituksen kestävän luontomatkailun periaatteiden mukaisesti. Luvassa määritellään leiriytymisen tarkat ehdot. Leiriytymispaikat eivät saa sijaita uhanalaisten lajien tai muinaismuistojen kannalta aroilla tai muuten kulumisherkillä paikoilla, eikä niistä saa koitua haittaa porotaloudelle, retkeilijöille tai muille alueella liikkuville. Luvan päättytyä leiripaikka tulee siivota entiselleen.

7.5 Palvelurakenteiden huolto

7.5.1 Nykytila

Muotkatunturin erämaa-alueen hoidosta vastaa Metsähallituksen Lapin luontopalvelut. Esimerkiksi Pohjois-Lapin puistoalueen henkilöstö vastaa virkistyskäytön palveluista, suojaribiologit ja erikoissuunnittelijat lajien ja luontotyyppejen suojelesta seurannasta sekä erätarkastajat erävalvonnasta. Viranomaisasiat (mm. lupa-asiat sekä erilaiset porotalouteen ja muihin luontaiselinkeinoihin liittyvät asiat) käsittelee aluejohtajan ja aluepääälliköiden linjausten ja ohjeiden mukaisesti tehtävästä vastaava henkilö.

Alueen huolto perustuu Metsähallituksen ympäristö- ja laatuojain järjestelmän sekä rakentamisen ja rakennuttamisen periaatteisiin. Muotkatunturin alueen huollossa vastaavat puistomestarit oman tiiminsä alueilla. Alueella toimi vuonna 2008 pääsääntöisesti kaksi luontovalvojaa sekä Utsjoen että Inarin tiimeistä, jotka huoltavat palvelurakenteet. Tämän lisäksi toimintaa pyöritetään työministeriön rahoittamien tukityöllistettyjen voimin. Luontovalvojat suorittavat alueella huoltoiden lisäksi mm. valvontaa ja lajiseurantaa.

7.5.2 Tavoitteet ja toimenpiteet

Huoltotoimet pyritään toteuttamaan niin, että toimenpiteistä aiheutuva haitta tai häiriö alueen luonnonlle ja kävijöille olisi mahdollisimman vähäinen. Huoltoliikenne keskittyy talveen, jolloin liikutaan moottorikelkoilla. Kesäaikana maastoajoneuvoja käytetään niin vähän kuin mahdollista.

8 Poronhoito

8.1 Nykytila

Poromiehet paimentavat porot eri vuodenaikoina eri alueille, joilla porot laiduntavat ja liikkuvat suhteellisen vapaasti. Talvi- ja kesälaitumet ovat erillisiä. Muotkatunturin erämaa-alue sijoittuu Muotkatunturin ja Paistunturin paliskuntien laidunalueille.

Porotalouden merkitystä arvioitaessa ei riitää pelkkä rahamääräinen arvio. Poronhoidolla on taloudellisten vaikutusten lisäksi suuri kulttuurinen merkitys. Poronhoito on alueen saamelaiskulttuurin perusta. Poronhoidolla on myös laajempaa yhteiskunnallista merkitystä. Esimerkiksi Lapin matkailu tukeutuu vahvasti poroon ja poronhoitoon liittyviin mielikuviin.

8.1.1 Muotkatunturin paliskunta

Muotkatunturin paliskunnan kokonaispinta-ala on 250 965 ha. Paliskunnan laidunalueista noin 123 469 ha eli noin 49 % sijaitsee Muotkatunturin erämaa-alueella. Muotkatunturin paliskunnan suurin sallittu eloporoluku on 6 800. (Nieminen 2008) Kaikki Muotkatunturin paliskunnan poromiehet ovat saamelaisperheistä.

Muotkatunturin paliskunnan laidunjärjestelyitä koskevan tekstin on tarkastanut paliskunnan osakas Outi Jääskö 30.1.2008.

Muotkatunturin paliskunnassa kaikkien vuodenkierron työvaiheiden ajankohta sekä toteutustavat riippuvat vallitsevista sää-, lumi-, kaivu-, peto- ja muista olosuhteista.

Vasat on pääsääntöisesti merkitty heinäkuun aikana Porttakaltion aidassa. Välillä vasat on olosuhteiden vuoksi merkitty vasotusaidoissa tai jätetty merkitsemättä. Merkintään kokoaminen ja itse merkintä toteutetaan niin, että säät ja muut oloet huomioon ottaen poroja rasitetaan mahdollisimman vähän. Työtapoja, -aikoja ja tavoitteita voidaan muuttaa myös työn kuluessa.

Paliskunnassa on aikoinaan sovittu, että eväsporoja ei oteta ampumalla metsästä, vaan Porttakaltion aidassa pidetään sitä varten erotus ennen porojen rykimää. Tällöin poroja ei vielä lueta, vaan ne lasketaan takaisin kesälaidunalueelle. Erotuksessa merkitään myös peurat sekä mahdollisesti myydään teurasporoja eteenpäin. Syksystä 1998 lähtien alueella on usein ollut riekonometsästääjiä koirineen, minkä vuoksi porot ovat karkottuneet niin kauas, että erotusta ei ole kannattanut pitää.

Varsinaiset myyntierotukset aloitetaan Skadjavaaran (Skadjávárri) erotusaidalla heti rykimän jälkeen, kun porot ovat tulleet Vasko- (Vásku/Fášku) ja Inarijoen (Anárjohka/Aanaarjuuhâ) varsiin. Aloitusajankohta riippuu sienisadosta, talven tulosta, lihamarkkinoista ym. tekijöistä. Kun siulat ovat tyhjät Inari- ja Vaskojoelta tuoduista poroista ja olosuhteet muutenkin otolliset, Muotkatunturin puolelle jääneiden porojen etto aloitetaan paliskunnan itäpäässä Muddusjärven (Mudusjävri/Muddosjávri), Kaamasen ja Kiellaniemen suunnassa. Tokka tuodaan Skadjavaaraan joko Vaskojoen vartta tai tunturin yli. Erotus voidaan pitää myös jollain yksityisellä tai tilapäisellä aidalla Kaamasessa, jolloin porot kuljetetaan talvilaitumille ja teurastettaviksi autoilla. Paliskunnan osakkaat voivat ottaa omia porojaan aitaaksiin joko teurastettaviksi myöhemmin tai muuten hoidettaviksi.

Eloporot loislääkitään ja lasketaan talvilaidunalalueelle kahteen erilliseen tokkaan, joiden hoidosta tokkakunnat vastaavat itse. Angelin tokka lasketaan erotusaidalta lounaaseen. Skaidin tokkakunnan porot lasketaan Vaskojoen taakse itään. Angelin tokkakunnan alue ulottuu paliskunnan etelä- ja lounaisosan Norjan rajasta noin Pyhäjärven kohdalle. Skaidin tokkakunta pitää porojansa siitä itään. Tarhavasotuksen lopputua tokkia ei ole enää suurta tarvetta pitää tarkasti erillään. Osa talvilaidunalalueesta on Lemmenjoen kansallispuistoa ja osa Angeli–Inari-maantien varren sekä Paadarskaidin metsätalousmaata. Myös paliskunnan koillisosaa Kaamasjoen, Muddusjärven ja Muotkatunturien välissä käytetään talvilaitumena.

Porojen liikkumista ja hyvinvointia tarkkaillaan pitkin talvea. Tarvittaessa poroja siirretään paremmille laitumille. Tokkia tai niiden osia voidaan tarvittaessa käyttää uudelleen aidassa talven mittaan. Tokkien koossa tai erillään pitämiseksi tai siirtämiseksi voidaan käyttää kertaluontoista vähäistä ruokintaa. Myös erotusten yhteydessä poroja ruokitaan aitojen sisällä, mutta ei maastossa – elleivät poikkeukselliset lumiolosuhteet sitä ehdottomasti vaadi (kuten keväällä 1997 ja 2007).

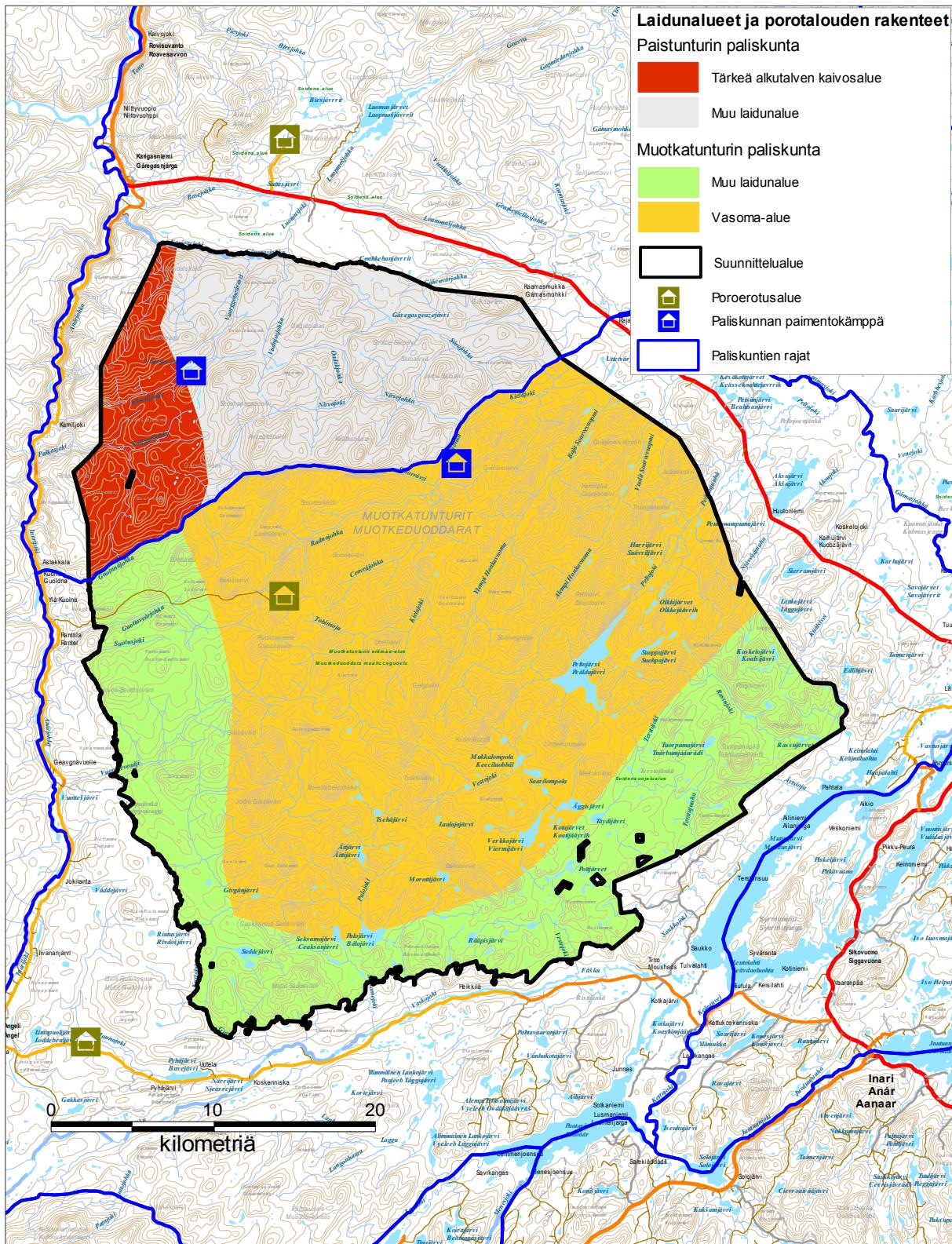
Porojen annetaan vaeltaa, ja niitä siirretään varovasti talvilaidunalalueelta kesälaidunalalueen puolelle jo paksuimman lumen aikana, kun jälälän kaivaminen tulee raskaaksi. Angelin tokkakunnan porot pysähtyvät ennen Metsähallituksen hakkuita hyvin Vaskojoen, Sotavuoman ja Angeli–Inari-maantien väliseen luppo- ja jälälämettsään. Idempänä etelästä pohjoiseen kulkevat porot pysähtyvät Vaskojokivarren loppovyöhykkeelle useiksi viikoiksi, kunnes tunturit vasoma-alueella Peltojärven ympäällä pälveväät. Koko tunturi- ja koivualuetta voidaan tarvita jo aiemmin keväällä, jos kaivuulosuhteet niin vaativat. Toisaalta aluetta joudutaan keväisin myös karttamaan, koska ahmat aiheuttavat siellä suurta vahinkoa.

8.1.2 Paistunturin paliskunta

Paistunturin paliskunnan kokonaispinta-ala on 285 845 ha. Paliskunnan laidunalueista 34 000 ha (noin 12 %) sijaitsee Muotkatunturin erämaa-alueella (kuva 4). Paistunturin paliskunnan suurin sallittu eloporoluku on 6 300. (Nieminen 2008)

Kaikki Paistunturin paliskunnan poromiehet ovat saamelaisperheistä. Alueella toimii 10–14 tokkakuntaa, joiden määrä vaihtelee vuosittain sen mukaan, miten porot saavat kaivettua ruokaa lumen alta. Paistunturin paliskunnan eri osia ei ole nimetty erikseen kenellekään poromiehelle eikä millekään tokkakunnalle. Vuosittaiset sääolosuhteet vaikuttavat siihen, missä poroja paimennetaan. Tokkakunnat pyrkivät kuitenkin paimentamaan porojaan vuodesta toiseen samoilla tottuilla alueillaan (Valle, haastattelu 2006). Paliskunnan porojen liikkumista ja hyvinvointia seurataan ympäri vuotisesti, myös kesällä (Paistunturin paliskunnan poronhoitosuunnitelma poronhoito-vuodelle 2006–2007).

Porojen erottelu ja lukeminen suoritetaan syys–tammikuussa, mitä varten porot kootaan Ailikkaan poroerotsaidalle. Eroksen jälkeen noin 2/3 poroista siirtyy Kaamanen–Karigasniemi-tien varressa olevan laidunkertoaidan eteläpuolelle (Muotkatunturin erämaa-alueelle) ja 1/3 paliskunnan pohjoisosaan. Tammi–helmikuun vaihteessa paliskunnan pohjoisosassa palkivat (laiduntavat) porot tuodaan uudestaan erotukseen. Niiden erottelemisen jälkeen myös paliskunnan eteläosassa palkivat porot tuodaan erotukseen. Tässä yhteydessä paliskunnan kaikki porot erotellaan tokkakuntiin. (Valle, haastattelu 2006)

Huhti–toukokuussa porot kerääntyvät itsekseen Kevon kanjonin rotkoalueelle, lähelle vasoma-alueita (kartta). Vasominen tapahtuu touko–kesäkuun aikana. Vasomisen jälkeen porot kerääntyvät tokkiin sääskien takia. Laumat nousevat ylös tuulisempaan ja viileämpään tunturiin (Kuivi), missä sääskiä on vähemmän. Heinä–elokuun vaihteessa paarmojen ilmestyminen hajottaa tokat, jolloin porot laskeutuvat tunturista alas ojien varsille hajoten ympäri paliskuntaa. (Valle, haastattelu 2006)

Paliskunnan mukaan riekonmetsästyksen alettua syyskuussa osa Karigasniemi–Utsjoki-tien sekä Utsjoen varrella olevista poroista pakenee metsästyksessä apuna käytettäviä koiria Kevon luonnonpuiston alueelle. Tämä aiheuttaa Kevon luonnonpuiston laitumille normaalia suurempaa kulutusta. Tämän lisäksi hirvenmetsästyksessä käytettävät koirat aiheuttavat syksyllä porojen siirtymistä Angeli–Karigasniemi-tien varren (Muotkatunturin erämaa-alue) tärkeiltä alkutalven alueilta itää kohti, mikä puolestaan aiheuttaa idempänä oleville laidunalueille normaalia suurempaa kulutusta (kuva 4). (Valle, haastattelu 2006)

Tekstin ja kartan on tarkastanut Paistunturin paliskunnan poroisäntä Antti Piera Valle 18.1.2008.

8.2 Porotalous ja erämaalaki

Erämaalaki (62/1991) tukee porotaloutta. Erämaalain tarkoituksesta on muiden tehtävien ohella luontaiselinkeinojen ja saamelaiskulttuurin turvaaminen. Lisäksi erämaalaki antaa mahdollisuuden poronhoidon tarvitsemien käyttöoikeuksien luovuttamisen. Erämaalaki ei kuitenkaan sisällä poronhoitoa yksityiskohtaisesti ohjaavia säädöksiä. Ne ovat poronhoitolaisissa (848/1990).

Erämaat on tarkoitettu porolaitumiksi. **Luontaiselinkeinojen turvaamisella** tarkoitetaan myös, että laidunten kunto tulee säilyttää hyvänä pitkällä tähtäimellä. Kyseessä on kestävän käytön periaate.

Poronhoitolaisissa laidunten kestävästä käytöstä ohjataan eloporojen enimmäismäärällä. Poronhoitolain mukaan ”paliskunnan eloporojen enimmäismäärää määritessään maa- ja metsätalousministeriön on kiinnitettävä huomiota siihen, että talvikautena paliskunnan alueella laidunnettavien porojen määrä ei ylitä paliskunnan talvilaitumien kestävää tuottokykyä”.

Erämaalain tavoitteena on myös alueen erämaaluonteen säilyttäminen. Kuten edellisistä kappa-leista ilmenee, **erämaaluonne** ei kuitenkaan voi tarkoittaa täydellistä luonnontilaan koko alueella, koska erämaalaki hyväksyy porotalouden ympäristövaikutukset, kunhan porotalous toimii kestävästi. Jäkälököt ja muut porojen ravintokasvit tulevat siten olemaan jatkuvasti porotalouden käytössä. Poroaidat, kämpät ja muut porotalouden rakenteet kuuluvat erämaahan, poromiehet voivat liikkua erämaassa maastoajoneuvoilla kesällä ja talvella ja he voivat ottaa sieltä poltopuunsa.

Erämaalain kanta suurpetoihin on jossain määrin ristiriitainen. Lain tavoite **erämaaluonteen säilyttäminen** pitää sisällään ajatuksen, että erämaassa on myös petoeläimiä. Tavoite **luontaiselinkeinojen turvaaminen** merkitsee kuitenkin, että petojen määrä ei voi olla kovin suuri, sillä poronhoidon edut on sovitettava yhteen suurpetojen esiintymisen kanssa. Käytännössä asiaa ohjaamaan on laadittu valtakunnallinen peto-ohjelma, jossa määritellään petokantojen tavoitesuuruudet eri osissa Suomea (Suurpetotyöryhmä 1996). Valtio maksaa korvausta petojen tappamista poroista. Suden ja karhun kantoja säädellään myös metsästyksellä.

8.3 Porotalous ja soidensuojelulaki

Soidensuojelulaki (851/1988) ja -asetus (852/1988) eivät rajoita poronhoitoa. Soidensuojeluläsetuksen 3. §:n kohdassa 8 todetaan, että soidensuojelalueella on 1. §:n säännösten estämättä sallittu ”poronhoito ja sen edellyttämät toimenpiteet”. Poromiehet voivat liikkua soidensuojelalueilla maastoajoneuvoilla kesällä välttämättömissä poronhoitotehtävissä ja talvella poronhoitoon kuuluvissa töissä (Maastoliikennelaki 1710/1995, 4 §), ja he voivat ottaa sieltä poronhoitoa varten ilman erityistä lupaa poltto- ja kotapuunsa (Poronhoitolaki 848/1990, 40 §).

8.4 Tavoitteet ja toimenpiteet

Metsähallitus ottaa huomioon poronhoidon harjoittamisen edellytykset toimissaan suunnittelualueella sekä suunnitelman maankäyttöön liittyvissä esityksissä ja suosituksissa. Metsähallitus pyytää paliskunnilta lausunnot maankäyttöön liittyvissä asioissa. Poronhoidon yksityiskohtainen ohjaus ei kuitenkaan kuulu Metsähallitukselle. Metsähallitus ei tee tässä yhteydessä porotalouden järjestelyjä – kuten rakenteita, laidunnusta ja poromääriä – koskevia esityksiä.

9 Kalavesien hoito ja kalastus

9.1 Kalastuksen merkitys

Suunnittelalueen tärkeimmät saaliskalat ovat alkuperäiseen lajistoon kuuluvat lohi, siika, hauki, ahven, taimen ja harjus. Kalastus keskittyy etupäässä isoimpiin järvien alueen eteläisissä osissa sekä jokivarsiin.

Tunturivesillä tapahtuvan kalastuksen luonne muuttui 1960-luvulla kalastusvälineiden ja moottorikulkuneuvojen kehittymisen sekä kalanistutusten myötä. 1980-luvulta alkaen kalastuksen ansiomerkitys on vähentynyt, ja kalastuksesta on tullut yhä enemmän kotitarve- ja virkistyskalastusta. Kalastuksen merkitys monille lähiyliien asukkaille on kuitenkin säilynyt osana luontaiselinkeinojen harjoittamista ja on olennainen osa monien inarilaisten ja utsjokisten elämämuotoa. Se on tärkeää niin saaliin, virkistyksen kuin paikallisen kulttuurin säilymisen kannalta.

Kotitarvekalastusta Suoppajärvellä
Muotkatunturin erämaa-alueella.
Kuva Ilkka Syvänperä.

Ulkopaikkakuntalaiset ovat voineet kalastaa tunturijärvillä lähinnä omistamiensa kiinteistöjen kalastusoikeuksien puitteissa. Tunturivesien virkistyskäyttö lisääntyi 1970-luvulla, jolloin turisteille alettiin myydä virkistyskalastuslupia muutamille rajoitetuille virkistyskalastusalueille. Vuoden 1998 alusta turistikalastajat ovat päässeet kalastamaan tunturivesille kuten muuallakin Suomessa.

9.2 Kalastusoikeus ja kalastusrajoitukset

Vuoden 1998 alusta lähtien Ylä-Lapin kalastusta ovat säädelleet kalastuslaki (286/1982) ja -asetus (1364/1997) sekä niiden perusteella annetut määräykset.

Kalastusta koskeva yleinen ohjaus kuuluu kalastuslain mukaiselle kalastusalueelle. Kalastusalueen hallintaan kuuluu kalataloudellisesti yhtenäinen alue. Muotkatunturin erämaa-alue kuuluu kahteen kalastusalueeseen: Inarin ja Utsjoen. Kalastusalueiden rajat noudattavat kuntien rajoja, ja niihin kuuluvat kaikki vesialueet omistus- tai hallintaoista riippumatta. Jäseninä ovat vesialueen omistajat sekä alueella toimivat ammattikalastus- ja virkistyskalastusjärjestöt. Kalastuslaki edellyttää, että kalastusalue laatii käyttö- ja hoitosuunnitelman, joka sisältää selvityksen kalastusalueen kalakantojen tilasta sekä hoitoa ja kalastuksen järjestämistä koskevat yleiset suuntaviivat. Kalastusalueet ovat laatineet alueilleen käyttö- ja hoitosuunnitelmat vuonna 2002. Molemmat suunnitelmat on päivitetty viimeksi vuonna 2007, ja ne on tarkoitus päivittää aina 3–5 vuoden välein.

Huolimatta kalastusalueen kalastuksen säätely- ja ohjaustehtävistä sekä velvoitteista kalastuksen järjestäminen ja lupien myöntäminen kuuluvat vesialueen omistajalle. Alueen vesistä yli 90 % kuuluu valtiolle, ja niiden hallinnasta vastaa siten Metsähallitus. Valtionvesien kalastusta ja kala-vesien hoitoa ohjaavat lakisääteiset, kunnittain toimivat kalatalousneuvottelukunnat. Metsähallitus myöntää kalatalousneuvottelukuntien ohjeiden mukaisesti kalastusluvat ja suorittaa muut vesialueiden hoitotehtävät. Erityisistä syistä ohjeista voidaan poiketa.

Muusta Suomesta poiketen kuntalaisilla on oikeus saada maksuton kalastuslupa valtionvesillä kalastamiseen. Lupa myönnetään kotitarvekalastuksen, ammattikalastuksen tai luontaiselinkeinojen harjoittamisen perusteella. Käytännössä kaikki Utsjoen ja Inarin kuntalaiset ovat saaneet maksuttoman kalastusluvan. Ulkopaikkakuntalaisille voidaan myöntää kalastuslupia, jos se ei heikennä kuntalaisten kalastusmahdollisuksia. Kuntalaisten harjoittamaa kalastusta säädelään vesialueen omistajan lupahdoilla (pyydysmääräät ym.).

Ulkopaikkakuntalaisille myydään virkistyskalastuslupia, jotka kattavat lähes koko alueen. Lupalueisiin kuulumattomat alueet käyvät ilmi lupien mukana jaettavista kartoista.

Osa erämaan kalastuksesta tapahtuu muilla kuin vesialueen omistajan myöntämällä luvilla. Onkiminen, pilkkiminen ja kalastus läänikohtaisella vieheluvalla ovat yleiskalastusta, johon kaikki ovat oikeutettuja, eikä kalastaminen tarvitse vesialueen omistajan lupaa. Onkiminen ja pilkkiminen ovat maksuttomia, ja viehekalastukseen tarvitaan läänikohtainen viehelupa. Yleiskalastus-oikeudet ovat voimassa muualla, paitsi lohi- ja siikapitoisten vesistöjen koski- ja virtapaikoissa. Kaikki alueen vesistöt ovat lohi- ja siikapitoisia. Mikäli ulkopaikkakuntalainen haluaa kalastaa koski- tai virtapaikoissa, tarvitaan siihen Metsähallituksen virkistyskalastuslupa. Yleiskalastus-oikeus ei myöskään koske vesiä, joissa kalastus ilman vesialueen omistajan lupaa on muutoin kielletty. Kielto voidaan asettaa kalakannan tavanomaista tehokkaamman hoidon tulosten turvaamiseksi ja kutualueiden suojelemiseksi.

9.3 Erityisperusteinen kalastus

Erityisperusteinen kalastusoikeus (kalastusnautinta) on kiinteistöön kuuluva oikeus kalastaa toisen kiinteiston, toisen kylän tai toisen lohkokunnan/jakokunnan vesialueella. Tällainen – muuhun kuin vesialueen omistusoikeuteen perustuva – kalastusoikeus perustuu yleensä uudistalon perustamis- ja katselmuskirjoihin tai ylimuistoiseen nautintaan.

Inarin ja Utsjoen kunnissa on erityisperusteiset kalastusoikeudet selvitetty ja vahvistettu isojakotoimitusten jälkeen pidetyissä vesipiirirajankäyntitoimituksissa, joissa muun muassa käytin eri lohkokuntiin ja valtionmaahan kuuluvien vesialueiden väliset rajat. Toimitukset aloitettiin Inarissa vuonna 1961 ja Utsjoella vuonna 1963. Molemmat toimitukset rekisteröitiin vuonna 1997.

Varsinainen vesialueiden jako oli saatu pääosin tehtyä vuonna 1984, mutta korkein oikeus palautti Inarin ja Utsjoen toimitukset toimitusmiehille erityisperusteisten kalastusoikeuksien selvittämistä ja vahvistamista varten (Inari – KKO:n tuomio 27.6.1984 no 1331 M 82/104 ja Utsjoki – KKO:n tuomio 27.6.1984 no 1330 M 82/98).

Kalastusoikeuksia ratkaistiin sen jälkeen **Inarissa** toimituksessa vuonna 1985, maaoikeudessa 1989, korkeimmassa oikeudessa 1993, toimituksessa 1995 (Inarinjärven yleiset vesialueet), maaoikeudessa 1996 ja korkeimmassa oikeudessa vuonna 1996 sekä **Utsjoella** toimituksessa vuonna 1985, maaoikeudessa 1989, korkeimmassa oikeudessa 1993, maaoikeudessa 1996 ja korkeimmassa oikeudessa vuonna 1996.

Viimeiset kalastusoikeudet, joista oli valitettu, tulivat lainvoimaisesti ratkaistuksi korkeimman oikeuden tuomioilla 14.11.1996 (Inari – KKO:n päätös 14.11.1996 no 4315 Diaarino M 96/138 ja Utsjoki – KKO:n päätös 14.11.1996 no 4314 Diaarino M 96/54).

Toimitus- ja oikeudenkäytäsiakirjoissa on vahvistettu talolle kalastusoikeus tiettyihin järviihin tai järven osiin, joihin sekä pato- ja nuottapaikkoihin, joista suurin osa sijoittuu valtion vesialueille. Päätöksissä ei ole otettu kantaa kalastusoikeuden sisältöön tai omistajan ja erityisperusteisen kalastusoikeuden haltijan väliseen suhteeseen. Käytännössä ei siten tällä hetkellä tiedetä, kuinka monta ja minkälaisia pyydyksiä nautinnan haltijat voivat käyttää.

Aikojen kuluessa tilat ovat perinnöönjaon tai kiinteistökauppojen myötä jakaantuneet useiksi tiloiksi, jotka käyttävät nyt yhdessä talolle vahvistettua kalastusoikeutta. Kunkin lohkotilan oikeus riippuu siitä, mitä esimerkiksi kiinteistökaupassa on sovittu. Utsjoella on käynnistetty ensimmäiset kiinteistönmääritystoimitukset, joissa selvitetään, mille kiinteistölle talon oikeus on siirtynyt ja millaisilla osuuksilla nämä saavat kalastaa. Osakasluetteloon mukaisten kiinteistöjen omistajat muodostavat yhteisaluelain (758/1989) mukaisen osakaskunnan, joka päättää yhdessä kalastusoikeuden käytämisestä. Toimituksista on saatu korkeimman oikeuden tuomiot vuosina 2002 ja 2006. Korkeimman oikeuden viimeimmän päätöksen perusteella osakasluettelot laaditaan kalastuspaikoittain. Korkein oikeus totesi myös, että kiinteistönmääritystoimituksessa ei voida ratkaista kalastusnautintojen sisältöä.

Yhteisen kalaveden osakaskunta (entinen kalastuskunta) ei siten päättää kalastusnautinnasta, vaan kalastusoikeuden käytöstä sopiminen kuuluu yhden talon muodostamalle osakaskunnalle.

Erityisperusteinen kalastusoikeus ei anna yksinoikeutta kalastukseen, vaan vesialueen omistajalla on rinnakkainen kalastusoikeus niillä vesialueilla, joihin erityisperusteinen kalastusoikeus kohdistuu.

9.4 Kalanistutukset

Utsjoen ja Inarin kalastusalueilla yksi laajimmin vesistöjen kalastoa muuttanut tekijä ovat 1950-luvulla alkaneet kalanistutukset. Istutusten päätavoitteena oli lisätä vesien kalantuottokykyä. Aluksi vesiin istutettiin kaloja lähinnä kotitarvekalastuksen tarpeisiin. Luontaisten kalakantojen palauttaminen aloitettiin 1980-luvun loppupuolella. (Utsjoen kalastusalue 2007, Puro & Maunuvuara 1997)

Utsjoen kalastusalueen osalta suunnittelualueelle ei suoriteta varsinaisia istutuksia. Raudun siirto-istutuksia tehdään vain muutamille Karigasniemen kylän läheisyydessä oleville tunturijärville. Inarin kalastusalueen osalta tehdään siian istutuksia Inarin kalanviljelylaitokselta Paatsjoen vesistöalueella erämaa-alueen eteläosan muutamiin suurimpiin järviihin, jotka ovat paikallisten kotitarvekalastajien ahkerassa käytössä. Kielajoen taimenkantaa, joka on viljelyssä valtion kalanviljelylaitoksessa Inarissa, istutetaan lähinnä Muddusjärven erämaa-alueen ulkopuolelle sekä Kaamasjokeen ja sen sivujokiin. RKTL istuttaa yhteistyössä Metsähallituksen kanssa taimenen viljelystä jääviä ylimääräisiä pikkupoikasia jokivesiin. (Utsjoen kalastusalue 2007, Inarin kalastusalue 2007)

9.5 Kalastus ja erämaalaki

Erämaalaki (62/1991) ei sisällä kalastusta eikä kalavesien hoitoa ohjaavia säädöksiä. Ne löytyvät kalastuslaista (286/1982) ja -asetuksesta (1116/1982). Erämaalain tavoitteet **saamelaiskulttuurin turvaaminen** ja **luontaiselinkeinojen turvaaminen** asettavat kuitenkin kalastuksen niiden käyttömuotojen joukkoon, joiden vuoksi erämaa on perustettu. Lain tavoitteesta **erämaaluonteen säilyttäminen** voidaan myös vetää joitakin linjoja, jotka olisi otettava huomioon kalavesien hoidosta ja käytöstä päättääessä.

9.6 Kalastus ja soidensuojelulaki

Soidensuojelulaki (851/1988) ja -asetus (852/1988) eivät rajoita kalastusta. Soidensuojelulaitos 3. §:n kohdassa 3 todetaan, että soidensuojelualueella on 1. §:n säännösten estämättä sallittu kalastus.

Kalastus ja erämaaluonteen säilyttäminen tai kalastus ja luonnonsuojelu ole ristiriidassa keskenään. Kalassa kuljetaan kuitenkin usein moottorikäyttöisellä ajoneuvolla. Alueen tiettömyyden vuoksi elinkeinollisen kalastuksen ja kotitarvekalastuksen harjoittaminen alueen vesistöissä edellyttää talvi- ja kesäaikaista maasto- ja lentoliikennettä. Vaikka kalastus ei sinänsä vaaranna erämaaluonnetta tai luonnontilaisuutta, siihen liittyvät toiminnot voivat sen tehdä. Kalastusoikeus ei anna oikeutta moottoroidulla kulkuneuvolla maastossa liikkumiseen.

9.7 Tavoitteet ja toimenpiteet

Metsähallitus voi antaa luvan jokamiehenoikeudet ylittävään tilapäiseen leiriytymiseen kalastukseen liittyen. Veneenpitoon voidaan myöntää lupia.

Metsähallitus osallistuu Utsjoen ja Inarin kalastusalueiden kalavesien käyttö- ja hoitosuunnitelmiin päivittämiseen.

Kalakantojen luontainen lisääntyminen turvataan kalastusta säätelämällä. Utsjoen kalastusalueella varsinaisia kalojen istutuksia kalanviljelylaitoksista ei siten suoriteta. Istutuksia voidaan suorittaa kuitenkin vesistöalueen sisällä siirtämällä kaloa tai mätiä järvestä toiseen. Luonnontilaisuuden säilyttämiseksi siirtoistutusten tavoitteena tulee ensisijaisesti olla alkuperäisten kalakantojen palauttaminen vesiin, joista ne ovat hävinneet. Istutuksia ei suoriteta jokivesiin eikä lohen nousualueelle. Siirtoistutusten koordinointi ja siitä vastaaminen kuuluvat vesialueen haltijalle, joten kaikille alueella tapahtuville istutuksille tulee olla Metsähallituksen lupa, ja niiden suorittaminen tulee tehdä harkitusti ja kontrolloidusti mielellään viranomaistyönä. Luvan siirtoistutuksiin Metsähallitukselle myöntää maa- ja metsätalousministeriö, joka määrittelee myös lupaehdot.

Inarin kalastusalueella Paatsjoen vesistöalueeseen kuuluviin vesistöihin voidaan istuttaa kaloa myös RKTL:n Inarin ja Sarmijärven kalanviljelylaitoksista. Kalojen istutuksiin tarvitaan aina kalastusoikeuden haltijan lupa. Uuden kalalajin kotiuttamiselle ja kalojen siirtoistutuksille on saatava lupa TE-keskuksen kalatalousyksiköltä. Istutusten tuloksia seurataan koekalastuksilla. Lisäksi tietoa istutusjärvien kalastojen kehityksestä voidaan saada kalastajilta. Yhteistyötä kalakantojen seurannassa Inarin kalastusalueen, RKTL:n, Metsähallituksen ja Lapin ympäristökeskuksen välillä tulisi tiivistää entisestään. (Inarin kalastusalue 2007)

Kalastusrajoitusten tarpeellisuutta tulee seurata tarkoin koko ajan, ja tarvittavat muutokset tehdään kolmen vuoden välein.

Perusteet edellä mainituille esityksille ovat lakien ja asetusten lisäksi kalatautien torjuminen, kalakantojen säilyttäminen geneettisesti puhtaina sekä vieraiden lajien aiheuttamien ekologisten muutosten torjuminen.

9.7.1 Kalatautien levämisen estäminen

Gyrodactylus salaris on yleinen lohien iholoinen koko Suomessa Jäämereen laskevia vesistöjä lukuun ottamatta. Loinen on noin 0,5 mm:n pituinen, joten sitä ei voi havaita paljain silmin. *G. salaris* kykenee elämään ja lisääntymään myös kirjolohen pinnalla, ja voi lyhytaikaisesti elää myös monien muiden kalojen pinnalla.

Loinen on erittäin yleinen mm. Tornionjoen vesistön lohenpoikasilla, joille loisen ei ole todettu aiheuttavan näkyvää vahinkoa tai kuolleisuutta. Loisen kulkeutuminen Norjaan 1970-luvulla on sen sijaan aiheuttanut suurta lohen jokipoikasten kuolleisuutta lähes 40 joessa, mikä on romahduttanut myös saaliit. Syynä pidetään sitä, että Atlanttiin laskevien jokien lohikannoilla ei ole vastustuskykyä *G. salaris*-loisen liallista lisääntymistä vastaan. Sama on todettu myös Venäjän puolella mm. Kierettijoessa. Loisen levämisen estäminen Teno- ja Näätämöjoen on siten ensiarvoisen tärkeää.

Lohiloisen ja kalatautien leviäminen voidaan estää desinfioimalla tai kuivattamalla kalastusvälineet, jos niitä on käytetty muissa vesistöissä. Desinfointimahdollisuus on useissa matkailuryksissä, jotka myyvät kalastuslupia. Elävien kalojen ja mädin siirto Jäämereen laskeviin vesistöihin muualta Suomesta on kielletty.

Maa- ja metsätalousministeriön asetusta Tenojoen, Näätämöjoen, Paatsjoen, Tuulomajoen ja Uutuanjoen vesistöalueiden suojaamisesta *Gyrodactylus salaris* -loisen leviämiseltä (1376/2004) sovelletaan Suomessa Itämereen ja Vienanmereen laskevien vesistöjen alueella esiintyvän *Gyrodactylus salaris* -loisen leviämisen estämiseksi Suomen puolella olevien, asetuksessa mainittujen vesistöjen kalakantoihin ja kalanviljelylaitoksiin. Asetuksessa rajoitetaan mm. kalojen ja mädin siirtoa, syöttikalojen siirtoa ja käyttöä, kalojen perkaamista sekä kalastusvälineiden ja veneiden käyttöä.

9.8 Seuranta

Metsähallitus seuraa alueen kalakantojen kehitystä Ylä-Lapin luonnonvarasuunnitelmassa (Sihvo ym. 2006) sekä Metsähallituksen ympäristö- ja laatuojingestelmässä sovituin mittarein. Näitä ovat kalastuslupatilastot, istutusraportit sekä raportit hoito- ja koekalastuksista.

Luonnontilaisten vesien käyttö ja hoito edellyttää ympäristön tilan seurantaa sekä siinä tapahtuvien muutosten rekisteröimistä. Ympäristöviranomaisten tulee seurata vesien happamoitumiskehitystä. Seurantaa tulee tehdä eri puolilla aluetta ja samoissa vesissä, jolloin nähdään pitkän aikavälin muutokset. Erityisen tärkeää on seurata matalien tunturijärvien tilaa, joissa happikato voi vaikuttaa hyvin vaurantavasti kalakantoihin.

10 Riistanhoito ja metsästys

10.1 Nykytila

10.1.1 Metsästysoikeus

Suomessa metsästystä säädellään metsästyslalla (615/1993) ja metsästysasetuksella (666/1993). Lain soveltamisalan piiriin on otettu lisäksi metsästykseen kiinteästi liittyvät toiminnot. Niinpä soveltamisalaan kuuluvat riistanhoito, riistaeläinten aiheuttamien vahinkojen korvaaminen sekä koiran pitäminen (HE 300/1992, yksityiskohtaiset perustelut 1 §). Metsästyslain lisäksi metsästystä harjoitettaessa on otettava huomioon myös, mitä luonnon- (1096/1996) ja eläinsuojelulaissa (247/1996) säädetään. Luonnonsuojelulaissa säädetään riista- sekä rauhoittamattomiin eläimiin kuulumattomien eläinten suojelesta ja hoidosta. Eläinsuojelulailla edistetään eläinten hyvinvointia ja hyvää kohtelua.

Valtion alueilla metsästysoikeuden käytämisestä ja riistanhoidosta päätää se viranomainen, jonka hallinnassa alue on (Metsästyslaki 44 §). Metsästyslain 8. §:n mukaan kuntalaisella on metsästysoikeus kotikuntansa valtionmailla.

Metsähallituksen hallinnassa olevien valtionmaiden perinteinen metsästyskäytön tavoite on turvata kansalaisten metsästysmahdollisuudet kestävän käytön periaatteiden mukaisesti.

Metsästyslain 46. §:n mukaan metsästyslupa valtion alueille on aina annettava kirjallisena – johduen valtion alueiden laajuudesta ja valvonnan vaikeudesta (HE 300/1992, yksityiskohtaiset perustelut 45 §). Jos jollakin valtion alueella on tarpeen rajoittaa lupien määrää, lupia myönnnettäessä etusijalle on asetettava sellaiset metsästäjät, joilla muutoin ei olisi kohtuullista metsästysmahdollisuutta.

10.1.2 Riistanhoito ja metsästys Muotkatunturin erämaa-alueella

Metsästysessä on noudatettava mm. kestävän käytön periaatetta. Metsästysoikeuteen liittyvin kiinteästi velvollisuus riistanhoitoon. (HE 300/1992, yksityiskohtaiset perustelut 1 §)

Metsähallitus ohjaa metsästyslupatuloja riistanhoitotoimiin – mm. pienpetopyyntiin ja riistakannan arviointiin.

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos on antanut vuonna 1989 riistanhoitopiireille ohjeelliset riistakolmien määrät. Suosituksen mukaan Muotkatunturin erämaa-alueella tulisi olla vähintään viisi riistakolmiota. Siellä sijaitsee vain kaksi toimivaa riistakolmiota: yksi Porttakaltion tien varressa (Guottoveaiskáidi), ja toinen uusi alue erämaa-alueen pohjoisrajalla Karigasjoen varressa, lähellä Inarin ja Utsjoen kuntien rajaa.

Hirvikannan koon laskemiseen ja arviointiin käytetään hirvenmetsästäjien täyttämiä hirvi-havaintokortteja ja riistanhoitoyhdistyksen organisoimaa lentolaskentaa.

Vuoden 2006 arviot karhun, suden, ahman ja ilveksen runsaudesta sekä lisääntymistuloksesta perustuvat useampaan eri aineistoon, joista tärkein on suurpetoyhdyskentilöiden kirjaamat havainnot. Havaintoja kirjattiin kyseisenä vuonna koko valtakunnan alueella yhteensä 24 427 kpl. Runausarvioissa otetaan huomioon myös tutkimustieto lajikohtaisesta, eri sukupuolle ja ikäryhmille ominaisesta liikkuvuudesta sekä elinpiirien koosta eri vuodenaikoina. Havaintoaineistoa täydentävä tietoa saadaan myös seuraamalla GPS- ja radiolähettimillä varustettuja karhuja ja susia (www.rktl.fi). Suomessa arvioitiin olleen vuoden 2005 lopussa 145–150 ahmaa. Ahmasta tehtiin 1 024 havaintoa, 16 % enemmän kuin vuonna 2004. Ahmakanta on voimistunut pohjoisella poronhoitoalueella. Siellä runsastuminen on painottunut erityisesti Inarin alueelle (www.suurpedot.fi).

Talvella 1998–1999 syntyi Metsähallituksen Perä-Pohjolan luontopalveluissa ja Ylä-Lapin luonnonhoitoalueella tarve suurpetokantojen (erityisesti ahman) selvittämiseen reittilaskennan avulla pohjoisen suurilla suojualueilla. Muotkatunturin erämaa-alueella laskennat aloitettiin vuonna 2003; laskennassa oli välivuosi vuonna 2006. Alueella on kaikkiaan seitsemän laskentareittiä. Laskenkoissa on havainnoitu vain ahmojen jälkiä. Havaittujen yksilöiden määrä on pysynyt laskenta-aikana erämaa-alueella vahvana ja vakaana (10–12 yksilöä). (Ollila & Sulkava 2007) Muiden suurpetojen osalta Inarin luonnonystävät ry on arvioinut Muotkatunturin erämaa-alueella olevan susia 0–3 yksilöä, ilveksiä 0–3 yksilöä ja karhuja 10–15 yksilöä.

Vuodesta 2005 lähtien on kerätty tietoa suurpedoista myös ns. **jälki-indeksiä** varten. Tässä menetelmässä kirjataan talviaikaan moottorikelkoilla ajetut kilometrit sekä havaitut suurpetojen ja saukkojen jäljet. Menetelmässä ei erotella eri-ikäisiä jälkiä eikä selvitetä, montako yksilöä on liikkunut. Kerätyistä havainnoista lasketaan eri lajeille indeksi ajettua 1 000 kilometriä kohden. Tulokset on esitetty useamman kunnan kokonaisuksina luotettavuuden parantamiseksi. Yhtenä kokonaisuutena laskennassa on Pohjois-Lappi, joka kattaa Utsjoen ja Inarin kuntien alueet. Jälki-indeksin perusteella ahma on runsain Inarin–Utsjoen alueella, ja kaikkiaan ahmakanta näyttäisi hieman runsastuneen. (Ollila & Sulkava 2007)

Vuonna 2003 Utsjoen riistanhoitoyhdistyksen alueelta pyydettiin 70 minkkiä ja 151 kettua, ja Inarin riistanhoitoyhdistyksen alueelta mm. 171 kettua, 83 näätää ja 643 minkkiä (Korhonen 2004). Pienpetojen pyynti keskittyi kylien läheisyyteen, ja erämaa-alueelta pyydettyjen pienpetojen osuutta koko riistanhoitoyhdistysten alueilta pyydetyistä pienpedoista on vaikea arvioida. Utsjoen riistanhoitoyhdistyksen osalta erämaa-alueella tapahtuvan pyynnin arvioidaan olevan hyvin vähäistä. (Vikeväkorva, haastattelu 2008, Porsanger, haastattelu 2008). Metsähallitus hankki vuonna 2007 pyyntivälineitä paikallisten metsästäjien käyttöön pienpetopyynnin tehostamiseksi. Lisäksi maa- ja metsätalousministeriön myöntämällä erityisluvilla on ketun pyynnin tehostamiseksi voitu naaliprojektiin aikana käyttää ketun metsästyksessä apuna moottorikelkkia.

Sekä Inarin että Utsjoen riistanhoitoyhdistysten alueilla maastoon viedään vuosittain noin 100–150 hirven nuolukiveä. Utsjoen riistanhoitoyhdistyksen osalta Muotkatunturin alueelle viedään kivistä arviolta 25 %. Inarin yhdistyksen osalta alueelle vietävien kivien osuus koko määrästä ei ole tiedossa, ja sen arvioiminen on vaikeaa. (Porsanger, haastattelu 2008, Vikeväkorva, haastattelu 2008).

Metsästyslaissa (615/1993) säädetään koiran kiinnipitovelvollisuudesta. Sen mukaan ulkona oleva koira on pidettävä kytkettyinä tai välittömästi kytkettäväissä 1.3.–19.8. Tästä saadaan kuitenkin poiketa, kun muuta kuin ajavaa koiraa käytetään metsästykseen sekä silloin, kun kanakoiraan tai muuta lintukoiraan koulutetaan – häiritsemättä rauhoitettuja riistaeläimiä niiden lisääntymisaikana. (Metsästyslaki 51 §, 3 mom.)

Ilman maanomistajan tai metsästysoikeuden haltijan lupaa koiraa ei saa pitää irti toisen alueella.

Muotkatunturin – sekä muun poronhoitoalueen – valtionmaiden metsästysasioiden järjestelyyn voi vaikuttaa myös poronhoitolaki (848/1990). Ylä-Lapissa sijaitsevat valtionmaat kuuluvat erityisesti poronhoitoa varten tarkoitettuun alueeseen. Tällaisella alueella olevaa maata ei saa käyttää sillä tavoin, että siitä aiheutuu huomattavaa haittaa poronhoidolle. Valtion viranomaisten on neu-voteltava paliskuntien edustajien kanssa, kun suunnitellaan valtionmaita koskevia, poronhoidon harjoittamiseen olennaisesti vaikuttavia toimenpiteitä.

Metsästys on osa paikallista elämäntapaa ja kulttuuria. Varsinaisia riekon ansiopyytäjiä alueella ei ole. Hyvinä vuosina paikkakuntalaiset pyytävät riekkoja satunnaisesti ansoilla; osalle pyytäjistä pyynnillä voi olla myös taloudellista merkitystä. Paikkakuntalaisten harjoittama kanalintujen metsästys on kiintiöimätöntä, mutta riistanhoitoyhdistys ohjaa sitä suosituksin, ja Lapin riistanhoitopiiri lyhentää tarvittaessa metsästysaikaa.

Muotkatunturin erämaa-alueelle sijoittuu kolme metsästysalueita: Karigasniemi, Angeli ja Muotkatunturi. Pienriistalupien lisäksi Metsähallitus myy Ylä-Lappiin kotikuntansa ulkopuolella metsästäville vuosittain joitakin hirven sekä karhun metsästykseen oikeuttavia lupia. Koko itäiselle poronhoitoalueelle oli 20 karhun pyyntikiintiö vuodelle 2008. Lapin riistanhoitopiiri voi myöntää maa- ja metsätalousministeriön säätelemän pyyntikiintiön puitteissa myös suden ja ilveksen pyyntilupia. Kyseiset luvat myönnetään vain vahinkoperusteella.

Karigasniemen metsästysalue on utsjokelaisten hirvenmetsästäjien kannalta erittäin tärkeä. Alue on myös Paistunturin paliskunnalle tärkeää poronhoitoalueita. Koirien avulla tapahtuva hirvenmetsästys on aiheuttanut suurta haittaa poronhoidolle ajamalla porot pois jokilaaksojen koivikoista tunturiylängöille. Pohjoiset riistanhoitoyhdistykset ovat esittäneet maa- ja metsätalousministeriölle hirvenpyynnin aikaistamista. Tämä helpottaisi mainittua ongelmaa, kun hirvimiehet koirineen ehtisivät alueelta aikaisemmin pois, ja porot saisivat laiduntaa alueella rauhassa.

Utsjoella ja Inarissa metsästykseen liittyvä matkailu on merkittävää painottuen kevä- ja syysesonkeihin. Metsähallituksen Ylä-Lappiin myöntämät pienriistan metsästysluvat eivät viime vuosina ole oikeuttaneet muiden kanalintujen kuin riekon ja kiirunan metsästykseen. Lupaohjeissa suositellaan välittämään kiirunan metsästystä. Riekon metsästyskaudelle on myynnissä erityisesti riekonmetsästykseen tarkoitettu lupatyyppi, jossa on päiväkohtainen saaliskiintiö. Metsästyskausilla 2004–2007 pienriistalupien saaliskiintiö oli Muotkatunturin erämaa-alueen Utsjoen puoleisella osalla kolme riekkoa ja Inarin puoleisella osalla kaksi riekkoa päivässä. Kaudelle 2007–2008 saaliskiintiö laskettiin myös Utsjoen alueilla kahteen riekkoon päivässä. Ennen kanalintujen metsästyskautta myytävissä pienriistaluvissa mainittujen riistaeläinten – vesilinnut, jänikset ja pienpedot – metsästyspaine on hyvin pieni.

10.2 Metsästys ja erämaalaki

Erämaalaki (62/1991) ottaa kantaa metsästykseen vain tavoitteellisella tasolla. Lain tavoitteet **saamelaiskulttuurin turvaaminen ja luontaiselinkeinojen turvaaminen** sisältävät metsästyksen. Paikallisen pyyntikulttuurin ja pyyntioikeuksien kunnioitus on osa alueen erämaaluonnetta.

10.3 Metsästys ja soidensuojelulaki

Soidensuojelulaki (851/1988) ja -asetus (852/1988) eivät rajoita metsästystä. Soidensuojelulakun 3. §:n mukaan metsästys on sallittu niillä soidensuojelualueilla, jotka sijaitsevat metsästyslain (615/1993) 8. §:n tarkoittamissa kunnissa, joissa kuntalaisilla on oikeus metsästää kotikunnassa valtion omistamilla alueilla.

10.4 Tavoitteet ja toimenpiteet

Metsähallituksen tavoitteena on turvata ja edistää saamelaiseen ja suomalaiseen kulttuuriin olenaisesti kuuluvia eränkäyntiperinteitä. Metsähallitus seuraa riistakantojen kehitystä sekä pyrkii yhteistyössä riistanhoitopiirin ja riistanhoitoyhdistysten kanssa turvaamaan ne.

RKTL:n vuosittaisia kannanarvioita ja saalistilastoja sekä aikaisempien vuosien lupamääriä, lupa-metsästäjien saalispalautteita ja muita riekonmetsästyksestä tehtyjä selvityksiä (mm. Kangas 2006, Gröndahl 2005) käytetään apuna määriteltäessä metsästyksen kestävää mitoittamista ja riistakantoja. Riistakkalan arvion luotettavuuden parantamiseksi huomioidaan riistanhoitoyhdistyksen lausunto riistakkasta sekä kerätään havaintoja luonnossa paljon liikkuvilta (mm. virkatyötä tekevät sekä paikalliset riekonpyytäjät).

Paikallisten asukkaiden oikeuksien ja riistakantojen kestävyyden turvaamiseksi Metsähallitus määräe kiintiöpäättöksellä lupametsästyksen alueelliset kiintiot. Kiintiöpäättöksen tarkoituksesta on kiintiöidä metsästys niin, että se on ekologisesti sekä sosiaalisesti kestävä, ja että saamelaisen kulttuurin harjoittamisen sekä metsästyslain (615/1993) 8. §:n mukaiset oikeudet turvataan ja poronhoito huomioidaan lupametsästyksen suunnittelussa.

Metsästykseen liittyvään, jokamiehenoikeudet ylittävään tilapäiseen leiriytymiseen voidaan myöntää lupia, ja tulenteko metsästyksen yhteydessä (käyttäen kuivia oksia, risuja ja pieniä juurakoita) on sallittu erämaa-alueella. Pystypuiden kaataminen ilman erillistä lupaa ei ole sallittua. Metsästyksen yhteydessä voidaan ottaa tilapäiseen leiriytymiseen tarvittavia muutamia ohuita laavun ruodeputia. Metsästykseen liittyen ovat Metsähallituksen ylläpitämät rakenteet (tulipaikat, sääsuojat ja tuvat) metsästäjien käytettävissä.

Metsästyslain mukaisesti kuntalaisilla on oikeus metsästää kotikuntansa alueen valtionmailla erämaassa ja soidensuojelualueella. Kuntalaisten talviaikainen maastoliikennelupa mahdollistaa kelkan käytön riekon ansapyyynnissä. Moottorikelkkia ja mönkijää voidaan käyttää riistasaaliin kuljettamiseen maastosta vakiintuneen käytännön mukaan.

Hirven (Lapin riistanhoitopiiri) ja karhun (maa- ja metsätalousministeriö) pyynti on kiintiöity seuraamaan kantojen kehitystä. Riekko- ja kanalintuluvat kiintiöidään siten, että metsästys on ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä.

Voimassa olevien valtakunnallisten periaatteiden mukaisesti Metsähallitus myy ulko-paikkakuntalaisille metsästäjille kiintiöidysti metsästyslupia. Lupamyyntillä turvataan mahdollisuus metsästykseen myös niille, joilla ei muutoin olisi kohtuullista metsästysmahdolisuutta (Metsästyslaki 46 §). Lupien myynti turvaa saamelaisille sekä muille paikkakunnalta pois muuttaneille mahdolisuuden metsästykseen entisillä kotiseuduillaan, ja siten jatkaa perinteisen elämän-tavan ja eräkulttuurin harjoittamista. Lupien määristä vuosittain päättäässä noudatetaan kestä-vän käytön periaatetta ja huomioidaan sosiaalinen kestävyys sekä paikallisten saaliin osuus. Lupametsästyksen järjestelyistä Metsähallitus neuvottelee kuntakohtaisissa sidosryhmätalaisuksissa riistanhoitoyhdistyksen, paliskuntien, saamelaiskäräjien, kuntien, paikallisten matkailuyrittäjien ja mahdollisten ammattimetsästäjien edustajien kanssa.

Lupametsästystä voidaan ohjata tai rajoittaa metsästyksestä mahdolisesti aiheutuvien häiriöiden ehkäisemiseksi eri tavoin. Mahdollisten metsästyksestä aiheutuneiden merkittävien häiriöiden ja haittojen ratkaisemiseksi Metsähallitus järjestää neuvottelun eri osapuolten kanssa. Kuultuaan eri osapuolia Metsähallitus voi asettaa rajoituksia ulkopaiikkakuntalaisten harjoittamaan lupa-metsästykseen. Esimerkiksi ajavalla koiralla, ansoilla ja koiravaljakkoa hyväksi käyttäen metsäs-tys on kielletty kaikilla Ylä-Lapin lupa-alueilla. Lisäksi voidaan asettaa lupaehoja – esimerkiksi yhteydenottovelvollisuus paliskuntien yhteyshenkilöihin, jolla pyritään tehostamaan lupa-metsästäjien neuvontaa poronhoitoon liittyvissäasioissa.

Metsähallitus voi myöntää lupia valtionmaalle koiran koulutukseen.

Metsähallitus voi perustaa tarvittaessa alueelle riistakantojen arvioimiseksi riistalaskenta-alueita. Riistanhoitoyhdistykset voivat perustaa ja merkitä maastoon riistalaskenta-alueita Metsä-hallituksen kanssa erikseen sovittaviin paikkoihin.

Hirvikantojen hoitamiseksi nuolukivien sijoittaminen on mahdollista Muotkatunturin alueella.

Puronvarsien pajukoiden vesominen on sallittu Metsähallituksen osoituksen mukaan hirven ravintolanteen parantamiseksi.

Metsähallitus pitää pienpetopyytiä (kettu, minkki) luonnonsuojelullisista ja riistanhoidollisista syistä tärkeänä. Metsähallitus osallistuu soveltuvin osin mahdollisiin pienpetoprojekteihin – kuten esimerkiksi ketun metsästykseen naalialueella – sekä ohjaamalla varoja riistanhoitotyöhön (mm. hankkimalla pyyntiväliteitä).

10.5 Seuranta

Metsähallitus seuraa alueen riistakantojen kehitystä Ylä-Lapin luonnonvarasuunnitelmassa (Sihvo ym. 2006) sekä Metsähallituksen ympäristö- ja laatu-järjestelmässä sovituin mittarein. Näitä ovat vuotuiset lupakiintiöt ja saalistilastot, riistalaskennan tulokset sekä Inarin ja Utsjoen riistanhoitoyhdistysten lausunnot. Seurantaa tehdään yhteistyössä mm. em. riistanhoitoyhdistysten sekä Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen, paliskuntien sekä Metsähallituksen henkilökunnan kanssa.

11 Liikenne ja liikkuminen

Kulkuyhteyksiä ja liikkumista ohjaavia säädöksiä löytyy ainakin erämaalaista (62/1991), luonnon-suojelulaista (1096/1996), vesilaista (264/1961), laista yksityisistä teistä (358/1962), kiinteistön-muodostamislaista (554/1995), maastoliikennelaista (1710/1995) ja ilmailulaista (281/1995) sekä niihin liittyvistä asetuksista.

Jokamiehenoikeudet ovat voimassa erämaa-alueella. Jokamiehenoikeuksien perusteella kaikilla on oikeus liikkua omin voimin ilman aika- tai aluerajoituksia.

11.1 Tiestö

11.1.1 Nykytila

Erämaalain (62/1991) 5. §:n mukaan ”erämaa-alueille ei saa rakentaa pysyviä teitä”. Säädös turvaa erämaalain päättarkoituksen, alueen erämaaluonteen säilyttämisen. **Pysyvällä tiellä** tarkoittaa kaikkina vuodenaikeina ajokelpoista tietä.

Muotkatunturin erämaa-alue on tietön – Muotkatunturin paliskunnan Porttakaltion poroerotus-paikalle menevä, lukollisella puomilla varustettua yksityistä tieuraa lukuun ottamatta. Pohjoissa erämaa-alueen raja kulkee Kaamanen–Karigasniemi-tien eteläpuolella, etelässä Inari–Angeli-tien pohjoispuolella ja länessä Karigasniemi–Angeli-tien itäpuolella.

Erämaalain yksityiskohtaisissa perusteluissa todetaan teiden rakentamisesta lisäksi, että ”teiden rakentamiskielto ei koskisi pykälän 3 momentin mukaan tien rakentamista silloin, kun erämaa-alueen rajojen sisäpuolella olevalla yksityisellä tilalla on lakiin perustuva kulttuuriperintö omistaman maan halki”. Tämän lisäksi kuitenkin lain yksityiskohtaisissa perusteluissa todetaan edelleen: ”Jos alueen erämaaluonne kärsisi siitä, että tällaiseen oikeuteen perustuva tie rakennettaisiin, valtioneuvosto voisi ehdotetun lain 8 §:n nojalla määrätyin edellytyksin antaa luvan tietä varten perustetun rasite- tai käyttöoikeuden lunastamiseen.”

Useimille erämaan sisällä oleville yksityistiloille on kulttuuriperintöön perustettu ns. **polkurasitteina**, joita ei ole aina yksilöity; toisin sanoen maanmittaustoimituksessa on saatettu vahvistaa rasitteiden olemassaolo, mutta polkujen sijaintia ei ole merkitty karttoille. Voimassa olevan kiinteistömuodostamislain (554/1995) mukaan kulttuuriyhteys järjestetään nykyisin yksityisistä teistä annetun lain (358/1962) mukaisena tieoikeutena.

11.1.2 Tavoitteet ja toimenpiteet

Muotkatunturin erämaa-alueelle ei rakenneta uusia teitä.

11.2 Maastoliikenne

Erämaalaissa (62/1991) ei ole maastoliikennettä koskevia sääöksiä. Maastoliikennettä ohjataan maastoliikennelailulla (1710/1995), joka säättää kulkemisesta moottorikelkkareiteillä, maastossa ja jääräpeitteisellä vesialueella teiden ulkopuolella. Maastoliikenne ei ole jokamiehenoikeutta, vaan maastossa ajamiseen tarvitaan joitakin poikkeuksia (esim. poronhoitajat ja viranomaiset) lukuun ottamatta maanomistajan lupa (Maastoliikennelaki 4 §). Luvista päättää maanomistaja, jota Muotkatunturin erämaa-alueen valtionmailla edustaa Metsähallitus. Maastoliikennelain tarkoituksesta on ”ehkäistä haittoja, joita luonnolle tai muulle ympäristölle, luontaiselinkeinoille, yleiselle virkistyskäytölle tai muulle yleiselle edulle taikka yksityiselle edulle aiheutuu moottorikäyttöisten ajoneuvojen käyttämisestä maastossa ja moottorikelkkailureittilä, sekä edistää liikenneturvallisuutta”. Moottorikelkkailureitit ovat tieliikennelain (267/1981) 2. §:ssä määriteltyjä teitä, joilla on ”yleinen oikeus ajaa moottorikelkalla maastosta merkitsemällä erotetulla reitillä lumipeitteen aikaan”. Maastoliikennelain 13. §:n mukaan

erämaa-alueelle voidaan perustaa moottorikelkkailureitti päättämällä siitä alueen hoito- ja käyttösuunnitelmassa. — — Moottorikelkkailureitin perustamisesta ja lakkauttamisesta luonnon suojojelulaissa (71/1923) [nyk. 1096/1996] tarkoitettulla valtioille kuuluvalla suojoalueella päättää alueen hallinnan mukaan Metsähallitus tai Metsäntutkimuslaitos.

Myös utsjokelaiset ja inarilaiset tarvitsevat maastoliikenneluvan liikkueessaan oman kuntansa alueella, mutta se on heille maksuton. Paikkakuntalaisten maksuton maastoliikennoikeus perustuu lakiin Metsähallituksen (1378/2004). Lain 15. §:n mukaan maksuttomiin palveluihin kuuluu muun muassa ”paikallisen väestön oikeus käyttää Metsähallituksen hallinnassa olevaa aluetta maastoliikennelain (670/1991) [nyk. 1710/1995] mukaisesti maastoliikenteeseen”. Lisäksi eduskunta edellyttää maastoliikennelakiin liittyvässä lausumassaan hallituksen huolehtivan siitä, että Metsähallitus tai muu valtion viranomainen myöntää Utsjoen, Enontekiön ja Inarin kunnissa pysyvästi asuville pitkäaikaisia alueellisia lupia moottorikelkan käytön valtionmailla edellyttäen, että luvista ei aiheudu maastoliikennelain 5. §:ssä tarkoitettua vahinkoa.

Maastoliikennelain 4. §:ssä säädetään oikeudesta liikkua maastossa. Poronhoitotöissä on sallittu moottorikäyttöisillä ajoneuvoilla ja moottoriveneellä liikkuminen sekä helikopterin ja lentokoneen käyttö. Metsähallituksen myöntämät paliskunnan ulkopuolisten pororenkien maastoliikenneluvat ovat maksuttomia. Metsähallituksen työtehtävissä liikuttaessa ei tarvita maastoliikennelupaa. Samoin poliisin, tullilaitoksen ja rajavartiolaitoksen virkatehtäviin, sairaankuljetukseen, palo- ja pelastustoimen tehtäviin sekä muihin välttämättömiin virkatehtäviin ei tarvita maastoliikennelupaa. Energia- tai tietoliikennelaitteiden huoltotöihin ja liikkumiseen ei tarvita lupaa. Myöskään vaikeasti liikuntavammainen henkilö ja hänen saattajansa eivät tarvitse maastossa liikkumiseen maanomistajan lupaa (Maastoliikennelaki 4 §). Maastoliikennelain 28. §:n mukaan alueellinen ympäristökeskus voi hakemuksesta myöntää henkilölle, jonka liikuntakyky on iän, vamman tai sairauden vuoksi rajoittunut, luvan poiketa 4. §:ssä tai 8. §:ssä säädetystä kiellostaa tai rajoituksesta.

Eri liikennemuotojen suhde erämaalain tavoitteisiin on osin ristiriitainen. Moottorikelkan, mönki-jän, maastomoottoripyörän, moottoriveneen ja lentokoneen käyttö on nykyisin olennainen osa luontaiselinkeinojen harjoittamista. Poronhoidolle moottorikelkka on tärkeä työväline. Virkistysmoottorikelkkailusta voi aiheutua poronhoidolle myös haittaa ja vahinkoa. Varomaton moottorikelkailu voi hajottaa porotokkia ja juoksuttaa poroja. Porotokkien hajoaminen aiheuttaa puolestaan poronhoitajille lisäkustannuksia.

Kalastus, metsästys ja keräily tukeutuvat myös moottorikelkalla, maastoautolla, mönkijällä ja maastomoottoripyörällä tapahtuvaan moottoroituun liikkumiseen. Etäisyydet ovat pitkiä, ja saalis on saatava nopeasti tuoreena tien varteen ja edelleen myyntiin.

Utsjoen erämaa-alueille oli muodostunut vakiintuneita maastrouria ennen maastoliikennelain voimaantuloa. Muotkatunturin erämaa-alueella on muutamia käytössä olevia maastrouria. Paikka-kuntalaisten kesääikaisia maastoliikennelupia Utsjoella on myönnetty tietylle kulku-urille (kuva 5). Inarissa kesääikaisia maastoliikennelupauria ei ole.

Erämaassa ja soidensuojelualueilla ei ole maastoliikennelain mukaisia moottorikelkkailureittejä. Alueen kaakkoiskulmassa, Inarin kunnan puolella kulkee moottorikelkkaura erämaan puolella noin 35 km:n verran (kuva 3, s. 65).

Toisaalta erämaalain tarkoituksesta on alueen erämaaluonteen säilyttäminen. Erämaaluonne vähenee sitä voimakkaammin, mitä enemmän erämaassa on ihmisen aikaansaamia jälkiä ja ääniä. Moottoroitu maasto- ja vesiliikenne keskittyy pääsääntöisesti tietylle kulku-urille (moottorikelkkaurat, jokiväylät, mönkijäurat), ja haitat luonnonlle ovat pysyneet kohtuullisen vähäisinä. Luonnon kulumisen kannalta haitat ovat lyhytaikaisia, ajoittaisia ja keskittyvät rajatuille alueille – suurimman osan erämaasta pysyessä erämaisenä. Nämä tekijät vähentävät alueen erämaisuutta. Moottorikelkan jälki pehmeällä lumella houkuttelee poroja jäljelle, ja näin kelkkailija saattaa tietämättömyyttään aiheuttaa paimennuksessa olevan porotakan hajoamisen. Mutta toisaalta moottorikelkan jälki pehmeällä lumella helpottaa hiihtäen liikkuvia.

Lapin ympäristökeskus voi maastoliikennelain perusteella erityisestä syystä asettaa kelkkailukiellon tietylle alueelle tai ajankohdalle. Erityinen syy voi olla esimerkiksi uhanalaisen eläimen pesän ympäristö pesimääikana tai poronhoidosta aiheutuva tarve. Luonnonsuojelullisia perusteita erillisille kieltoalueille tai -ajoille ei erämaassa nykyisin ole.

11.2.1 Tavoitteet ja toimenpiteet

Olemassa oleva Metsähallituksen moottorikelkkailu-ura voidaan perustaa viralliseksi moottorikelkkailureitiksi.

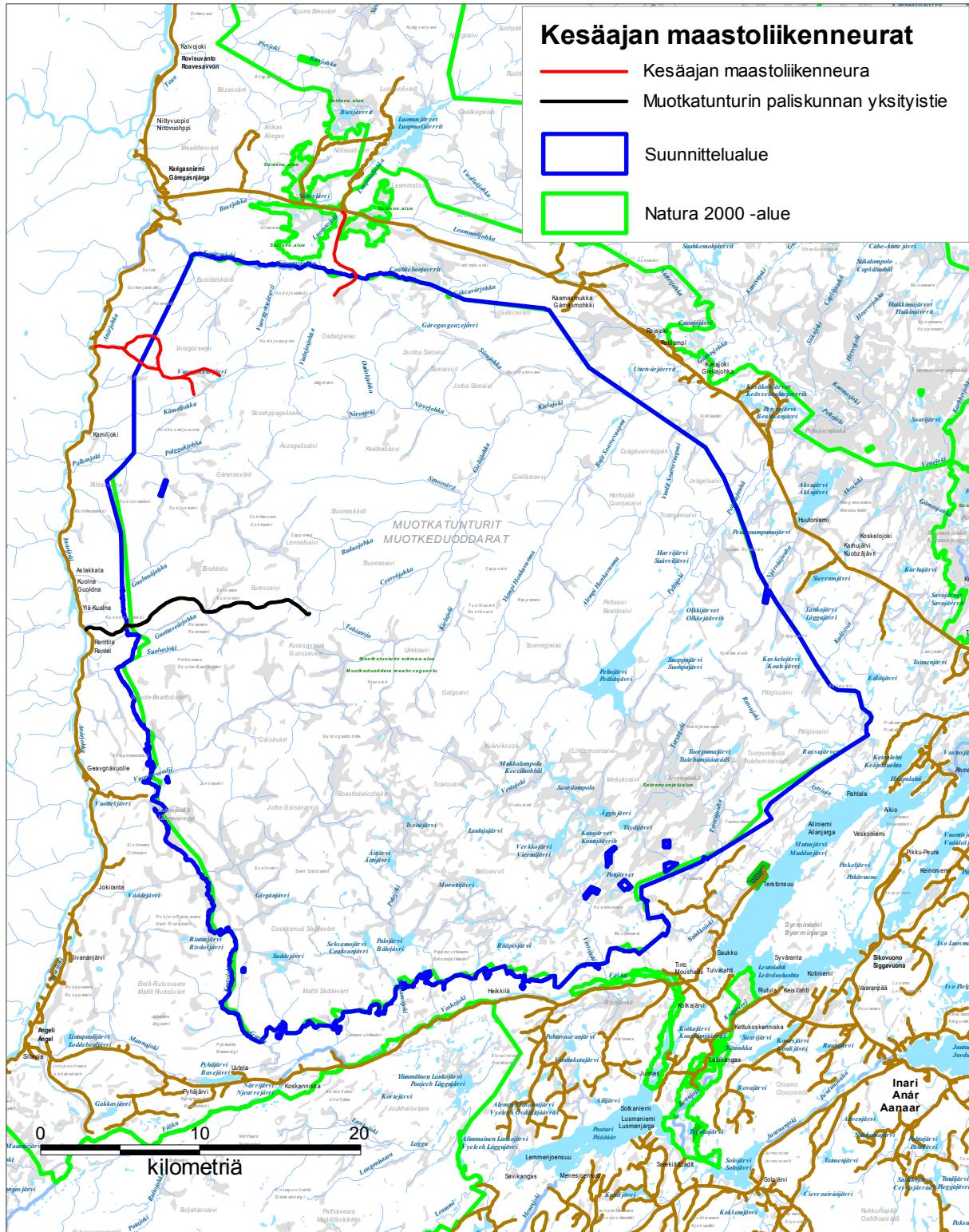
Metsähallitus myöntää maastoliikennelupia erämaa-alueelle ja soidensuojelualueille voimassa olevien lupien myöntämisperiaatteiden ja -ohjeiden mukaisesti.

Lumipeitteiselle ajalle

Kuntalaisille myönnetään maastoliikennelupia koko asuinalueen alueelle (ei kansallis- eikä luonnonpuistoihin) useammaksi vuodeksi kerrallaan.

Ulkopaikkakuntalaisten moottorikelkkailu ohjataan Metsähallituksen ylläpitämille moottorikelkkaurille; urilta poikkeaminen on kielletty muualla kuin jäätipeitteisellä alueella. Urat voidaan perustaa maastoliikennelain (1710/1995) mukaiseksi moottorikelkkailureitiksi.

Metsähallitus voi myöntää voimassa olevien lupien myöntämisperiaatteiden ja -ohjeiden mukaisesti perusteltuun tarpeeseen lupia ulkopaikkakuntalaisille moottorikelkkaurien ulkopuolelle – esimerkiksi kiinteistölle kulkuun.

Kuva 5. Muotkatunturin erämaa-alueen kesäaikaiset maaistoliikenneurat (tilanne 4.9.2008). © Metsähallitus 2008, © Genimap Oy, Lupa L5293, © Suomen ympäristökeskus 2008.

Luontomatkailun tarpeisiin voidaan myötää kertaluontoisia lupia ohjelmapalveluretkien (esimerkiksi opastetut hihtovaellukset ja koiravaljakkoretket) huoltoa varten. Koiravaljakkoyrittäjien yritystoiminta ohjataan moottorikelkkaurille tai muille paliskuntien kanssa erikseen sovitulle alueille.

Moottorikelkkasafaritoiminta ohjataan pääasiassa merkitylle moottorikelkkaurille. Kertaluontoisia lupia opastetuille moottorikelkkasafareille merkityjen virallisten moottorikelkkaurien ja -reittien ulkopuolelle voidaan myöntää voimassa olevien lupien myöntämisperiaatteiden ja -ohjeiden mukaisesti. Mikäli safaritoiminta on toistuvaa, pyytää Metsähallitus paliskunnalta lausunnon käytettävistä kulku-urista. Safaritoiminta pidetään pienimuotoisena Muotkatunturin erämaa-alueella.

Kesääikaisia maastoliikennelupia

Paikkakuntalaisille myönnetään lupia erämaa-alueelle ja soidensuojelualueille entisen käytännön mukaan – eli Utsjoella Metsähallitus myöntää paikkakuntalaisille kesääikaisia maastoliikenne-lupia erämaa-alueelle kuvaan 5 merkitylle vakiintuneille kulku-urille. Erityisen painavista syistä (esimerkiksi hirvenruhon poiskuljettaminen) lupia voidaan myöntää myös kartalle merkityjen urien ulkopuolelle Metsähallituksen voimassa olevien lupien myöntämisperiaatteiden ja -ohjeiden mukaisesti.

Ulkopaikkakuntalaisille Metsähallitus ei pääsääntöisesti myönnä kesääikaisia maastoliikenne-lupia.

Virkistyskäyttäjille tai matkailun yritystoimintaan ei myönnetä kesääikaisia maastoliikennelupia.

Mahdolliseen hevosilla toistuvasti erämaa-alueelle suuntautuvaan ohjelmapalveluyritystoimintaan myönnetään kulkulupia pääsääntöisesti vain vakiintuneille kulku-urille (kuva 5), joille paikkakuntalaisille myönnetään kesääikaisia maastoliikennelupia.

Muut tavoitteet ja toimenpiteet

Metsähallitus voi myöntää harkinnan mukaan erityisin perustein myös muita maastoliikennelupia erämaa-alueelle soveltuvaan tarkoitukseen.

11.2.2 Seuranta

Metsähallitus seuraa erämaa-alueen maastoliikennettä Ylä-Lapin luonnonvarasuunnitelmassa (Sihvo ym. 2006) sovituin mittarein. Näistä alueelle soveltuvia mittareita ovat urien ja reittien määrien seuranta sekä lupatilastojen ylläpitäminen.

11.3 Ilmailu

11.3.1 Nykytila

Erämaalaissa (62/1991) ei ole ilmailua koskevia säädöksiä, vaan ne löytyvät ilmailulaista (281/1995). Ilma-alusten noususta ja laskeutumisesta säädetään muun muassa seuraavaa: "Ilmailukseen lentoontähtöön ja laskuun saa ilmailulaitoksen antamien määräysten mukaisesti tilapäiseksi käyttää avointa vesialuetta sekä alueen omistajan tai haltijan suostumuksella muuta maata tai vesialuetta, vaikka aluetta ei ole sellaiseen tarkoitukseen erityisesti järjestetty." Lentokoneet voivat laskeutua erämaan järville ja nousta niiltä ilman Metsähallituksen lupaa, kun kyseessä ei ole säännöllinen reittiliikenne. Sen sijaan helikopterin laskeutuminen maalle on luvanvaraista erän poikkeuksin (pelastus- ja virkatoimet sekä porotalouden ja luontaiselinkeinojen tarpeet).

Muotkatunturin alueella on vähän lentotoimintaa.

11.3.2 Tavoitteet ja toimenpiteet

Metsähallitus voi myöntää tarvittaessa helikoptereille laskeutumislupia kuultuaan alueen paliskuntaa. Lupa edellyttää erillistä sopimusta, jossa sovitaan yksilöityjen laskeutumispalikkoiden lisäksi mm. jätehuoltoasioista. Laskeutumisrajoitukset eivät koske pelastus- ja virkatoimia, hätätilannetta, pakkolaskua tai muita em. tilanteisiin rinnastettavia tapauksia. Porotaloutta ja luontaiselinkeinoja koskevia kuljetuksia laskeutumisrajoitukset eivät myöskään koske.

11.4 Vesiliikenne

Erämaalaki (62/1991) ei sisällä säädöksiä vesialueiden kulkuyhteyksistä eikä vesillä liikkumisen oikeuksista. Nämä säädökset löytyvät vesilaista (264/1961). Vesilain mukaan "Jokaisella on oikeus, välittäen tarpeetonta häiriön aiheuttamista, kulkea vesistössä, missä se on avoinna. Vesistö katsotaan avoimeksi, jos sitä laillisen oikeuden perusteella ei ole suljettu. Mitä edellä on sanottu kulkemisesta vesistössä, koskee vastaavasti kulkemista jääällä." Vesialueilla liikkuminen esimerkiksi moottoriveneellä ja moottorikelkalla on siten kaikille vapaata. Veneen pito valtionmaalla edellyttää Metsähallituksen luvan.

12 Muu luonnon käyttö

12.1 Marjastus ja sienestys

12.1.1 Nykytila

Marjojen ja sienten poiminta on Suomessa jokamiehenoikeus. Laki luonnonvaraisten tuotteiden keräämisen rajoittamisesta eräissä tapauksissa (332/1955) antaa maa- ja metsätalousministeriölle mahdollisuuden rajoittaa poimintaa. Lain mukaan

Sellaisilla alueilla Lapin läänissä, joilla metsämarjojen tai muiden niihin verrattavien luonnonvaraisten tuotteiden keräilyllä valtion maalta on paikallisen väestön toimeentulon kannalta huomattava taloudellinen merkitys, voi maatalousministeriö, kun sanotun väestön etu sitä vaatii, päättöksellään kielää muita mainitun keräilyn.

Erämaalaki (62/1991) ja soidensuojelulusetus (852/1988) eivät sisällä marjojen ja sienten keräilyä ohjaavia säädöksiä.

Hillan poiminta Muotkatunturin erämaa-alueen soilta on ollut ja on vieläkin monille paikallisille merkittävä tulonlähdde ja tärkeä osa paikallisten asukkaiden luontaitaloutta – myös kulttuurisesta näkökulmasta katsottuna, ts. tietojen, taitojen ja kulttuuriperinnön siirtämistä nuoremmille sukupolville.

12.1.2 Tavoitteet ja toimenpiteet

Metsähallitus ei tee tässä suunnitelmassa esityksiä eikä suosituksia keräilyn ohjauksesta. Keräily on Suomessa jokamiehenoikeus, eikä sitä ole tarvetta rajoittaa Muotkatunturin erämaa-alueella.

Hillastusta varten myönnetään paikallisille maastoliikennelupia Utsjoen kunnan alueella oleville, edellä esitetylle kalkku-urille (ks. luku 11.2 **Maastoliikenne**). Ulkopaiikkakuntalaisille ei myönnetä maastoliikennelupia hillastukseen.

12.2 Malminetsintä ja kaivostoiminta

12.2.1 Nykytila

Muotkatunturin erämaassa ei ole ollut kaivostoimintaa. Geologian tutkimuskeskus teki erämaa-alueen ulkopuolella vuonna 1994 Angelin anortosiitin ja sen ympäristön malmi- ja teollisuusmineraalitutkimuksia. Alueella oli valtauksset Jalkavaara 1 ja 2. Malmitutkimukset joutuivat kuitenkin valituksen kohteiksi, ennen kuin muita töitä kohteilla päästiin aloittamaan. Koska muut malmitutkimukset Angelin ympäristössä saatiin suoritettua talvella 1995, päätettiin luopua myös kaoliinitutkimuksista aiottuilla alueilla Angelin kylän itäpuolella. Edellä mainituista syistä Geologian tutkimuskeskus luopui kyseisistä valtausalueista (<http://www.arkisto.gtk.fi>). Muotkatunturin erämaa-alueella ei ole vuonna 2008 voimassa olevia varauksia eikä valtauksia (<http://www.tem.fi>).

12.2.2 Kaivostoimintaa ohjaavia säädöksiä

Malmien ja muiden kaivoskivennäisten etsintää ja hyödyntämistä ohjaavat kaivoslaki (503/1965) ja -asetus (663/1965). Muita kaivostoimintaan keskeisesti vaikuttavia säädöksiä ovat ainakin vesilaki (264/1961), laki ympäristövaikutusten arviontimenettelystä (468/1994), erämaa-alueilla erämaalaki (62/1991) sekä saamelaisalueella lisäksi laki saamelaiskäräjistä (974/1995) ja YK:n ihmisoikeussopimuksen 27. artikla.

Erämaalaan 6. §:ssä määrätään, että ”kaivoslain (503/1965) mukaista kaivoshiiriä ei saa määrätä erämaa-alueelle, ellei valtioneuvosto ole antanut siihen lupaa”. Lain yksityiskohtaisissa perusteluissa asia on sanottu tarkemmin:

Ehdotetun lain 4 §:ään sisältyvän alueen luovuttamiskiellon tarkoituksesta on estää erämaa-alueiden säilyttämistä uhkaavat toimet. Tämä säännös ei kuitenkaan koske kaivoksen perustamista. Kaivos perustetaan kaivoslaissa säädetystä järjestysessä, eikä kaivoksen perustaminen edellytä ehdotetun lain 4 §:ssä tarkoitettua käyttöoikeuden luovutusta. Kaivostoiminnan aloittaminen muuttaa aina alueen erämaaluonteen. Tämän vuoksi ehdotetaan, että erämaa-alueilla ei kaivostoimintaa saisi aloittaa ilman valtioneuvoston lupaa. Pykälän mukaan [työvoima- ja elinkeinoministeriö] ei saisi määrätä kaivoslain 4 luvussa tarkoitettua kaivoshiiriä erämaa-alueelle, ellei siihen ole saatu valtioneuvoston lupaa.

Kaivoslain mukaisia valtauksia voidaan sitä vastoin tehdä erämaa-alueella. Täten kaivoslain 12. §:n säännösten mukainen kullankaivu on erämaa-alueella mahdollista entiseen tapaan, sillä maaperässä olevan kullen kaivuun ja huuhtomiseen riittää valtausoikeus. Samoin malmien, timanttien ja muiden kaivoskivennäisten etsiminen on sallittu kaikille Suomen ja EU:n kansalaisille ja yhtiöille. Kullankaivun haittoja ehkäistään vakuusmaksuilla ja koneellisessa kullankaivussa lisäksi vesilainsäädännön keinoin.

12.2.3 Metsähallitus ja kaivoslaki

Kaivoslain (503/1965) noudattamista valvoo työvoima- ja elinkeinoministeriö. Metsähallitus hoitaa käytännössä monia valvontatehtäviä työvoima- ja elinkeinoministeriön ohjeistamana. Lisäksi kaivoslaki antaa maanhaltijalle tiettyjä oikeuksia, joita Metsähallitus käyttää.

12.2.4 Tavoitteet ja toimenpiteet

Erämaalaan (62/1991) mukaan erämaahan ei saa määrätä kaivoshiiriä ilman valtioneuvoston lupaa. Koska laki nostaa päätöksenteko-oikeuden näin korkealle tasolle, ei Metsähallitus tee tässä suunnitelmassa toimenpide-esityksiä.

Työ- ja elinkeinoministeriön tulee neuvotella valtauslupahakemuksista alueen paliskuntien sekä saamelaiskäräjien kanssa (KHO:n päätös 31.3.1999, Laki saamelaiskäräjistä 974/1995).

12.3 Maa-ainesten otto

12.3.1 Nykytila

Maa-ainesten ottoa erämaa-alueella säätelee maa-aineslaki (555/1981). Maa-aineslain tarkoittamia maa-aineksia ovat kivet, sora, hiekka, savi ja multa. Erämaalaissa (62/1991) ei ole mitään säädöstä maa-ainesten otosta. Muotkatunturin erämaa-alueella ei ole ollut maa-ainesten ottotoimintaa.

12.3.2 Tavoitteet ja toimenpiteet

Muotkatunturin erämaa-alueelta ei myydä maa-aineksia. Jos Porttakalition erotuspaikan tien kunnostus vaatii maa-ainesten ottoa, se voidaan sallia tien läheisyydestä. Metsähallitus osoittaa mahdolliset paikat maa-aineksen ottoon. Maa-aineksen otosta sovitaan tarkemmin lupaehdoissa.

12.4 Turpeen otto

12.4.1 Nykytila

Erämaa-alueella sijaitsee muutamia metsästys-, kalastus- ja hillastuskäyttöön rakennettuja turvekammeja, joiden kunnostaminen on ajankohtaista.

12.4.2 Tavoitteet ja toimenpiteet

Nille kammien omistajille, jotka ovat tehneet sopimuksen Metsähallituksen kanssa, voidaan antaa lupa pienimuotoiseen turpeen ottoon Metsähallituksen osoituksen mukaan.

12.5 Puiston käyttö

12.5.1 Nykytila

Muotkatunturin erämaa-alueella on pääasiassa paljakan tunturikankaita, harvapuustoisia tunturikoivukankaita, niukkapuustoisia tunturikoivukankaita ja soita. Erämaa-alueen lounais- ja eteläosassa on mäntymetsää. Mäntymetsää esiintyy myös alueen pohjois- ja itäosien jokilaaksoissa.

Maa- ja metsätalousministeriö päätti vuonna 1977, että Keisarillisen Senaatin tekemät päätökset (18.12.1885, 3.11.1891, 20.6.1894, 20.1.1914 ja 1.2.1916) puunoton osalta utsjokelaisten ilmaisesta puunaannista Inarijoen vesistöalueelta ovat yhä voimassa. Utsjoen maatila- ja luontaiselinkeinotilallisilla on oikeus ilmaiseen rakennuspuun saantiin omaan talouteensa Inarijoen vesistöalueelta. Pystyyn luovutetaan leimaukseen perusteella mäntyä ilmaiseksi vene-, käsityö-, rakennus- ja aitapuuksi.

Alueelta voidaan myydä tai luovuttaa pieniä määriä polttopuuta ja tarvepuuta – esimerkiksi poroaitatolppia.

12.5.2 Puiston käyttö ja erämaalaki

Erämaalaan (62/1991) mukaan ”erämaa-alueiden metsät säilytetään luonnontilaisina tai niissä harjoitetaan luonnonmukaista metsänhoitoa”. Erämaalaan yksityiskohtaisten perustelujen mukaan ”poltto- ja kotitarvepuun ottoa ei ole liioin tarkoitus miltään osin muuttaa nykyisestään”.

12.5.3 Puiston käyttö ja soidensuojelulaki

Soidensuojeluasetuksen (852/1988) 1. §:n mukaan ”soidensuojelualueilla on kielletty turvemailla olevan puiston hakkaaminen”. Kivennäismailla sallittuja ovat jopa metsätaloudelliset hakkut hoito- ja käyttösuunnitelman mukaisesti.

12.5.4 Tavoitteet ja toimenpiteet

Polttopuun ja muun tarvepuun ottolupia voidaan antaa alueen kivennäismaille. Pienimuotoinen poltto- ja muun kotitarvepuun otto on sallittu Metsähallituksen osoituksen mukaan männiköistä ja koivikoista.

Metsähallituksen päätöksellä soidensuojelualueen kivennäismailla ei tehdä metsätaloudellisia hakkuita.

Metsähallitus ei suorita erämaa-alueella metsätaloudellisia hakkuita.

Metsähallitus ei ota tuvilleen ja tulipaikoilleen puuta suunnittelualueelta, vaan tarvittavat puut tuodaan alueen ulkopuolelta.

Suunnittelualueelle ei myönnetä maapuun ottolupia. Tulenteko huollettujen tulipaikkojen ulkopuolella on sallittu käytäen risuja, kuivia oksia ja pieniä juurakoita; ei kuitenkaan alle puolen kilometrin etäisyydellä rakennetusta ja huolletusta tulipaikasta.

Poronhoitajat eivät tarvitse poltto- ja laavupuun ottolupaa poronhoitotöissä alueella liikkueessaan (Poronhoitolaki 848/1990).

13 Tutkimus

13.1 Nykytila

Erämaalaki (62/1991) ei aseta erämaa-alueille tutkimuksellisia tavoitteita – jos ei sellaiseksi katsota luonnon monipuolisen käytön ja sen edellytysten kehittämistä. Metsähallitus ei ole tutkimuslaitos, joten näiden toimintojen järjestäminen on muiden tahojen tehtävä, ja Metsähallituksen rooli on tukea toimillaan alueelle sopivaa tutkimustoimintaa.

Alueen kallioperää on tutkittu 1800-luvulta lähtien. Sen tärkein yksikkö, granuliittivyöhyke, on tunnettu jo kauan (esim. Jernström 1874, Sederholm 1911). GTK (Geologian tutkimuskeskus) on tutkinut kallioperää systemaattisesti vuosina 1957–1972. Tutkimusten tuloksena on julkaistu 1:400 000 -mittakaavainen kallioperäkartta (Meriläinen 1965), Pohjoiskalottiprojektiin kartat mittakaavassa 1:1 000 000 (Pohjoiskalottiprojekti 1987 & 1988) sekä Suomen geologinen kartta (Korsman ym. 1997). Viime vuosina GTK on tehnyt alueella myös geofysikaalisia matalalentajoja (Johansson & Perttunen 2006).

Utsjoella, Kevojärven rannalla, sijaitsee Turun yliopiston Lapin tutkimuslaitos Kevo. Siellä tutkitaan subarktisen alueen luontoa sekä ihmisen ja luonnon vuorovaikutusta. Metsähallitus voi osallistua tutkimuksiin ja tukea mahdollisuksien mukaan Kevon tutkimuslaitoksen toimintaa.

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos on tutkinut porojen laidunnuksen vaikuttuksia jäkäliköihin. Poronhoitoalueella on inventoitu talvi- ja kesälaidunvaroja sekä tehty uusintainventointeja (Kumpula ym. 1997, Kumpula ym. 2004).

Myös Metsäntutkimuslaitos on tutkinut alueen paliskuntien porojen talvilaideunten kuntoa jo pitkään. Viimeisin tutkimus on julkaistu vuonna 2006 (Mattila 2006). Keskeisiä inventointituloksia on kirjattu lukuun 2.11 **Maankäyttöanalyysi**.

Peltojoen ja Kielajoen laaksoissa sekä Peltojärven ympäristössä on tehty arkeologisia inventointeja ja pienimuotoisia kaivaustutkimuksia kesinä 2005, 2006 ja 2007.

Museovirasto on teettänyt selvityksen Utsjoella sijaitsevista vanhoista asuin- ja kotapaikoista sekä muista mm. poronhoitoon liittyvistä kohteista (Pieski 1992).

13.2 Tavoitteet ja toimenpiteet

Tavoitteena on erämaalain (62/1991) sekä luonnonsuojelun ja kestävän käytön toteutumista edistävän tutkimuskäytön tukeminen.

Metsähallitus voi osallistua tutkimuksiin ja tukee tutkimuksia, joissa selvitetään ja seurataan alueen eläimistön ja kasviston esiintymistä, lisääntymistä ja sopeutumista pohjoisiin ympäristöoloihin sekä luontotyyppien luonnontilaa ja siinä tapahtuvia muutoksia.

Metsähallitus osallistuu tutkimuksiin ja tukee tutkimuksia, joissa selvitetään saamelaisten ja alueen muun väestön perinteistä luontotietämystä sekä alueen muinaisjäännöksiä ja kulttuuriperintöä.

Metsähallitus näkee laiduntutkimukset tärkeiksi ja esittää niiden jatkamista sekä edelleen kehittämistä.

Metsähallitus myöntää tutkimuslupia ja niihin liittyviä maastoliikennelupia ainoastaan hyvin perusteltujen maasto- ja kenttätöiden suorittamiseen. Kaikkien luonnontilaan vaikuttavien tutkimusten maastotöiden ja aineiston keruun suorittamisen edellytyksenä on kirjallinen tutkimussuunnitelma, josta kävät ilmi mm. tutkimuksen aikataulu ja tavoitteet, tutkimuskohteet ja kerätävä aineisto sekä arvio tutkimuksen ympäristövaikutuksista. Hakijana tulee olla tutkimuslaitos, tai hakemukseen on liitettävä tutkimusalaa edustavan tutkimuslaitoksen tai yliopiston laitoksen lausunto hankkeen tieteellisistä perusteista. Muinaisjäännösten tutkimus edellyttää aina myös Museoviraston lupaa.

14 Toimenpidesuunnitelmat

Tuhoutumisvaarassa olevien muinaisjäännösten suojelesta tehdään toimenpidesuunnitelma, jonka Museovirasto hyväksyy.

15 Suunnittelualueen ulkopuolin maankäyttö

Suunnittelualueen ja sitä ympäröivien teiden välissä on pääasiassa suojametsiä ja etelässä suoja-metsäalueen talousmetsiä. Alueen kaakkoisosassa on Paliskuntain yhdistyksen Kutuharjun porokoetarha. Koetarhan alueesta noin 700 ha sijaitsee suunnittelualueella. Alue rajautuu etelässä myös yksityismaihin, joista osalla harjoitetaan metsätaloutta. Alueen kaakkoisosassa suunnittelualueen ulkopuolella sijaitsevat myös Aksujärvensuot, jotka kuuluvat soidensuojeluohjelmaan. Suunnittelualueen ja Muddusjärven välissä sijaitsee Utsjoen yhteismetsän talousmetsäalue. Pohjoisessa erämaa-alueen ja Karigasniemi–Kaamanen-tien väliin ulottuu myös Piessuon–Luomusjoen soidensuojelualue.

Utsjoen kunnan laatima, Karigasniemen kylän ympäristöön ja Inarijokivarteen sijoittuva Karigasniemen rantaosayleiskaava on hyväksytty Utsjoen kunnanvaltuustossa 4.12.2007. Kaavassa osoitetaan noin 45 uutta rakennuspaikkaa Inarijokivarteen.

Muotkatunturin paliskunta ja saamelaiskäräjät pitävät nykyistä erämaa-alueen rajausta liian suppeana ja katsovat, ettei saamelaiseen poronhoitokulttuuriin kuuluva luontainen porojen laidunkierto ole nykyisellä erämaa-alueen rajauksella mahdollista. Tämän johdosta Muotkatunturin paliskunta on 14.5.2007 laatinut esityksen Muotkatunturin erämaa-alueen laajentamisesta sekä esittänyt ympäristöministeriölle, että se aloittaisi valmistelun erämaa-alueen laajentamiseksi. Muotkatunturin paliskunta ehdottaa Muotkatunturin erämaa-alueeseen liitettäviksi erämaan lounais- ja itäpuolelta yhteensä noin 37 700 ha:n laajuiset alueet, joista huomattava osa ei ole talousmetsää.

Ympäristöministeriö on pyytänyt keskeisiltä ministeriöiltä ja alueellisilta toimijoilta lausunnon. Lausunnonantajien näkemykset asiasta vaihelevat suuresti.

Ympäristöministeriö katsoo, että esityyllä alueilla Muotkatunturin erämaa-alueen välittömässä läheisyydessä on osin huomattavia erämaisia ja metsällisiä sekä poronhoitoon liittyviä arvoja, joiden huomioon ottaminen tulevissa maankäyttöpäätöksissä on perusteltua (YM 28.1.2008, Dno YM 2/500/2007).

HALLINTO JA TOTEUTUKSEN YMPÄRISTÖVAIKUTUKSET

16 Käyttöoikeuksien vuokraus ja luovutus

16.1 Nykytila

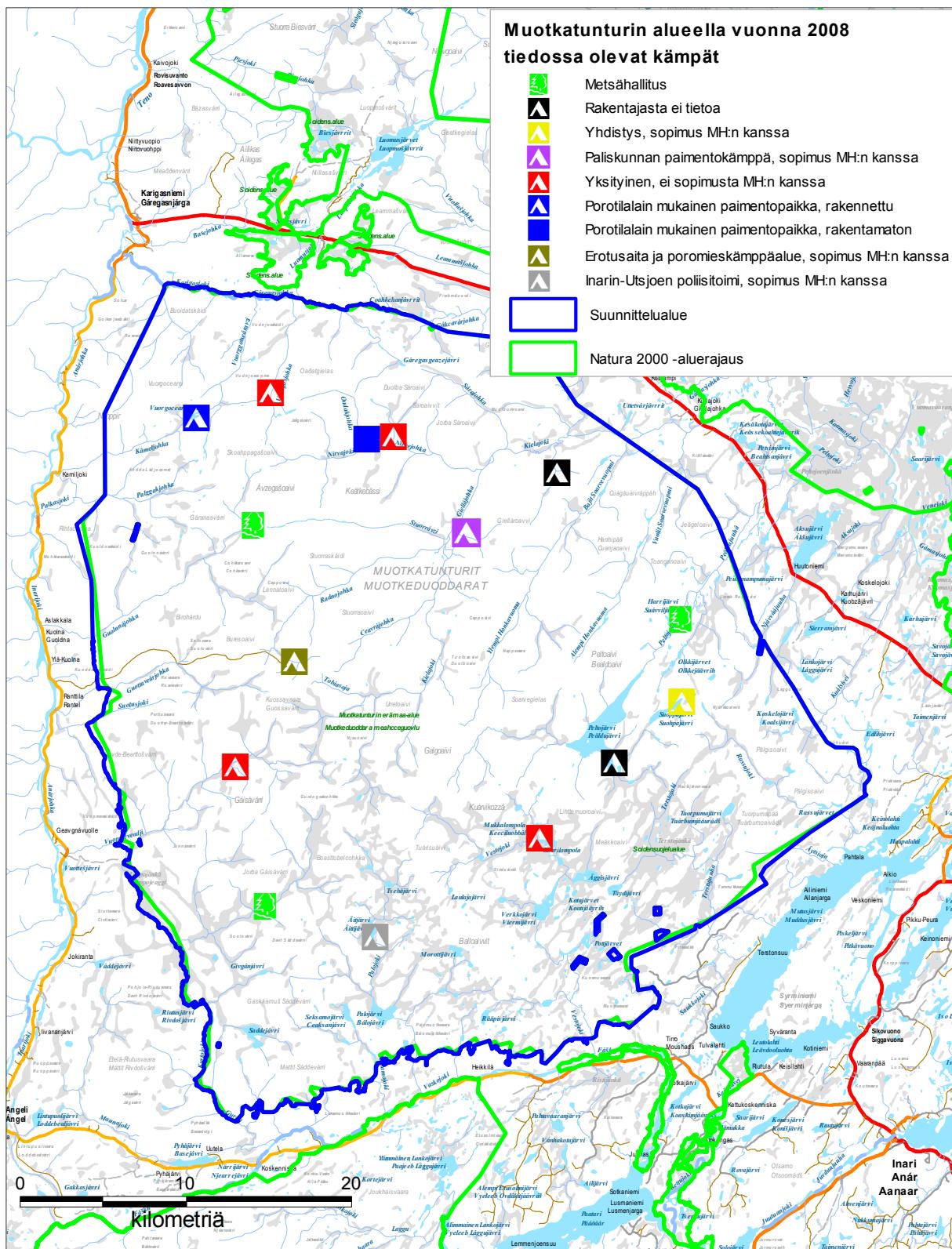
Muotkatunturin erämaassa ei ole ympärvuotista asutusta. Erämaa-alueen sisällä on yksityismaita ja -vesiä yhteensä noin 110 ha. Erämaa-alueen sisällä olevat yksityismaat eivät kuulu erämaa-alueeseen eivätkä Natura 2000 -suojelualueverkostoon. Osa erämaa-alueen yksityismaista on rakennettuja, ja useimmissa erämaan sisällä oleville yksityistiloille on kulkuoikeus (polkurasite) valtionmaalla (ks. luku 11 **Liikenne ja liikkuminen**).

Muotkatunturin erämaa-alueella on kahdeksan vuokra-aluetta tai sellaista muuta aluetta, jonka käyttöoikeuden valtio on luovuttanut (tilanne 14.2.2008) (taulukko 7). Porotalouden ja luontaiselinkeinojen rahoituslain (45/2000) 62. §:n perusteella myönnettyjä kalastus-, metsästys- ja marjastustukikohtia erämaa-alueella ei ole. Siellä on joitakin vanhoja kalastuksen, metsästyksen ja hillastuksen tukikohtia, joille ei vielä ole tehty käyttöoikeussopimuksia. Muotkatunturin paliskunnalle on vuokrattu porotalouskäyttöön kaksi aluetta, Porttakaltion erotusalue ja Kiellaroaivvin poropaimennuskämppäalue. Lisäksi erämaa-alueella on kaksi Paistunturin paliskunnan hallitsemaa porotilalain (590/1969) mukaista paimentopaikkaa, joista toinen (Vuorgotčearjávri) on rakennettu. Muotkatunturin paliskunnan porotilalain mukaiset paimentopaikat sijaitsevat erämaa-alueen ulkopuolella. (kuva 6)

Tunturiharakat ry -nimiselle yhdystykselle on vuokrattu alue Suoppajärven (Suoppâjävri) pohjoispäästä seuran jäsenten eräretkeilytukikohdan sijoituspaikaksi. Vuokra-alueelle on rakennettu kämppä, **Harakanpesä**, vuonna 1962, ja myöhemmin sauna. Kämpän eteinen toimi aluksi autiotupana. Suoppajärven rannalla olleen saunan hirret tuotiin paikalle vuonna 1963. Kesällä 1986 sauna muutettiin autiotuvaksi. Rannan autiotupakäytössä ollut kämppä (sauna) ja vastarannan kelkkareitillä ollut taukokota paloivat keväällä 1996.

Taulukko 7. Muotkatunturin alueen voimassa olevat käyttöoikeus- ja vuokrasopimukset sekä porotilalain mukaiset paliskuntien paimentopaikat (tilanne 6.10.2008).

Paikka	Käyttötarkoitus	Haltija	Vuokra-aika päättyy
Porttakaltio	Erotusaita ja poromieskämppäalue	Muotkatunturin paliskunta	31.12.2017
Kiellaroaivvi	Poropaimennuskämppä	Muotkatunturin paliskunta	31.12.2012
Äitjärvi	Poliisitoimen partiomaja	Inarin-Utsjoen poliisilaitos	31.12.2010
Suoppajärvi	Seuran jäsenten eräretkeilytukikohta	Tunturiharakat ry	31.12.2011
Ranttila–Porttakaltio	Tieoikeus	Muotkatunturin paliskunta	27.10.1977–
Kutuharju	Koetarha porotutkimukseen	Paliskuntain yhdistys	31.12.2010
Nirvajoki	Paimentopaikka	Paistunturin paliskunta	Porotilalaki
Vuorgotčearjávri	Paimentopaikka	Paistunturin paliskunta	Porotilalaki

Kuva 6. Muotkatunturin erämaa-alueen tukihoidat, käyttöoikeus- ja vuokrasopimusalueet sekä tiedossa olevat sopimuksettomat rakennukset (tilanne 6.10.2008). © Metsähallitus 2008, © Genimap Oy, Lupa L5293, © Suomen ympäristökeskus 2008.

16.2 Käyttöoikeuksien luovuttaminen erämaa-alueilta

Valtionmaan ja sen käyttöoikeuksien luovuttamisesta on säädetty erämaalain (62/1991) 4. §:n 1. momentissa. Siinä sanotaan: ”Erämaa-alueeseen kuuluva valtion omistamaa maa-alueita tai siihen kohdistuvaa käyttöoikeutta ei saa luovuttaa eikä antaa vuokralle ilman valtioneuvoston lupaa.” 2. momentissa todetaan poikkeukset pääsääntöön: ”Lupaa ei kuitenkaan tarvita käyttöoikeuden luovuttamiseen porotalouden, kalastuksen, metsästyksen tai keräilyn tarpeisiin 7 §:ssä mainitun hoito- ja käyttösuunnitelman mukaisesti eikä alueen luovuttamiseen sellaista hanketta varten, joka on tarpeen puolustusvalmiuden tai rajavartiolaitoksen toiminnan kannalta.” Pykälän 3. momentti sanoo: ”Maa-alueen tai siihen kohdistuvan käyttöoikeuden luovuttamiseen ja vuokraamiseen sovelletaan muutoin, mitä oikeudesta luovuttaa valtion maaomaisuutta ja tuloa tuottavia oikeuksia annetussa laissa (687/1978) säädetään.”

Erämaalain yksityiskohtaiset perustelut selvittävät edelleen asiaa. Luovuttamiskiellon tarkoituksesta on turvata erämaan säilyminen erämaana. Säännös ei kuitenkaan ole ehdoton. Valtioneuvosto voi luovuttaa käyttöoikeuden, jos suunnitellulla hankkeella on yleisen edun kannalta huomattava merkitys. Perusteluissa todetaan myös, että säännös ei koske vesialueiden käyttöoikeuksia.

Maa-alueeseen kohdistuva käyttöoikeuden luovuttaminen tarkoittaa maanvuokrasopimukseen rinnastettavaa sopimusta.

Erämaalain voimaantulo- ja siirtymäsäännöksissä on myös käyttöoikeuksiin liittyviä säädöksiä. Niissä todetaan: ”Erämaa-alueisiin tämän lain voimaantullessa kohdistuvat rasiteoikeudet ja niihin rinnastettavat käyttöoikeudet sekä vuokrasopimukset jäävät edelleen voimaan. Metsähallitus voi jatkaa sopimukseen perustuvien oikeuksien voimassaoloaikaa vahvistetun hoito- ja käyttösuunnitelman mukaisesti.”

Erämaalain 8. §:n mukaan Metsähallitus voi hakea valtioneuvostolta lupaa yksityistä tietä varten perustetun rasiteoikeuden tai käyttöoikeuden lunastamiseen, mikäli erämaa-alueella laitetaan vireille pysyväni tien rakentamista koskeva hanke (ks. luku 11 **Liikenne ja liikkuminen**). Mikäli käyttöoikeuden tai rasiteoikeuden lunastamisen vuoksi ei voida järjestää tyydystävä kulkuyhteyttä ja omistajalle aiheutuu huomattavaa haittaa, valtio on velvollinen omistajan vaatimuksesta lunastamaan alueen.

16.3 Käyttöoikeuksien luovuttaminen soidensuojelualueilta

Soidensuojelualueella on kielletty rakennusten, teiden ja rakennelmien rakentaminen (soidensuojeluasetus 852/1988, 1 §).

Soidensuojeluasetuksen mukaisesti soidensuojelualueella on 1. §:n säännösten estämättä sallittu mm.

- 1) sellaisten rakennusten, rakennelmien ja polkujen rakentaminen ja kunnossapito, jotka ovat tarpeen yleisön opastamista, tutkimustoimintaa ja luonnonharrastusta varten;
- 2) metsästys – – ; 3) kalastus – – ; 7) toimenpiteet alueella olevien rakennusten, teiden, rakennelmien sekä sähkö- ja puhelinlinjojen kunnossapitämiseksi; 8) poronhoito ja sen edellyttämät toimenpiteet, – – 10) toimenpiteet, jotka ovat tarpeen uittoa, palovartiointia, pelastuspalvelua, valtakunnan rajojen vartiointia ja valvontaa sekä kartoitus- ja maanmittaustöitä varten ja – – 12) muut toimenpiteet, jotka ovat tarpeellisia soidensuojelualueen tarkoituksenmukaisen hoidon ja käytön kannalta ja jotka ympäristöministeriö on hyväksynyt.

16.4 Maankäyttö- ja rakennuslaki

Maankäyttö- ja rakennuslain (132/1999) 125. §:n mukaan rakentamiselle on oltava rakennuslupa. Hoito- ja käytösuhunnitelma ei suoraan oikeuta rakentamiseen, vaan rakentaminen edellyttää myös maankäyttö- ja rakennuslain mukaisen luvan (ks. luku 16 **Käyttöoikeuksien vuokraus ja luovutus**).

Maankäyttö- ja rakennuslain 72. §:n 1. momentin mukaan vesistön ranta-alueeseen kuuluvalle rantavyöhykkeelle ei saa rakentaa rakennusta ilman asemakaavaa tai sellaista oikeusvaikuttimesta yleiskaavaa, jossa on erityisesti määrätty yleiskaavan tai sen osan käyttämisestä rakennusluvan myöntämisen perusteenä. Toisin sanoen: Kun hanke tarvitsee rakennusluvan ja sijaitsee ranta-vyöhykkeellä tai -alueella, eikä alueella ole sellaista asema- tai yleiskaavaa, jossa hankkeen toteuttaminen on sallittu suoraan rakennuslupamenettelyssä, rakennushankkeen toteuttaminen edellyttää lain 171. §:n 3. momentin nojalla poikkeamispäätöstä alueelliselta ympäristökeskukselta. Tämä koskee myös matkailua palvelevaa rakentamista. Mikäli kyseessä kuitenkin on maankäyttö- ja rakennuslain 72. §:n 3. momentin mm. kohdan 1 mukainen maa- ja metsätalouden tai kalatalouden harjoittamista varten tarpeellinen rakentaminen, ei rakentaminen edellytä ympäristökeskuksen poikkeamispäätöstä. Em. tapaukset edellyttävät aina tapauskohtaista harkintaan rakennusvalvonnalta, jonka tulee ottaa huomioon erityisesti elinkeinollinen näkökulma.

Jos rakennuslupaa haetaan luonnonsuojelulain (1096/1996) mukaiselle, asetuksella (Maankäyttö- ja rakennusasetus 895/1999, 60 §) tarkemmin säädetävälle luonnonsuojelun kannalta merkittäväälle alueelle tai alueelle, joka maakuntakaavassa on varattu virkistys- tai suojaalueeksi, hakemuksesta on pyydettävä alueellisen ympäristökeskuksen lausunto.

16.5 Tavoitteet ja toimenpiteet

16.5.1 Voimassa olevat käyttöoikeus- ja vuokrasopimukset

Porotalouden sopimukset

Jatketaan paliskunnan Porttakaltion erotusalueen vuokrasopimusta ja Kiellaroaivin poropaimennuskämpän vuokrasopimusta.

Porttakaltion erotusaluelle rakennetut kämpät on kartoitettu 30.1.2008. Kämppiä saa käyttää ainoastaan porotalouden harjoittamisen työmaa-asuntoina. Kämppien omistajien tulee täyttää porotalouden ja luontaiselinkeinojen rahoituslain (45/2000) perusteella annetun valtioneuvoston asetuksen (175/2001) 4. §:n 1. momentissa mainitut päätoimisuusvaatimukset porotalouden harjoittamisen osalta.

Porotutkimuksen sopimusalue

Jatketaan Paliskuntain yhdistyksen Kutuharjun koetarhan sopimusta. Ennen nykyisen sopimuksen päätymistä (31.12.2010) järjestetään neuvottelu sopimuksen uusimisesta Paliskuntain yhdistyksen, Muotkatunturin paliskunnan ja Metsähallituksen välillä.

Poliisien kämppä

Jatketaan Inarin–Utsjoen poliisitoimen Äitijärven (Äittijävri/Áitejávri) partiomajan vuokrasopimusta poliisin tarpeen mukaisesti. Mikäli poliisitoimi haluaa luopua sopimuksesta, kämppä voidaan siirtää Metsähallituksen huolto- ja valvontatuvaksi.

Tunturiharakat ry:n Suoppajärven kämppä

Yhdistyksen jäsenten virkistyskäytössä oleva lukittu kämppä erämaa-alueella ei ole erämaalain (62/1991) tavoitteiden mukainen. Vuokrasopimuksen jatkamisen edellytyksiä ei enää ole, eikä Tunturiharakat ry:n vuokrasopimusta jatketa nykyisen sopimuksen päätyessä vuonna 2011. Kämppä on siirrettävä pois, tai se voidaan luovuttaa Metsähallitukselle valvontatuvaksi tai Muotkatunturin paliskunnalle paimentokämpäksi.

16.5.2 Uudet sopimukset

Porotalouden ja luontaiselinkeinojen rahoituslain mukaiset käyttöoikeudet

Metsähallitus voi luovuttaa porotalouden ja luontaiselinkeinojen rahoituslain (45/2000) mukaisia erityisen etuuden käyttöoikeuksia tukikohdan sijoittamista varten. Muotkatunturin erämaa-alueella edellytyksenä on, että:

- 1) Hakijan on täytettävä porotalouden ja luontaiselinkeinojen rahoituslain kriteerit. Metsähallitus pyytää lausunnon Lapin TE-keskukselta.
- 2) Hakijan tulee olla paikkakuntalainen ja harjoittaa saamelaiskulttuuriin kuuluvia elinkeinoja.
- 3) Tukikohdat tulee – mikäli mahdollista ja tarkoituksemukaista – perustaa jo olemassa olevien rakennusten tai rakennelmien yhteyteen Metsähallituksen osoittamaan paikkaan. Rakennuksen enimmäiskoko on 35 m^2 (huoneistoala), mikä sisältää myös saunan. Lisäksi saa rakentaa erilaisen varastorakennuksen, johon ei tule lämmittää tiloja. Varastorakennuksen pinta-ala saa olla enintään 10 m^2 .

Käyttöoikeuksien luovuttamisesta päätettäessä on otettava huomioon erämaan käyttöä ohjaavat säädökset. Käyttöoikeussopimukset tehdään toistaiseksi voimassa oleviksi. Tätä etuutta saa käyttää vain poratalouden ja luontaiselinkeinojen rahoituslain edellyttämiin tarkoituksiin. Em. lain (62 §, 4 mom.) perusteella Metsähallitus voi – työvoima- ja elinkeinokeskuksen annettua lausunnon – peruttaa myönnetyn erityisen etuuden, jos etuutta ei voida pitää luontaiselinkeinon harjoittamisen kannalta enää perusteltuna. Metsähallitus pyytää metsästykseen liittyvistä käyttöoikeus-hakemuksista lausunnon ao. kunnan riistanhoitoyhdistyksiltä sekä kalastukseen liittyvistä kunnan kalatalousneuvottelukunnalta. Lisäksi Metsähallitus pyytää kaikista hakemuksista lausunnot paliskunnalta, jonka alueelle hakemus on tehty.

Poronhoitajien ja luontaiselinkeinoista pääasiallisen toimeentulonsa saavien ihmisten tukikohtatarpeet on voitu ja voidaan edelleen järjestää porotalouden ja luontaiselinkeinojen rahoituslain (45/2000) säätelemänä. Sen mukaan luontaiselinkeinon harjoittajalla on ”oikeus valtion maa- ja vesialueilla sijoittaa Metsähallituksen lupapäätöksellä tukikohta metsästystä varten erityisen painavista syistä tai tukikohta kalastusta varten sekä kalakellareita ja varastosuoja elinkeinon harjoittamisen kannalta välittämättömille paikolle”. On huomattava, että erämaalaki (62/1991) ei velvoita Metsähallitusta luovuttamaan alueeseen liittyvää käyttöoikeutta. Se vain antaa siihen mahdollisuuden – poikkeusena pääsäännöstä, joka kielteää luovuttamisen. Siten Metsähallitus voi säädellä tukikohtien määrää erämaalain tarkoitusten mukaan. Porotalouden ja luontaiselinkeinojen rahoituslain (45/2000) hallituksen esityksen (HE 104/1999) tavoitteisiin on kirjattu, että lain mukaisissa toimenpiteissä on kiinnitettävä huomiota saamelaisten mahdollisuuksiin ylläpitää ja kehittää saamelaiskulttuuriin kuuluvia elinkeinoja saamelaisten kotiseutualueella. Soidensuojelualueille ei ole soidensuojelusetuksen (852/1988) mukaan mahdollista tehdä porotalouden ja luontaiselinkeinojen rahoituslain 62. §:n mukaisia tukikohtasopimuksia.

Poronhoidon ja paliskuntien tarvitsemat rakennukset

Poronhoidon tarvitsemat uudet rakennelmat keskitetään pääsääntöisesti paliskuntien paimentopaikolle olemassa olevien rakennusten tai rakennelmien yhteyteen. Tarvittaessa voidaan tehdä sopimuksia muuallekin. Paliskuntien paimentopaikkojen sijaintia voidaan Lapin TE-keskuksen luvalla tarvittaessa muuttaa paliskunnan esityksen mukaisesti.

Vanhat käyttöoikeussopimuksettomat rakennukset

Vanholle käyttöoikeussopimuksettomille rakennuksille erämaa-alueelle tehdään omistajan hake-muksesta käyttöoikeussopimukset, mikäli niiden tämänhetkinen kunto ja omistajat täyttävät seuraavat kriteerit:

- 1) Rakennus on rakennettu ennen erämaalain voimaantuloa 17.1.1991.
- 2) Rakennus on asumiskelpoinen.
- 3) Rakennuksen omistaja on paikkakuntalainen.
- 4) Omistaja käyttää rakennusta saamelaisten perinteiseen kulttuuriin kuuluvaan metsästykseen, kalastukseen tai hillastukseen.
- 5) Rakennuksella on oltava kunnan rakennuslupa.
- 6) Hakija osoittaa, että hänellä tai hänen suvullaan on omistusoikeus rakennukseen.

Käyttöoikeussopimukset voidaan tehdä kymmenen vuoden pituisina.

Mikäli tukikohdan käyttötarkoitus muuttuu erämaalain (62/1991) vastaiseksi, Metsähallitus on oikeutettu purkamaan sopimuksen.

Nille omistajille, jotka saavat käyttöoikeussopimuksen, voidaan antaa lupa korjata rakennusta, mutta ei laajentaa sitä. Ennen korjausta omistajan on annettava Metsähallitukselle selvitys korjaussuunnitelasta.

Käyttöoikeussopimuksella ei ole vapaata siirto-oikeutta (myynti, vuokraus tai muu luovutus). Käyttöoikeussopimus voidaan siirtää paikkakuntalaiselle henkilölle, joka käyttää rakennusta kotitarvekalastuksen, metsästyksen tai keräilyn tukikohtana. Perintönä tehtävä siirto edellyttää sitä, että henkilö on paikkakuntalainen ja rakennuksen käyttötarkoitus säilyy entisellään.

Ne vanhat luonnonmateriaaleista tehdyt rakennukset (kammit), jotka katsotaan asumiskelvottomaksi, jätetään luonnon hoidettaviksi eli maatumaan ajan kuluessa. Tällaisten vanhojen rakennusten katsotaan olevan osa alueen kulttuuriperintöä, ja ”aika hoitaa” -periaate on katsottu kammien historiaa kunnioittavaksi ratkaisuksi. Mikäli joku alkaa korjata tällaista asumiskelvottomaksi luokiteltua rakennusta, on Metsähallituksen ryhdyttävä toimenpiteisiin rakennuksen poistamiseksi erämaa-alueelta. Samoin menetellään mahdollisten uusien luvattomien rakennusten osalta. Mikäli kyseessä on vaarallisista tai maatumattomista materiaaleista rakennettu sopimukseton rakennus, Metsähallitus poistaa tai kehottaa poistamaan rakennuksen alueelta.

Niiden asumiskelvoisten rakennusten osalta, joille ei löydy omistajaa tai omistaja ei halua tehdä käyttöoikeussopimusta, Metsähallitus ryhtyy lainmukaisiin toimenpiteisiin rakennuksen poistamiseksi erämaa-alueelta.

Mikäli rakennuksen omistaja ei ole paikkakuntalainen käyttöoikeussopimusta uudistettaessa eikä rakennukselle ole muuta paikkakuntalaista kriteerit täytävä omistajaa, rakennus tulee purkaa.

Kyseisten tukikohtien omistusoikeuksia selvitetään, ja omistajien kanssa pyritään tekemään käyttöoikeussopimukset.

Mikäli erämaa-alueella on vanhoja ja huonokuntoisia, kaikkien kulkijoiden käytössä olleita avoimia kämppiä tai kammeja, niiden mahdollinen kunnostaminen ratkaistaan tapauskohtaisesti erikseen. Ratkaisuissa otetaan erityisesti huomioon saamelaiskulttuurin säilyttäminen.

16.5.3 Lyhytaikaiset luvat leiriytymiseen ja taukopaikanpitoon

Metsähallitus voi antaa luvan jokamiehenoikeudet ylittävään tilapäiseen leiriytymiseen esimerkiksi metsästykseen ja kalastukseen liittyen sekä leirikoulujen tai partiolaisten toimintaan varten.

Metsähallitus voi myöntää ohjelmapalveluyrittäjille luvan pitää taukopaikkaa (laavu) esimerkiksi huollettujen hiihtovaellusten yhteydessä tapahtuvaan ruokailuun ja yöpymiseen (ks. luku 7.5 **Luontomatkailu ja muu matkailun yritystoiminta**).

Kalastus- ja metsästysoikeuksia ei vuokrata.

16.6 Seuranta

Metsähallitus seuraa erämaa-alueen käyttöoikeuksien vuokrausta ja luovutusta Ylä-Lapin luonnonvarasuunnitelmassa (Sihvo ym. 2006) sovituin mittarein. Näistä alueelle soveltuva mittari on luettelo vuosittain alueelle tehdyistä käyttöoikeus- ja vuokrasopimuksista.

17 Turvallisuus ja pelastustoiminta

Muotkatunturin erämaa-alueella liikkuminen vaatii retkeilijältä hyviä erätaitoja. Poikkeuksen tekee osallistuminen opastetuille vaelluksille, jolloin yrittäjä huolehtii matkailijan turvallisuudesta ja hyvinvoinnista.

Liikkuminen erämaa-alueella on kävijöiden omalla vastuulla. Metsähallitus vastaa rakentamiensa ja ylläpitämisen virkistyksien palvelurakenteiden turvallisuudesta Metsähallituksen ympäristö- ja laatuojärjestelmän mukaisesti. Metsähallitus antaa ajantasaista tietoa alueen luonnonoloista ja palveluvarustuksesta Ylä-Lapin luontokeskuksessa sekä internetissä osoitteessa www.luonto.on Muotkatunturin erämaa-alueen sivuilla. Kulkijoiden vastuulle kuitenkin jää ottaa huomioon, että pohjoisessa erämaaluonnossa sääolosuhteet ja siten myös esimerkiksi erämaa-alueen jokivesien korkeus muuttuvat nopeasti, ja tilanne maastossa voi olla jo toinen kuin maastoon lähdettäessä.

Erämaassa työskentelevien työntekijöiden turvallisuudesta Metsähallitus huolehtii työturvallisulainsäädännön mukaisesti. Vaativat työskentelyolosuhteet asettavat korkeat laatuvaatimukset työntekijöiden suojavaatetukselle sekä työskentely- ja yhteydenpitovälineille.

18 Valvonta

18.1 Nykytila

Metsähallitus valvoo luonnonsuojelualueiden käyttöä viranomaisena ja alueiden haltijana. Metsähallituksen valvontatoiminnan koordinoinnista ja organisoinnista alueilla vastaavat erätarkastajat. Erätarkastajien toimivaltuudet perustuvat lakiin Metsähallituksen erävalvonnasta (1157/2005). Erävalvonta kuuluu myös poliisin ja rajavartioston virkatehtäviin.

Erätarkastajien toimenkuvaan kuuluu koordinoida valvontayhteistyötä yhteistyöviranomaisten ja Metsähallituksen oman henkilöstön kanssa. Valvontayhteistyöviranomaiset ovat pääasiassa poliisi, rajavartiolaitos, tulli, TE-keskus, ympäristökeskus, kalastusalueet, riistanhoitoyhdistykset ja riistanhoitopiiri. Osalle yhteistyöviranomaisten henkilöstöä on kirjoitettu Metsähallituksen valvontakortti, joka antaa valtuudet tarkastaa toiminnan luvallisuuden valtion alueilla myös vapaa-aikana. Metsähallituksen muu henkilöstö tekee luontovalvontaa oman työnsä ohessa omaan toimialaan liittyen. Osa henkilöstöstä on perehtynyt erävalvontaan laajasti. Jokaisen velvollisuus on vähintäänkin ilmoittaa havaitsemistaan rikkeistä erätarkastajalle.

Valvonnan yhteistoimintaa tehdään käytännössä yhteisellä suunnittelulla, yhteispartioinnilla, valvontatapahtumilla ja tietoja vaihtamalla. Yhteistyöllä saadaan toimintaa tehostettua yhdistämällä resursseja ja kohdentamalla ne oikeisiin kohteisiin. Yhteistoiminnalla saadaan myös näkyvyyttä valvontaan.

Valvonnalla on tärkeä ennaltaehkäisevä vaikutus rikosten ja luvattoman toiminnan ehkäisyyn. Metsähallituksen valvonnan tärkeät pääpainoalueet ovat Muotkatunturin erämaa-alueella sekä laillisuuden että luvallisuuden valvonnassa seuraavat:

- metsästyksen, kalastuksen, erämaalain (62/1991), luonnonsuojelulain (1096/1996) ja maasto-liikennelain (1710/1995) valvonta
- suurpetoihin kohdistuvien laittomuuksien valvonta
- käyttöoikeus- ja vuokrasopimusten noudattaminen
- jäte- (1072/1993) ja ympäristösuojelulain (86/2000) säädösten valvonta
- jokamiesoikeuksien valvonta
- luonnossa liikkuvien opastaminen kestävään ja ympäristötietoiseen luonnonkäyttöön
- uhanalaisten eläinlajien pesinnän tarkastus ja seuranta (mahdollisten häiriötekijöiden valvonta).

Laajojen luonnonsuojelu- ja erämaa-alueiden valvonta kolmen (tilanne vuonna 2008) erätarkastajan voimin on erittäin haastava tehtävä, eikä onnistu ilman tehokasta yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa. Metsähallituksen vakituisten erätarkastajien määrän lisääminen edellyttäisi lisärahoitusta. Ensisijainen keino alueiden valvonnan tehostamisessa on tällä hetkellä yhteistyön tiivistäminen ja olemassa olevien resurssien tarkka kohdentaminen. Nykyisin rajavartiosto, jolla on hyvä paikallistuntemus ja eri sääädöksien tuntemus, harjoittaa kiinteää yhteistyötä Metsähallituksen henkilöstön kanssa.

Luontovalvojen työ on itsenäistä ja vaatii hyvää paikallisten olosuhteiden, luonnon sekä alueiden tuntemusta.
Kuva Ilkka Syvänperä.

18.2 Tavoitteet ja toimenpiteet

Edellä mainittujen valvonnan pääpainoalueiden valvonta tulee saada järjestetyksi Muotkatunturin alueella toistuvaksi ja säädölliseksi.

Muotkatunturin erämaa-alueen valvontaresursseja pyritään lisäämään ensisijassa kehittämällä viranomaisvalvonnan yhteistyötä sekä tehostamalla Metsähallituksen oman henkilökunnan muun työn ohella tekemää valvontaa.

Erätarkastaja vastaa valvonnan koordinoinnista ja organisoinnista yhteistyössä Metsähallituksen henkilöstön sekä valvontaviranomaisten kanssa.

19 Yhteistyö

19.1 Nykytila

Muotkatunturin erämaa-alue on laaja, kahden kunnan ja kahden paliskunnan laidunalueelle sijoittuva käyttömuodoiltaan monipuolin alue, jossa vaikuttaa useita eri käyttäjä- ja sidosryhmiä. Näiden tavoitteet ja toiveet voivat olla ristiriidassa keskenään tai erämaalain (62/1991) tavoitteiden kanssa. Metsähallitus pyrkii oman toimintansa suunnittelussa ja toteutuksessa yhteistyöhön erämaa-alueella toimivien tahojen kanssa, jotta eri käyttäjäryhmien väliset tarpeet saadaan sovitettua yhteen. Merkittävästi yhteistyön keinona käytetään erilaisia sidosryhmä- ja yleisötilaisuuksia.

Tämän suunnitelman laadintaan perustettiin yhteistyöryhmä, johon keskeisimmät tahot nimesivät edustajansa. Keskeisimmät sidosryhmät, joiden kanssa kokouksia pidetään tai joiden kokouksissa Muotkatunturin erämaa-alueen asioita käsitellään tarpeen mukaan:

- Muotkatunturin paliskunta
- Paistunturin paliskunta
- Utsjoen kunnan yhteistyöryhmä
- Inarin ja Sodankylän kuntien yhteistyöryhmät
- saamelaiskäräjät
- Utsjoen kunta
- Inarin kunta
- Utsjoen kalastusalue
- Inarin kalastusalue
- Utsjoen kalatalousneuvottelukunta
- Inarin kalatalousneuvottelukunta
- Utsjoen riistanhoitoyhdistys
- Inarin riistanhoitoyhdistys
- Inarin luonnonystävät
- Lapin ympäristökeskus
- Museovirasto
- Saamelaismuseo Siida
- Lapin rajavartiosto
- poliisi
- tulli
- matkailuyrittäjät

Lisäksi järjestetään vuosittain saamelaisten kotiseutualueen paliskuntien ja Metsähallituksen yhteistoimintapäivä, johon osallistuvat paliskuntien poroisännät ja Metsähallituksen edustajia.

Hoito- ja käyttösuunnittelun tukena toimivat säännöllisesti kokoontuvat kuntakohtaiset Metsähallituksen yhteistyöryhmät. Ryhmiin ovat valinneet edustajansa kunta, saamelaiskäräjät ja Metsähallitus. Suunnitelmakaudella yhteistyöryhmissä seurataan suunnitelman toteutumista.

Erävalvonnassa yhteistyö Lapin rajavartioston, poliisin ja tullin kanssa on tiivistä.

Metsähallitus neuvottelee useiden eri tahojen kanssa lupametsästyksen järjestelyistä vuosittain järjestettävissä kokouksissa (ks. luku 10 **Riistanhoito ja metsästys**).

19.2 Tavoitteet ja toimenpiteet

Metsähallitus pyrkii oman toimintansa suunnittelussa ja toteutuksessa yhteistyöhön erämaa-alueella toimivien tahojen kanssa. Eri käyttäjäryhmien tarpeita pyritään toteuttamaan säädösten ja resurssien puitteissa sekä muiden käyttäjäryhmien tarpeet huomioiden. Sidosryhmäyhteistyötä ja yleisötilaisuuksia jatketaan vakiintuneen ja toimivan mallin mukaisesti.

Saamelaista kulttuuriperintöä vaalitaan yhteistyössä Museoviraston, Lapin ympäristökeskuksen ja saamelaisten toimijoiden kanssa.

Yhteistyötä alueella toimivien matkailuyrittäjien kanssa pyritään tiivistämään. Erämaa-alueella toimivat matkailuyrittäjät pyritään saamaan Metsähallituksen kanssa tehtävän yhteistyösopimuksen piiriin.

20 Resurssit ja aikataulu

20.1 Vuotuiset kustannukset

Metsähallituksen Lapin luontopalvelut vastaa erämaa-alueella virkistyskäytön palvelurakenteiden huollosta ja kunnossapidosta, erämaaluonnon suojelusta, suurpetojen sekä uhanalaisten eläin- ja kasvilajien seurannasta, riistakantojen seurannasta, kalavesien hoidosta ja erävalvonnasta. Lisäksi kustannuksia syntyy lupa-asioiden käsittelystä sekä suunnittelua- ja hallintotehtävistä. Nämä tehtävät on kustannettu verovaroin, ja niihin on osoitettu rahat valtion vuosibudjetissa.

Virkistyskäytön vuotuisiin kuluihin sisältyvät autiotupien poltopuu- ja jätehuolto sekä pienimuotoiset korjaukset. Samoin summaan sisältyy valtakunnallisten moottorikelkkaurien ylläpito, joka kuuluu vuodesta 2001 lähtien Metsähallituksen yhteiskunnallisiin virkistyspalvelutehtäviin.

Luonnonsuojelun kuluihin sisältyvät uhanalaisten lajien inventoinnit, seurannat ja pesälaskennat sekä kulttuuriperinnön suojelutehtävät.

Vuotuisiin kuluihin sisältyvät erilaisten lupien käsittely, vuokra- ja käyttöoikeussopimusten tekeminen sekä muut hallintoon ja hoitoon liittyvät tehtävät.

20.2 Investoinnit

Tämän suunnitelman pohjalta alueella ei tehdä uusinvestointeja.

21 Suunnitelman vaikutusten arvointi

21.1 Ympäristövaikutusten arvointi erämaasuunnittelussa

Erämaiden tai soidensuojelalueiden hoito- ja käyttösuunnitelmien laatiminen ei kuulu niihin hankkeisiin, joista ns. **YVA-lain** (Laki ympäristövaikutusten arvointimenettelystä 468/1994) perusteella tulee laatia ympäristövaikutusten arvointi. Lain 5. luvussa, joka käsittää ”yleistä selvitysvolvollisuutta”, todetaan kuitenkin: ”Ympäristövaikutukset on selvitettävä ja arvioitava riittävässä määrin viranomaisen valmistellessa sellaisia suunnitelmia ja ohjelmia, joiden toteuttamisella saattaa olla merkittäviä ympäristövaikutuksia, mutta joihin ei sovelleta 2 luvun säädöksiä arvointimenettelystä.”

Varsinaiseen YVA-hankkeeseen verrattuna tässä on se ero, että hoito- ja käyttösuunnitelmissa riittää yhden vaihtoeodon – lopullisen esityksen – esittäminen. Ympäristöministeriön ohjeen (Ympäristöministeriö 1998) mukaisesti tässä arviodaan kokonaisvaltaisesti suunnitelman esitysten vaikutuksia, tuodaan esiin niiden hyödyt ja haitat sekä perustellaan, miksi esityksiin on päädytty.

Yleisenä arvioinnin lähtökohtana on se, että ympäristövaikutuksia syntyy yleensä ainoastaan suunnitelman toimenpiteistä – toisin sanoen asioista, joita suunnitelma muuttaa suunnittelua edeltäneestä tilanteesta. Siten jos jostakin erämaan käyttötavasta ei ole esitystä, ei suunnitelmalla ole siihen myöskään ympäristövaikutusta. Samoin jos alueen käyttö on muutumassa suunnitelmasta ja Metsähallituksesta riippumatta, ei muutoksen ympäristövaikutusta arvioda.

Suunnitelmalla voi kuitenkin olla ympäristövaikutuksia ilman toimenpide-esityksiäkin. Suunnitelma voi esimerkiksi tuoda esiin erämaasta uutta ja olennaista tietoa, joka vaikuttaa yleiseen mielipiteeseen, ja ohjaan siten päätöksentekijöitä. Tai esimerkiksi jos suunnitelmassa ei esitetä käytettyjen kesäaikaisten maa- ja metsätalouden rakenteiden ylläpitoa, voi ura levitä sekä vähentää luonnonarvoja ja erämaisuutta.

Suunnitelmita odotetaan yleensä konkreettisia hankkeita – kuten rakentamista, kaivamista, luonnonvarojen käytön hyödyntämistä tms. Erämaa-alueiden sekä luonnon suoja-alueiden hoidon ja käytön suunnittelussa ei yleensä ole näin, vaan monesti tilanne on juuri päinvastoin. Hoito- ja käyttösuunnitelmissa pyritään myönteisiin ympäristövaikutuksiin toteuttamalla erämaalailla (62/1991) tavoitteet – alueen erämaaluonteen säilyttäminen, saamelaiskulttuurin ja luontaiselinkeinojen turvaaminen sekä alueen monipuolisen käytön ja sen edellytysten kehittäminen.

YVA-lain ”tavoitteena on edistää ympäristönäkökohtien huomioonottamista [ja] – lisäksi edistää kansalaisten, yhteisöjen ja viranomaisten mahdollisuksia osallistua suunniteluun sekä parantaa edellytyksiä sovittaa yhteen tavoitteita ja näkökantoja suunnitelmia ja ohjelmia valmisteltaessa” (Ympäristöministeriö 1998). Metsähallitus on tietoisesti toteuttanut tätä tavoitetta koko hoito- ja käyttösuunnitelman laadinnan ajan kuolemalla paikallisen väestön sekä sidosryhmien tietoja, näkemyksiä ja toiveita. Luvussa 1.4 **Suunnitteluprosessi** on tarkempi kuvaus osallistamisprosessista.

21.2 Suunnitelman ympäristövaikutukset

Suunnitelma perustuu kestävän kehityksen periaatteisiin pyrkien sovittamaan yhteen taloudellisia, sosiaalisia, kulttuurisia ja ekologisia tavoitteita. Seuraavassa tarkastellaan erikseen, miten suunnitelma vaikuttaa näihin tekijöihin.

21.2.1 Ekologiset vaikutukset

Muotkatunturin erämaa-alueen ja Terstojängän soidensuojelualueen luonnonsuojelullinen tila on selvitysten perusteella tällä hetkellä melko hyvä. Suunnitelman lähtökohtana on, että tämä hyvä tila alueilla pyritään säilyttämään. Hoito- ja käyttösuunnitelmallla pyritään sovittamaan yhteen erämaa-alueen eri käytömuotojen pyrkimykset sekä toisaalta erämaalakiin (62/1991) ja soidensuojelulakiin (851/1988) sisältyvät luonnonsuojelun tavoitteet siten, että luonnonkäytön aiheuttamat muutokset alueen erämaaluonteelle olisivat mahdollisimman vähäiset. Erityisesti luonnontilaisuuden turvaamiseksi ja edistämiseksi esitetty toimenpiteet on kuvattu tarkemmin luvussa 5 **Luonnon suojele ja hoito**.

Nykyisen luonnonsuojelullisen tilan säilyttämiseksi suunnitelma ei juuri esitä aktiivista puuttumista alueen asioihin tai suuria muutoksia nykytilaan.

Esitellyllä vyöhykejaolla ja sen mukaisella ohjauksella säilytetään suurin osa erämaasta ja Terstojängän soidensuojelualue mahdollisimman luonnontilaisina sekä turvataan uhanalaisten lajien ja direktiivilajien esiintymät ja pesintä. Metsähallitus seuraa jatkuvasti harvinaisten ja uhanalaisten lajien esiintymistä sekä lisääntymistä alueella.

Erämaan luonnontilaisuuden säilyttämiseksi suunnitelmassa esitetään jatkettavaksi tiukkaa kesä-aikaisten maastoliikennelupien myöntämiskäytäntöä. Ulkopaikkakuntalaisille kesäaihaisia maastoliikennelupia ei pääsääntöisesti myönnetä (poikkeuksena esimerkiksi tutkimusprojektit). Poromiesten kesäaikaiseen maastoliikenteeseen suunnitelmassa ei puututa, sillä heillä on siihen lakisäteinen oikeus välittämättömässä poronhoitotehtävissä toimiessaan.

Seuranta ja valvonta ovat tärkeä osa suunnitelman tavoittelemien myönteisten ekologisten vaikutusten toteutumisessa. Tehokkaalla seurannalla voidaan reagoida ajoissa ekologisessa tilassa tapahtuviin ei-toivottuihin muutoksiin.

Suunnitelma yhdessä alueesta laadittavine perusselvityksineen voi lisätä yleisön kiinnostusta aluetta kohtaan. Opastuksella ja asianmukaisilla rakenteilla voidaan kuitenkin vähentää kävijöiden ympäristövaikutuksia, vaikka kävijämäärät lisääntyisivätkin.

Suunnitelman esitykset tukevat kalakantojen luontista lisääntymistä kalastusta säätelemällä. Paatsjoen vesistöalueeseen kuuluvien järvien kalojen istutuksia Inarin kalanviljelylaitoksesta jatketaan aikaisemman käytännön mukaisesti. Vesistöalueen sisällä tapahtuvien siirtoistutusten tavoitteena on alkuperäisten kalalajien palauttaminen vesiin, joista ne ovat hävinneet. Raudun siirtoistutuksia Karigasniemen lähellä sijaitseviin tunturijärviiin jatketaan maa- ja metsätalousministeriön lupaehtojen mukaisesti.

Jäte- ja poltopuuhuollolla vähennetään virkistyskäytön mahdollisia haitallisia vaikutuksia luonnontilaisuuteen.

Porolaidunten kunto erämaa- ja soidensuojelualueella riippuu porotalouden sisäisistä järjestelyistä: poromääristä, laidunkierrosta ja käytännön laidunnustyön toteuttamisesta. Suunnitelmassa ei oteta kantaa suurimpaan kestävään poromäärään, koska se ei kuulu Metsähallituksen tehtäviin. Porolaidunten kunnon seurannasta vastaa Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos. Myös suunnitelma-alueen ulkopuolisella maankäytöllä – esimerkiksi metsätaloudellisilla hakkuilla – on vaikutusta porolaidunten kuntaan ja laidunpaineeseen. Suunnitelma-alueen ulkopuolin maankäyttö vaikuttaa porotalouden laidunjärjestelyihin, ja voi sitä kautta vaikuttaa laidunpaineeseen myös suunnitelma-alueella.

Metsästyslupia myydään rajoitetusti ja kiintiöidysti kestävän käytön periaatteita noudattaen. Riekon ansapyyynnistä ja hillastuksesta koituvat ekologiset haitat ovat vähäisiä erämaa- ja soidensuojelualueella – lukuun ottamatta hillastukseen liittyvää kesäaikaista maastoliikennettä, jolle suunnitelma asettaa selkeät rajat.

Rakentaminen tietyin periaattein on mahdollista erämaa-alueella. Soidensuojelualueilla rakentaminen on asetuksen (852/1988) mukaan kielletty.

Suunnitelman vaikutukset niihin luontotyyppeihin ja lajeihin, joiden perusteella alue on otettu Natura 2000 -suojelualueverkostoon

Muotkatunturin erämaa-alue kuuluu Natura 2000 -verkostoon **Muotkatunturin erämaa** (FI 1300202) -nimisenä Natura-alueena, johon sisältyy myös Terstojängän soidensuojelualue. Luontotyypit ja lajit, joiden perusteella alue on otettu Natura 2000 -verkostoon, on kuvattu tämän suunnitelman luvussa 2.

Valtioneuvoston päätös alueen hyväksymisestä Natura 2000 -verkostoon merkitsee, että luonnon-suojelulain (1096/1996) 65. ja 66. §:ssä säädetty oikeusvaikutukset ovat tulleet alueella noudatettaviksi. Joten mikäli tietty hanke tai suunnitelma joko yksistään taikka tarkasteltuna yhdessä muiden hankkeiden tai suunnitelmien kanssa todennäköisesti merkityksellisesti heikentää Natura-alueen luonnonarvoja, on hankkeen toteuttajan arvioitava vaikutukset (LsL 65 §). Viranomainen ei saa myöntää lupaa eikä hyväksyä suunnitelmaa, jos vaikutusten arvointi- ja lausuntomenettely osoittaa, että hanke tai suunnitelma merkityksellisesti heikentää Natura-alueen luonnonarvoja (LsL 66 §). Edellä mainittu luonnon-suojelulain tarkoittama merkittävän heikentämisen kynnys ja sen kohdistaminen nimenomaan alueen Natura 2000 -verkostoon liittämisen perusteena oleviin luonnonarvoihin mahdollistaa yleensä alueen tavanomaisen käyttämisen, ellei esimerkiksi luonnon-suojelulakiin perustuvasta toteuttamisesta yksittäistapauksissa muuta johdu.

Luontodirektiivin (92/43/ETY) 6. artiklan säädöksissä todetaan, että luontotyypin osalta suojelun taso on suotuisa, kun

- sen luontainen levinneisyys sekä alueet, joilla sitä esiintyy, ovat vakaat tai laajenemassa
- erityinen rakenne ja erityiset toiminnot, jotka ovat tarpeen sen säilyttämiseksi pitkällä aikavälillä, ovat olemassa ja säilyvät todennäköisesti ennakoitavissa olevassa tulevaisuudessa
- alueelle luonteenomaisten lajien suojelun taso on suotuisa (Natura 2000 -alueiden – 2000, s. 19).

Valtioneuvoston päätöksessä (Vn 20.8.1998) on kunkin Natura-alueen kohdalla yksilöity suojelun toteuttamistapa mainitsemalla laki, jonka säädöksiä noudattamalla turvataan ne luonnonarvot, joiden perusteella alue on liitetty Natura 2000 -verkostoon. **Muotkatunturin erämaa** -nimisen Natura-alueen toteuttamiskeinona erämaa-alueella on erämaalaki (62/1991).

Alueen käyttö ja hoito määräytyvät erämaalain sekä hoito- ja käyttösuunnitelman perusteella. Natura-alueeseen sisältyvä Terstojängän soidensuojelualue on toteutettu perustamalla siitä luonnonsuojelulain mukainen suojualue. Alueen toteuttamiskeinona on luonnonsuojelulaki. Erämaalaissa ja luonnonsuojelulaissa on määritelty tavoitteita, jotka ohjaavat alueen käyttöä. Natura-päätös ei tuo näihin asioihin käytännössä mitään muutosta. Tämä on todettu myös em. valtioneuvoston päätöksessä esimerkiksi kalastuksen, metsästyksen ja muiden luontaiselinkeinojen osalta. Erämaalain ja luonnonsuojelulain tavoitteita toteuttavalla hoito- ja käyttösuunnitelmissa ei vaaranneta alueen luontotyyppejä ja lajien suotuisan suojuelen tasoa.

Nykyinen käyttö ei vaaranna niitä luontotyypejä ja lajeja, joiden perusteella Muotkatunturin erämaa (FI 1300202) on liitetty Suomen Natura 2000 -suojualueverkostoon. Lisäksi suunnitelma turvaa Natura-verkoston luontotyyppejä ja lajien säilymistä jatkossakin muun muassa maastoliikenteen ohjauksella, polttopuun oton ohjauksella, asianmukaisella opastus- ja palveluvarustuksella, alueen luonnontilan seurannalla sekä valvonnalla.

Yhteenvedona todetaan suunnitelman edistävän **Muotkatunturin erämaa** -nimellä olevan Natura-alueen luonnonarvojen säilymistä. Se on siten tärkeä osa Natura 2000 -verkoston toteutumista.

21.2.2 Sosiaaliset ja kulttuuriset vaikutukset

Kaikilla ympäristövaikutuksilla on sosialinen ulottuvuus. Usein luontoon ja rakennettuun ympäristöön kohdistuvat vaikutukset ilmenevät välillisesti sosiaalisina vaikutuksina. Sosiaalisia vaikutuksia arvioidaan, jotta voitaisiin selventää ja ennakoida alueen ihmisten elämän laadulle ja alueen kehitykselle aiheutuvia muutoksia, arvioida ja ennustaa yhteisön ja alueen kykyä sopeutua muuttuihin olosuhteisiin, arvioida muutosten merkitystä eri osapuolten kannalta, ottaa huomioon ja sovitella hankkeesta aiheutuvia ristiriitoja sekä suunnitella haittojen vähentämistä ajoissa ja tietoisesti. Sosiaalisia vaikutuksia tarkasteltaessa on tärkeää selvittää myös sitä, keihin vaikutukset kohdistuvat. (Ympäristöministeriö 1998)

Muotkatunturin erämaa-alueella korostuu saamelaiskulttuurin sekä poronhoidon ja muiden luontaiselinkeinojen harjoittamisen edellytysten turvaaminen. Alue on suunnitelmassa jaettu retkeilyn ohjaamisen suhteen virkistys- ja syrjävyöhykkeeseen. Tämä jako säätelee virkistyskäytön rakenteita siten, että syrjävyöhykkeelle ei tehdä uusia virkistyskäytön rakenteita. Suunnitelmassa ei rajoiteta paikallisen väestön elinkeinonharjoittamisen- eikä virkistäytymismahdollisuuksia verrattuna nykytilanteeseen. Paikallisen väestön kotitarvemetsästys, -kalastus ja -keräily sekä polttopuunotto saavat jatkua kuten ennen suunnitelmaakin.

Suomen perustuslaissa (731/1999) turvataan kaikille suomalaisille elinkeinonharjoittamisen vapaus, josta säädetään tarkemmin laissa elinkeinon harjoittamisen oikeudesta (122/1919) sekä maankäytölaiissa (kuten laissa 1378/2004 ja asetuksessa Metsähallituksesta, maastoliikennelaissa 1710/1995, poronhoitolaisissa 848/1990, metsästyslaissa 615/1993 ja kalastuslaissa 286/1982). Erämaalain (62/1991) yleisperusteluissa todetaan, että ”erämaa-alueilla ei ole tarkoitus rajoittaa nykyisiä nautintaoikeuksia” (HE 42/1990). Metsähallituksen on näin ollen erämaasuunnittelussa otettava huomioon kaikkien paikallisten ihmisten lakisääteiset oikeudet porotalouden ja muiden luontaiselinkeinojen harjoittamiseen.

Muotkatunturin erämaa-alue sijaitsee saamelaisten kotiseutualueella. Suunnitelma mahdollistaa saamelaissille perustuslaissa turvatun oikeuden ylläpitää sekä kehittää omaa kieltään ja kulttuuriin myös erämaa-alueella. Metsähallitus neuvottelee suunnitelmosta sille kuuluvan neuvotteluvirvoitteen mukaisesti saamelaiskäräjien kanssa.

Vaikutukset porotalouteen

Porotalouden käytännön järjestelyt ovat poronhoitolain (848/1990) mukaisesti paliskuntien tehtävä hallinnollisilla alueillaan. Metsähallitus ei siten ohjaa – eikä voi ohjata, kuka saa harjoittaa porotaloutta erämaa-alueella. Metsähallitus sopii käytännön asioiden toteuttamisesta – mm. porotaloustukikohtien perustamisesta ja sijoittamisesta suunnitelman esitysten mukaan – aina paliskuntien, ei yksittäisten henkilöiden kanssa. Muiden uusien luontaiselinkeinotukikohtien osalta Metsähallitus kuulee aina paliskuntia sekä tarvittaessa ao. kunnan kalatalousneuvottelukuntaa ja riistanhoitoyhdistystä.

Porotalouden näkökulma on suunnitelmassa otettu huomioon läpäisyperiaatteella – toisin sanoen suunnitelma ei sisällä sellaisia esityksiä, jotka heikentäisivät porotalouden harjoittamis-edellytyksiä. Porotalouden edellytyksiä ei kuitenkaan suunnitelmallia paranneta siten, että nämä parannukset aiheuttaisivat merkittäviä rajoituksia muille erämaan vakiintuneille ja lakisääteisille käyttömuodoille. Syrjävyöhyke kattaa suurimman osan erämaan pinta-alasta. Myös virkistysvyöhyke on suuren osan vuotta lähes täysin porotalouden käytössä. Liikkuminen ei suunnitelman mukaan saa merkittävästi haitata poroja eikä muuta eläimistöä. Motorisoidun liikkumisen ohjaamisella käytetylle urille, lupapolitiikalla, tehokkaalla valvonnalla sekä keskitetyllä virkistyskäytön rakentamisella (reiteillä, rakenteilla ja asianmukaisella opastuksella) ohjataan suurin osa moottorikelkoilla liikkuvista virkistyskävijöistä porotaloudelle tärkeiden alueiden ulkopuolelle.

Suunnitelmassa esitettyllä vyöhykkeistämisellä – yhdistettynä valvontaan – turvataan poronhoidon harjoittamisedellytysten ja siten saamelaiskulttuurin perustan säilyminen pitkällä aikavälillä: Laajoille alueille ei rakenneta mitään, ja maastoliikennelupia urien ulkopuolelle myönnetään rajoitetusti. Koko erämaa on poronhoitoalueita vastaisuudessakin, ja suurimman osan vuotta sinne suuntautuu erittäin vähän muuta käyttöä. Kevään moottorikelkkasesongin ulkopuolella alueen virkistyskäyttö on hyvin vähäistä, ja se keskittyy sesonkinakin Metsähallituksen valtakunnalliselle moottorikelkkauralle, alueen kaakkoisosaan.

Maksullinen matkailutoiminta on suunnitelmassa rajattu pienimuotoiseksi ja luvanvaraiseksi. Yrittääjiltä, jotka eivät noudata annettuja ohjeita, voidaan lupa perua kesken matkailukautta ja olla myöntämättä sitä lainkaan seuraavalle kaudelle. Moottorikelkkailuun utsjokelaisilla ja inarilaisilla on kotikuntansa alueella lakisääteinen oikeus. Omaehdoiseen koiravaljakkotoimintaan Metsähallitus ei nykyisellään voi puuttua muutoin kuin tupien käytön osalta, sillä omatoiminen koiravaljakkoajelu luetaan jokamiehenoikeudeksi. Samoin on asia maastopyöräilyn ja ratsastuksen kohdalla. Suunnitelmassa ei esitetä moottorikelkkailun rajoitusalueiden perustamista erämaahan.

Myös koiralla metsästäminen voi aiheuttaa menetyksiä porotaloudelle. Metsästyslupajärjestelyjä ja koira-alueita koskevissa sidosryhmäkokouksissa on sovittu alueet, joilla metsästyskoiran käyttö on sallittu. Alueet sovitaan poratalouden tarpeet huomioon ottaen.

Metsähallitus seuraa jatkuvasti petoeläinkantojen kehitystä sekä raportoi asutuista kotkan reviireistä ja lentokykyisistä poikasista ympäristöministeriöön. Muiden petojen raportoinnista vastaa Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos. Kotkan osalta korvaukset porotaloudelle maksaa ympäristöministeriö, ja maasuurpetojen porotaloudelle aiheuttamat vahingot maa- ja metsätalousministeriö.

Vaikutukset muihin luontaiselinkeinoihin

Suunnitelma turvaa poronhoidon lisäksi myös luontaiselinkeinojen harjoittamisen vähintään samalla tasolla kuin erämaalain (62/1991) voimaan tullessa mm. maankäytöä ja maastoliikennettä ohjaamalla. Mahdolliset uudet virkistyskäytön rakenteet keskitetään virkistysvyöhykkeelle. Metsähallitus ei rakenna uusia autio- tai varaustupia uusiin paikkoihin. Alue säilyy tiettömänä, ja siellä kulkua ohjataan siten, että ulkopaiikkakuntalaiset voivat ilman paikkakuntalaista opasta moottorikelkkailla vain moottorikelkkaurilla. Kesäaikana pääsääntöisesti vain paikkakuntalaiset voivat liikkua maastoajoneuvoilla, ja hekin vain tietyillä kulku-urilla. Suunnitelmassa on varattu luontaiselinkeinojen harjoittajille rajoitettu mahdollisuus tukikohdan saamiseen erämaa-alueelle. Lisäksi suunnitelma mahdollistaa paikallisten ihmisten polttopuunsaannin ja sitä kautta turvaa osaltaan luontaiselinkeinojen harjoittamista.

Vaikutukset virkistyskäytöön

Suunnitelmassa esitetään virkistyskäytön osalta, ettei uusia virkistyskäytön rakenteita tehdä. Alueen nykyiset palvelurakenteet säilytetään määrällisesti ja virkistyskäytön rakenteet, reitit sekä kelkkaurat siten, että laatutaso säilyy. Suunnitelman esitysten toteutuminen merkitsee, että erämaa-alueen virkistyskäyttö ei suunnitelman voimassaoloaikana lähiaikoina oleellisesti lisääny. Liialliset kävijämäärität eivät siten pilaa alueella virkistäytyvien erämaakokemuksia, ja erämaa säilyy erämaisenä myös virkistyskäytön sosiaalisessa mielessä.

Virkistyskäyttäjille ei myönnetä kesäaikaisia maastoliikennelupia. Kaikki maksullinen matkailutoiminta on erittäin kontrolloitua, pienimuotoista ja luvanvaraista. Lupapolitiikkaa lisäksi kiristetään suunnitelman esitysten mukaisesti tarvittaessa. Matkailuyrittäjiltä, jotka eivät noudata annettuja ohjeita, voidaan lupa perua kesken matkailukautta ja olla myöntämättä sitä lainkaan seuraavalle kaudelle.

Toistuvaan ja säännölliseen ohjelmapalveluyrittäjien koiravaljakkotoimintaan Metsähallitus on myöntänyt joillekin yrittäjille lupia Inarin ja Utsjoen alueiden kelkkaurille. Sen sijaan omatoimiseen koiravaljakkotoimintaan Metsähallitus ei nykyisellään voi puuttua, sillä se luetaan jokamiehenoikeudeksi. Koiravaljakoilla liikkumisen säännöt pitäisi selvittää mahdollisia lainsääädäntömuutoksia varten. Ohjelmapalveluyrittäjien järjestämä, säännöllisesti samoille alueille suuntautuva koiravaljakkotoiminta ei voi poronhoitoalueella olla jokamiehenoikeuteen perustuvaa toimintaa. Koiravaljakolla liikkuminen on yleistynyt, ja siksi kaivataan selkeämpää lainsääädäntöä tästä liikkumismuodosta. Samoin on omatoimisen maastopyöräilyn kohdalla. Näitä kulkutapoja pyritään kuitenkin opastuksen ja valistuksen keinoin ohjaamaan olemassa oleville kelkka-, mönkijä- ja maastourille. Vesitasolentoihin erämaajärville Metsähallitus ei nykyisin voi puuttua, sillä ilmailulain (281/1995) mukaan laskeutuminen avoimelle vesialueelle tilapäisesti on sallittu. Tilapäistä on kaikki liikenne, jota ei ole julkisesti aikataulutettu.

Vaikutukset saamelaiskulttuuriin

Saamelaiskäräjien, ympäristöministeriön ja Metsähallituksen välillä käydyissä keskusteluissa sekä saamelaiskäräjien ja ympäristöministeriön neuvotteluissa on päädytty tämän luvun osalta siihen, että saamelaiskäräjät on kulttuuri-itsehallintolakia (Laki saamelaiskäräjistä 974/1995) toteuttavana elimenä oikea taho laatimaan erämaa-alueiden hoito- ja käyttösuunnitelmien sosiaalisten, kulttuuristen ja taloudellisten vaikutusten arvioinnin siltä osin, kuin tarkastellaan suunnitelman vaikutukset saamelaisiin. Saamelaiskäräjien arvointiosuus on suunnitelman liitteenä (Liite 2).

21.2.3 Taloudelliset vaikutukset

Suomen erämailla on kansantaloudellinen imagomerkitys. Kansainvälisen suojeluelvoitteiden toteuttamisessa erämailla on tärkeä osansa muun muassa laaja-alaisuutensa vuoksi. Suunnitelman taloudellisten vaikutusten tarkastelu lähtee kuitenkin aluetalouden näkökulmasta. Koko maan talouteen suunnitelmissa ei ole kovin suurta merkitystä, sillä koko maan kannalta tärkeät ratkaisut – kuten kaivostoiminnan ohjaus – on sisällytetty jo erämaalakiin (62/1991).

Suunnitelma perustuu kestävän kehityksen periaatteisiin pyrkien sovittamaan yhteen taloudellisia, sosiaalisia, kulttuurisia ja luonnonarvoja. Se, miten tämä yhteensovittaminen on tehty, vaikuttaa käytännössä suunnitelman taloudellisiin vaikutuksiin. Taloudelliseen kestävyyteen pyrittäässä keinoiksi esitetään luontomatkailun rakenteiden ja opastuksen ylläpitoa, ympäristöä säestäävään ja paikallistaloutta tukevaan opastustoimintaan panostamista sekä luontaiselinkeinojen edellytysten turvaamista.

Kuten sosiaalisten ja kulttuuristen vaikutusten arvioinnin yhteydessä todettiin, suunnitelmassa ei rajoiteta paikallisen väestön elinkeinonharjoittamismahdollisuksia verrattuna nykytilanteeseen. Tämän vuoksi suunnitelmissa ei ole taloudellisia vaikutuksia alueen elinkeinoihin, vaan jos elinkeinojen kannattavuus muuttuu, se tapahtuu jostakin muusta syystä.

Alueen vetovoimaisuuden säilyttäminen ylläpitämällä palvelurakenteita ja luonnontilaisuutta tuo välillisesti tuloja alueen matkailuyrittäjille (esim. vene- ja lentokuljetukset, kaupat, majoitus, opastustoiminta). Lisäksi se, että matkailuyrittäjille varataan mahdollisuus tilapäisiin tauko-paikkoihin rajatuilla alueilla, turvaa osaltaan matkailuun perustuvaa elinkeinotoimintaa.

Lainsäädännön (mm. maastoliikennelain 1710/1995, poronhoito- ja luontaiselinkeinolain 45/2000, metsästyslain 615/1993, kalastuslain 286/1982 jne.), sosiaalipoliikan, markkinoiden ja valvonnan muutokset vaikuttavat merkittävästi eri elinkeinojen kannattavaan harjoittamiseen sekä sitä kautta myös erämaiden käyttöön. Koska näihin seikkoihin ei suunnitelmissa voida vaikuttaa, on katsottu, ettei ole mielekästä suorittaa seikkaperäistä tai laajaa taloudellisten vaikutusten analyysiä.

Vaikutukset porotalouteen

Suunnitelma ei heikennä porotalouden edellytyksiä nykyisestä. Suunnitelmassa korostetaan porotalouden harjoittamisen merkitystä alueen paliskuntien poromiehille, jotka myös saavat merkittävän osan perheidensä elannosta harjoittamistaan luontaiselinkeinoista.

Varomaton moottorikelkkailu ja koiravaljakkotoiminta etenkin loppukeväällä voivat aiheuttaa huomattavaa haittaa ja vahinkoa porataloudelle hajottamalla tokkia ja laukottamalla kantavia vaativia. Tästä koituu ylimääräisiä kustannuksia porataloudelle.

Rakenteet sekä suunnitelman mukainen tiukka lupapolitiikka rajoittavat virkistyskäyttäjien liikkumista suurimmassa osassa erämaata ja erityisesti porotaloudelle tärkeillä laidunalueilla, mikä tukee porotaloutta. Poronhoitajat tukeutuvat alueella liikkueaan jossain määrin Metsähallituksen autiotupiin varsinkin hiljaisena aikana eli lokakuusta maaliskuulle. Myös tämä käytäntö on tietyin ehdoin – varsinkin useamman vuorokauden käytön osalta – vahvistettu suunnitelmassa. Suunnitelman esitysten ja suositusten toimeenpano turvaa poratalouden harjoittamisen edellytykset myös tulevaisuudessa.

Vaikutukset virkistyskäytöön

Luontomatkailu ja maksullinen ohjelmapalvelutarjonta muodostavat osan paikallisten ihmisten toimeentulosta. Suurin osa Utsjoen ja Inarin matkailutulosta kertyy kuitenkin muualta kuin Muotkatunturin erämaa-alueelta. Pienimuotoisena ohjattu liiketoiminnallinen luontomatkailu sopii erämaalain (62/1991) tavoitteiden mukaisesti Muotkatunturin erämaa-alueelle. Erämaan suurimpina vetovoimatekijöinä virkistyskäytön kannalta voidaan pitää alueen erämaisuutta, reitittömyyttä ja vähäistä palveluvarustusta. Suunnitelmassa alue pyritään edelleen säilyttämään mahdollisimman erämaisenä eräretkeilyn kohteena. Suunnitelman esitysten mukainen vyöhykkeistäminen sekä sen mukainen infrastruktuuri- ja lupapolitiikka turvaavat perinteiset elinkeinot ja paikkakuntalaisten oikeudet, mikä tukee erämaa-alueen lähikylien asuttuna pysymistä.

Suunnitelmassa luodaan selkeät pelisäännöt liiketoiminnalliselle ja moottoroidulle luontomatkailulle, millä edistetään elinkeinon kehittymistä, työllistämismahdolisuuksia sekä hyväksytävyyttä porotalouden ja muiden luontaiselinkeinojen harjoittajien keskuudessa. Tällöin kaikkien tahojen yhteisenä intressinä on erämaaresurssin turvaaminen mahdollisimman luonnontilaisena.

Virkistyskäytön taloudelliset vaikutukset heijastuvat ennen kaikkea matkailutuloina ja työpaikkoina, oppaiden palkkoina, ohjelmapalvelu-, lupa-, majoitus- ja myyntituloina Metsähallitukselle, paikallisille yrityksille ja liikennöitsijöille sekä veromarkkoina ja säästöinä Utsjoen ja Inarin kunnille.

21.3 Yhteenvetö ja johtopäätökset

Metsähallitus noudattaa suunnittelussa kaikkia voimassa olevia lakeja ja asetuksia sekä pyrkii olemaan esityksissä oikeudenmukainen. Erämaasuunnittelun lähtökohtana on erämaalaki (62/1991) ja sen mukainen määritelmä erämaista. Metsähallitus tunnustaa saamelaisten perustuslailliset oikeudet kulttuurinsa mukaisten elinkeinojen harjoittamiseen kotiseutualueellaan. Alueella korostuvat porotalouden ja luontaiselinkeinojen sekä saamelaiskulttuurin turvaaminen. Muotkatunturin erämaa-alueella on tärkeä merkitys etenkin lähikylien asukkaiden toimeentulolle, kulttuurile ja virkistyselle.

Muotkatunturin erämaa-alueen ja siihen kuuluvan Terstojängän soidensuojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelma ei merkittävästi muuta alueiden käytööt tai luonnonsuojelullista tilaa eikä erämaaluonnetta. Suunnitelman pääpaino onkin erilaisten uhkien torjumisessa ja niihin varautumisessa, jotta erämaalain päättävät eli tavoiteltavat ympäristövaikutukset toteutuvat myös pitkällä aikavälillä. Suunnitelma pyrkii säilyttämään nykyiset elinkeinot ja turvaamaan niiden edellytykset sekä luomaan uusia kestäviä luontomatkailumahdolisuuksia. Vyöhykkeistäminen on keskeisin työkalu virkistyskäytön ja luontomatkailun kanavoimisessa siten, että erämaa säilyy erämaana myös tulevaisuudessa. Suunnitelma ei aiheuta ollenaisia muutoksia Utsjoen ja Inarin kulttuuriseen ja sosiaaliseen tilanteeseen tai elinoloihin verrattuna tilanteeseen ennen erämaalakia. Nämä ollen suunnitelman esitykset edistävät osaltaan maankäyttö- ja rakennuslain (132/1999) sekä kyseiseen lakiin perustuvan valtioneuvoston periaatepäätöksen valtakunnallisista alueidenkäytön tavoitteista asettamien päämäärien toteutumista.

Luonnonsuojelun näkökulmasta suunnitelma edistää Muotkatunturin erämaa-alueen ja siten osaltaan myös Natura 2000 -suojelualueverkoston luonnonarvojen säilymistä.

Hoito- ja käyttösuunnitelmassa asetetaan alueen hoidolle ja käytölle tavoitteet, periaatteet ja rajoitteet. Suunnittelun yhteydessä tehty nykytilanteen kartoittaminen mahdollistaa tavoiteltavien ympäristövaikutusten toteutumisen seurannan tulevaisuudessa. Utsjoen ja Inarin yhteistyöryhmillä ja alueen paliskunnilla on keskeinen rooli seurannassa. On tärkeää, että myös paikalliset asukkaat ja muut sidosryhmät voivat osallistua suunnitelman toteutumisen seurantaan ja että heillä on mahdollisuus vaikuttaa suunnitelman lisäksi sen toteuttamiseen. Valvonta on olennainen osa suunnitelman esitysten toimeenpanoa ja seurantaa. Valvontaan tulee osoittaa riittävät resurssit.

Lähteet

Julkaisuja

- Aikio, M.-S. 2005: Deanu- ja Ohcejohlegiid kulturinventerien. Loahpparapoarta. Tenon- ja Utsjoenlaaksojen kulttuuri-inventointi. – Loppuraportti. Sámi museum & Saamelaismuseosäätiö 2003–2004.
- Airaksinen, O. & Karttunen, K. 2001: Natura 2000 -luontotyypipas. – 2. korj. p. Ympäristöopas 46, luonto ja luonnonvarat. Suomen ympäristökeskus. 194 s.
- Elo, T. & Magga, P. (toim.) 2007: Eletty, koettu maisema. Näkökulmia saamelaiseen kulttuuri-maisemaan. – Suomen ympäristö 34/2007. Lapin ympäristökeskus.
- Erämaakomitea 1988: Erämaakomitean mietintö. – Komiteamietintö 1988:39. Valtion painatuskeskus.
- Euroopan unionin lintudirektiivi 79/409/ETY. – Euroopan yhteisöjen neuvoston direktiivi luonnonvaraisten lintujen suojelesta.
- Euroopan unionin luontodirektiivi 92/43/ETY. – Euroopan yhteisöjen neuvoston direktiivi luontotyyppejä sekä luonnonvaraisen eläimistön ja kasviston suojelesta. Annettu 21.5.1992.
- Gröndahl, K. 2005: Riekonmetsästyksen ekologinen ja sosiaalinen kestävyys Ylä-Lapissa metsästyskaudella 2001–2002. – Opinnäytetyö. Rovaniemen ammattikorkeakoulu, luonnonvara- ja ympäristöala, metsätalouden koulutusohjelma. 140 s.
- & Stolt, E. 2006: Riistanhoito ja metsästys. – Teoksessa Stolt, E. (toim.): Paistunturin erämaa-alueen ja Kevon luonnonpuiston luonto, käyttö ja paikannimistö. Metsähallituksen luonnon-suojelujulkaisuja. Sarja A 161.
- Hallikainen, V. 1998: The Finnish Wilderness Experience. – Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 711. 288 s.
- 2001: Erämaat Suomessa. – Teoksessa Kangas, J. & Kokko, A. (toim.): Metsän eri käyttömuotojen arvottaminen ja yhteensovittaminen. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 800.
- Hamari, P. 2003a: Inari Muotkatunturit, Peltojoki 1. Esihistoriallisen pyyntikuoppakohteen tarkastus. – Museovirasto, arkeologian osaston arkisto.
- 2003b: Inari Muotkatunturit, Peltojoki 2. Esihistoriallisen pyyntikuoppakohteen tarkastus. – Museovirasto, arkeologian osaston arkisto.
- 2003c: Inari Muotkatunturit, Tievaajarvenpolku. Esihistoriallisen pyyntikuoppakohteen tarkastus. – Museovirasto, arkeologian osaston arkisto.
- 2003d: Inari Muotkatunturit, Tievaajarvi. Esihistoriallisen pyyntikuoppakohteen tarkastus. – Museovirasto, arkeologian osaston arkisto.

- Helle, T. 2006: Poronhoito ja muuttuva ilmasto. – Teoksessa Nikula, A. & Varmola, M. (toim.): Ilmastonmuutos Lapissa. Näkyvätkö muutokset, sopeutuuko luonto? Metlan työraportteja. Working Papers of the Finnish Forest Research Institute 25. 58 s.
- & Aspi, J. 1983: Effects of Winter Grazing by Reindeer on Vegetation. – Oikos 40: 337–343.
- , Kajala, L., Niva, A. & Särkelä, M. 1998: Poron laidunnuksen vaikutus tunturikoivikoiden rakenteeseen. – Teoksessa Hyppönen, M., Penttilä, T. & Poikajarvi, H. (toim.): Poron laidunnuksen vaikutus metsä- ja tunturiuontoon. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 678: 132–141.
- Hämet-Ahti, L., Suominen, J., Ulvinen, T. & Uotila, P. (toim.) 1998: Retkeilykasvio. – 4. täysin uud. p. Luonnontieteellinen keskuskäymälä, kasvimuseo, Helsinki. 656 s.
- Inarin kalastusalue 2007: Inarin kalastusalueen käyttö- ja hoitosuunnitelma. – 25 s.
- Itkonen, P. 2006: Ilmastonmuutos ja Lapin luonnon suojelealueet. – Teoksessa Nikula, A. & Varmola, M. (toim.): Ilmastonmuutos Lapissa. Näkyvätkö muutokset, sopeutuuko luonto? Metlan työraportteja. Working Papers of the Finnish Forest Research Institute 25. 58 s.
- Jernström, A. M. 1874: Material till finska Lappmarkens geologi 1. Utsjoki och Enare Lappmarker. – Bidrag till kändedom af Finlands natur och folk 21: 93–229.
- Johansson, P., Perttunen, V. & Maunu, M. (julkaisematon): Muotkatunturin erämaa. – 13 s.
- Jääskö O. 2001: Paliskunnan vuorovaikuttelun porotaloussuunnitelma. Lähtökohtia ja ehdotuksia paliskunnan suunnittelun ja vuorovaikutukseen. – Lapin yliopisto. 62 s.
- Kaipiainen, H., Kemppainen, E., Peltonen, S.-L. & Alanen, A. (toim.) 1997: Uhanalaisuuden arvointiperusteet. – Suomen ympäristökeskuksen moniste 68. Suomen ympäristökeskus, Helsinki. 79 s.
- Kallio, P., Laine, U. & Mäkinen, Y. 1969: Vascular Flora of Inari Lapland 1. Introduction and *Lycopodiaceae–Polypodiaceae*. – Rep. Kevo Subarctic Res. Stat. 5: 1–108.
- Kalpio, S. & Bergman, T. 1999: Lapin perinnemaisemat. – Alueelliset ympäristöjulkaisut 116. Lapin ympäristökeskus & Metsähallitus. 236 s.
- Kangas, L. 2006: Metsäkanalintujen metsästys Pohjois-Suomessa. Metsästyskuolleisuus, metsästyksen valikoivuus ja kestävyys. – Kala- ja riistaraportteja nro 378. Riista- ja katalouden tutkimuslaitos. 30 s.
- Kankaanpää, J. 2002: Arkeologia. – Teoksessa Kajala, L. (toim.): Tarvantovaaran erämaa-alueen ja Lätäsenon–Hietajoen soidensuojelealueen luonto ja käyttö. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 140: 86–94.
- & Rankama, T. 2005: Early Mesolithic Pioneers in Northern Finnish Lapland. – Teoksessa Knutsson, H. (toim.): Pioneer Settlements and Colonization Processes in the Barents Region. Vuollerim Papers on Hunter-Gatherer Archaeology. Vol 1. s. 109–161.

- Kauhanen, H. 2004: Kasvillisuus ja kasvisto. – Teoksessa Tynys, T. & Stolt, E. (toim.): Kaldoainvin erämaa-alueen ja Sammutinjängän–Vaijoenjängän soidensuojelualueen luonto, käyttö ja paikannimistö. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 144. s. 23–35.
- Korhonen, P. 2004: Pienriistan metsästys Pohjois-Suomessa vuonna 2003. – Kala- ja riista-raportteja nro 326. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos. 65 s.
- Kotivuori, H. & Torvinen, M. 1994: Pohjois-Lapin kiinteät muinaisjäännökset. – Julkaisu n:o 136, sarja A. Lapin seutukaavaliiitto, Rovaniemi. 276 s.
- Kumpula, J. 2003: Metsänkäsittelyjen vaikutukset porolaitumiin. – Kala- ja riistaraportteja nro 286. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos. 60 s.
- , Colpaert, A., Kumpula, T. & Nieminen, M. 1997: Suomen poronhoitoalueen talvilaidunvarat. – Kala- ja riistaraportteja nro 93. Riistan- ja kalantutkimus. 42 s. + liitteet.
- , Colpaert, A. & Nieminen, M. 1999: Suomen poronhoitoalueen kesälaidunvarat. – Kala- ja riistaraportteja nro 152. Riistan- ja kalantutkimus. 40 s. + liitteet.
- , Fielitz, U. & Colpaert, A. 1999: Porojen laidunten käyttö Pohjois-Lapissa. GPS-seuranta ja satelliittikuvatulkinnat laidunten käytön tutkimisessa. – Kala- ja riistaraportteja nro 150. Riistan- ja kalantutkimus. Kaamanen. 31 s.
- , Colpaert, A., Anttonen, M. & Nieminen, M. 2004: Poronhoitoalueen pohjoisimman osan (13 paliskuntaa) talvilaidunten uusinventointi vuosina 1999–2003. – Kala- ja riistaraportteja nro 303. Helsinki. 39 s. + liitteet.
- Köngäs, U. 2006: Muotkatunturin erämaa-alueen kulttuurihistoriallinen selvitys. Muotkeduoddara doložat / Muotkatunturin muinaisuus. – Tutkimusraportti 4. Helsingin yliopisto & Metsähallitus. 124 s.
- 2008: Virkistyskäytön vaikuttus Muotkatunturin erämaa-alueen ja Pallas–Ounastunturin alueen muinaisjäännöksiin. – Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, kulttuurien tutkimuksen laitos, arkeologian oppiaine.
- Lapin kansa 16.4.2008: Petovahingot luvataan korvata täysimääräisinä.
- Lapin liitto 2005: Pohjois-Lapin maakuntakaava. – Maisemaselvitys joulukuu 2005. 104 s.
- 2006: Pohjois-Lapin maakuntakaava. Inari–Sodankylä–Utsjoki. Selostus. – 183 s.
- Lehtola, T. 1998: Kolmen kuninkaan maa, historian Inari. – Gummerus Kirjapaino Oy. 495 s.
- Magga, P. 2003: Saamelainen kulttuuriympäristöohjelma. Esiselvitys. – Painamaton. Saamelais-käräjät.
- 2007: Birrasis. Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi -hankkeen saamelaisosion loppuraportti. – Oulun yliopisto, Giellagas-instituutti.
- Marttila, V., Granholm, H., Laanikari, J., Yrjölä, T., Aalto, A., Heikinheimo, P., Honkatuki, J., Järvinen, H., Liski, J., Merivirta, R. & Paunio, M. 2005: Ilmastonmuutoksen kansallinen sopeutumisstrategia. – Maa- ja metsätalousministeriö. Vammalan Kirjapaino Oy. 272 s.

Mattila, E. 2006: Porojen talvilaitumien kunto Ylä-Lapin paliskunnissa vuonna 2004. – Metlan työraportteja 28. 54 s.

Mattus, I.: Muotkatunturin erämaa-alueen paikannimistö. – Julkaisematon. 136 s.

Meriläinen, K. 1965: Inari–Utsjoki. Suomen geologinen yleiskartta. – 1:400 000. Kivilajikartta C 8–9.

Metsähallitus 2002a: Kiinteiden muinaisjäännösten hoito-opas. – 3. uud. p. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja B 64. 42 s.

— 2002b: Luonnonsuojelualueiden hoidon periaatteet. Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden tehtävät ja hoidon yleislajit. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja B 63. 47 s.

— 2000c: Suomen erämaat. – Opasvihko. Oy Sevenprint Ltd. 11/2000.

— 2007a: Hoito- käytösuunnittelun karttaohje.

— 2007b: Hoito- ja käytösuunnittelun ohje. – Versio 2.0. Metsähallitus, luontopalvelut. 11.1. 2007. 64 s.

— 2010: Suojelualueiden hoidon ja käytön periaatteet. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja B 127. 93 s.

— & Utsjoen kunta 2003: Utsjoen tuhokoivikoiden ennallistaminen. – Tähti ja koivu -hanke. Hankesuunnitelma 18.2.2003. Raportti.

Mossberg, B., Stenberg, L. & Ericsson, S. 1992: Den nordiska floran. – Wahlström & Widstrand. 696 s.

Museovirasto 1993: Rakennettu kulttuuriympäristö. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. – Rakennushistorian osaston julkaisu 16.

Natura 2000 -alueiden suojele ja käyttö. – Luontodirektiivin 92/43/ETY 6 artiklan säädökset. Euroopan yhteisöjen virallisten julkaisujen toimisto. 69 s.

Norokorpi, Y., Mäkelä, K., Tynys, S., Heikkilä, R., Kumpula, J., Sihvo, J., Eeronheimo, H., Eurola, S., Johansson, P., Neuvonen, S. & Virtanen, R. 2008: Tunturit. – Julkaisussa Raunio, A., Schulman, A. & Kontula, T. (toim.): Suomen luontotyyppejä uhanalaisuus. Osa 1. Tulokset ja arvioinnin perusteet. Suomen ympäristö 8: 175–214.

Näkkäläjärvi, K. 2000: Siita eli lapinkylä yhteisöelämän perustana. – Teoksessa Pennanen, J. & Näkkäläjärvi, K.: Siiddastallan. Siidoista kyliin. Luontosidonnainen saamelaiskulttuuri ja sen muuttuminen. Inarin saamelaismuseon julkaisuja n:o 3. Kustannus Pohjoinen. s. 138–147.

Oksanen, L., Moen, J. & Helle, T. 1995: Timberline Patterns in Northernmost Fennoscandia. – Acta Botanica Fennica 153: 93–105.

Ollila, T. & Sulkava, P. 2007: Suurpetolaskennat Metsähallituksen Lapin luontopalveluissa. – Raportti 30.11.2007. 14 s.

- Pennanen J. 2000: Suurporonhoito muutti tunturisaamelaisten lapinkyliä. – Teoksessa Pennanen, J. & Näkkäläjärvi, K. 2000: Siiddastallan. Siidoista kyliin. Luontosidonnainen saamelaiskulttuuri ja sen muuttuminen. Inarin saamelaismuseon julkaisuja n:o 3. Kustannus Pohjoinen. s. 168–169.
- Puro, A. & Maunuvaara, V. 1997: Paatsjoen vesistöalueen käyttömuodot ja niiden kehittäminen. Lapin ympäristökeskus, Rovaniemi. 130 s.
- Rankama, T. 2003: The Colonisation of Northernmost Finnish Lapland and the Inland Areas of Finnmark. – Teoksessa Larsson, L., Kindgren, H., Knutsson, K., Loeffler, D. & Åkerlund, A. (toim.): Mesolithic on the Move. Oxbowbooks, Exeter. s. 37–46.
- Rassi, P., Kaipiainen, H., Mannerkoski, I. & Ståhls, G. 1991: Uhanalaisten eläinten ja kasvien seurantatoimikunnan mietintö. – Komiteanmietintö 1991:30. Ympäristöministeriö. 328 s.
- , Alanen, A., Kanerva, T. & Mannerkoski, I. (toim.) 2001: Suomen lajien uhanalaisuus 2000. – Uhanalaisten lajien II seurantatyöryhmän raportti. Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus. 432 s.
- , Alanen, A., Kanerva, T. & Mannerkoski, I. (toim.) 2002: Suomen lajien uhanalaisuus 2000. Alueellinen tarkastelu. – Käsikirjoitus. Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus, Helsinki.
- Raunio, A., Schulman, A. & Kontula, T. (toim.) 2008: Suomen luontotyyppien uhanalaisuus. Osa 1. Tulokset ja arvioinnin perusteet. – Suomen ympäristö 8. 264 s.
- Rautiainen, V.-P. 1991: Pensaskanervan (*Myricaria germanica*) esiintyminen Utsjoella vuonna 1991. – Turun yliopisto, kasvimuseo. – Julkaisematon. 18 s.
- Rintanen, T. 1982: Botanical Lake Types in Finland. – Ann. Bot. Fennici 19: 247–274.
- Ruuhijärvi, R. 1988: Suokasvillisuus. – Teoksessa Suomen kartasto, Vihko 141–143. Elävä luonto, luonnonsuojelu. Maanmittaushallitus & Suomen maantieteellinen seura. 32 s.
- Ryttäri, T. & Kettunen, T. (toim.) 1997: Uhanalaiset kasvimme. – Suomen ympäristökeskus & Kirjayhtymä Oy, Helsinki. 335 s.
- Saamelaiskäräjät 2006: Saamelaisten kestävän kehityksen ohjelma 2006. – Hyväksytty saamelaiskäräjien kokouksessa 28.2.2006.
- Sandström, O., Vaara, I., Heikkuri, P., Jokinen, M., Kokkoniemi, T., Liimatainen, J., Loikkanen, T., Mela, M., Osmonen, O., Salmi, J., Seppänen, M., Siekkinen, A., Sihvo, J., Tolonen, J., Tuohisaari, O., Tynys, T., Vaara, M. & Veijola, P. 2000: Ylä-Lapin luonnonvarasuunnitelma. – Metsähallituksen metsätalouden julkaisuja 38. 246 s. + 2 liitekarttaa.
- Sarkkinen, M. 2007: Arkeologinen perintö osana saamelaisalueen maisemaa. – Teoksessa Elo, T. & Magga, P. (toim.): Eletty, koettu maisema. Näkökulmia saamelaiseen kulttuuri-maisemaan. Suomen ympäristö 34. Lapin ympäristökeskus.
- Sederholm, J. J. (1911): Roches préquaternaires. – Atlas de Finlade 1910. I. s. 1–27. Karte N:o 3.

- Seitsonen, O., Nordqvist, K., Pasanen, H. & Puttonen, S. 2005: Inari Muotkatunturit 2005. Arkeologinen tiedusteluretki Muotkatunturin erämaa-alueelle. – Muotkeduoddara doložat / Muotkatunturin muinaisuus. Tutkimusraportti 1. Helsingin yliopisto. 51 s.
- , Nordqvist, K., Köngäs, U. & Nordqvist, H. 2006a: Inari Muotkatunturit 2006. Arkeologinen lisäinventointi Muotkatunturin erämaa-alueella. – Muotkeduoddara doložat / Muotkatunturin muinaisuus. Tutkimusraportti 2. Helsingin yliopisto & Metsähallitus. 54 s.
- , Nordqvist, K., Köngäs, U. & Nordqvist, H. 2006b: Inari Bealdojohnjalbmi 1/2006. Arkeologinen kaivaus Muotkatunturin erämaa-alueella. – Muotkeduoddara doložat / Muotkatunturin muinaisuus. Tutkimusraportti 3. Helsingin yliopisto & Metsähallitus. 117 s.
- & Nordqvist, K. 2007: Inari Muotkatunturit 2007. Arkeologinen inventointi Muotkatunturin erämaa-alueella. – Muotkeduoddara doložat / Muotkatunturin muinaisuus. Tutkimusraportti 5. Helsingin yliopisto & Metsähallitus. 117 s.
- Siekkinen A. 2002: Muotkatunturin paliskunnan paliskuntakohtainen metsätalouden toiminta-suunnitelma 2002–2011. – Moniste. Metsähallitus 12.2.2002. 35 s.
- Sihvo, J. 2001: Ylä-Lapin luonnonhoitoalueen ja Urho-Kekkosen kansallispuiston luontokartoitus. Loppuraportti osa 1. Projektikuvaus. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 130. 76 s.
- 2002: Ylä-Lapin luonnonhoitoalueen ja Urho Kekkosen kansallispuiston luontokartoitus. Loppuraportti osa 2. Ylä-Lapin luontotyypit. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 137. 175 s.
- , Gröndahl, K., Stolt, E., Tuovinen, T. & Salmi, J. 2006: Ylä-Lapin alueen luonnonvara-suunnitelma. Kausi 2006–2010. – Metsähallituksen metsätalouden julkaisuja 57. 175 s.
- Suurpetotyöryhmä 1996: Suomen maasuurpetokannat ja niiden hoito. – Suurpetotyöryhmän raportti. MMM:n julkaisuja 6/1996. Maa- ja metsätalousministeriö & ympäristöministeriö, ympäristö- ja luonnonvarainneuvosto. 41 s. + liitteet.
- Tikkanen, E. 1995: Kuolan saastepäästöt Lapin metsien rasitteena. Itä-Lapin metsävaurioprojektiin loppuraportti. – Gummerus, Jyväskylä. 232 s.
- Utsjoen kalastusalue 2007: Utsjoen kalastusalueen käyttö- ja hoitosuunnitelma. – 35 s.
- Valtonen, T. 2006: Paistunturin muinaisjäännökset. – Teoksessa: Stolt, E. (toim.): Paistunturin erämaa-alueen ja Kevon luonnonpuiston luonto, käyttö ja paikannimistö. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 161.
- Ympäristöministeriö 1992: Arvokkaat maisema-alueet. – Mietintö 66/1992. Ympäristöministeriö, ympäristönsuojeluosasto.
- 1998: Ohjeet suunnitelmiin ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista. – Ympäristöministeriö, alueiden käytön osasto. 37 s.
- 1999: Natura 2000 -verkoston Suomen ehdotus. – Suomen ympäristö 299. Helsinki. 111 s.

Ympäristöministeriö 2002: Ohjelma luonnon virkistyskäytön kehittämiseksi. – Suomen ympäristö 535, alueiden käyttö. Helsinki. 48 s.

— 2007: Luonnon puolesta, ihmisen hyväksi. – Suomen ympäristö 35/2007. Helsinki. 162 s.

Lakiviihteet

Asetus eräistä valtion omistamille alueille perustetuista soidensuojelualueista 852/1988.

Asetus kalastusasetuksen muuttamisesta 1364/1997.

Asetus kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen sekä siihen liittyvän valinnaisen pöytäkirjan voimaansaattamisesta 108/1976.

Asetus Metsähallituksesta 30.12.1993.

Asetus valtion omistamien rakennusten suojelesta 480/1985.

Eläinsuojelulaki 247/1996.

Erämaalaki 62/1991.

Hallintolaki 434/2003.

Ilmailulaki 281/1995.

Järjestyslaki 612/2003.

Jätehuoltolaki 1072/1993.

Kaivosasetus 663/1965.

Kaivoslaki 503/1965. – Muutettu (589/1997).

Kalastuslaki 286/1982.

Kiinteistömuodostamislaki 554/1995.

Kolttalaki 253/1995.

Laki elinkeinon harjoittamisen oikeudesta 122/1919.

Laki eräiden valtion omistamien alueiden muodostamisesta soidensuojelualueiksi 851/1988.

Laki kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä 107/1976.

Laki luonnonvaraisten tuotteiden keräämisen rajoittamisesta eräissä tapauksissa 332/1955.

Laki Metsähallituksen erävalvonnasta 1157/2005.

Laki Metsähallituksesta 1378/2004.

Laki oikeudesta luovuttaa valtion kiinteistövarallisuutta 973/2002.

Laki saamelaiskäräjistä 974/1995.

Laki yksityisistä teistä 358/1962.

Laki ympäristöhallinnosta 55/1995.

Laki ympäristövaikutusten arvointimenettelystä 468/1994. – YVA-laki.

Luonnonsuojelulaki 1096/1996.

Maankäyttö- ja rakennuslaki 132/1999.

Maastoliikennelaki 1710/1995.

Metsälaki 1093/1996.

Metsästyslaki 615/1993.

Muinaismuistolaki 295/1963.

Pelastuslaki 468/2003.

Poronhoitolaki 848/1990.

Porotalouden ja luontaiselinkeinojen rahoituslaki 45/2000.

Porotilalaki 590/1969. – Kumottu porotalouslailla 161/1990.

Saamelaistoimikunnan mietintö 2002. Komiteamietintö 2001:14. 179 s.

Saamen kielilaki 1086/2003.

Suomen perustuslaki 731/1999.

Tieliikennelaki 267/1981.

Vesilaki 264/1961.

Yhdenvertaisuuuslaki 21/2004.

Yhteisalueelaki 758/1989.

Ympäristönsuojelulaki 86/2000.

YVA-lain toimeenpano; yhteysviranomaisen tehtävät 1994: Työryhmän mietintö 3. – Ympäristöministeriö, ympäristöpolitiikan osasto. 56 s.

Muut lähteet

Mela, M. 2008: Henkilökohtainen tiedonanto 23.4.2008.

Porsanger, V. 2008: Utsjoen riistanhoitoyhdistyksen toiminnanohjaajan haastattelu 15.4.2008.

Seppänen, M. 2008: Metsähallituksen kalastusmestarinen haastattelu 8.2.2008.

Valle, A. 2006: Paistunturin paliskunnan poroisännän haastattelu 12.6.2006.

Vikeväkorva, P. 2008: Inarin riistanhoitoyhdistyksen toiminnanohjaajan haastattelu 15.4.2008.

Sähköiset lähteet

<http://www.arkisto.gtk.fi>

<http://www.luontoon.fi>

<http://www.rktl.fi>

<http://www.suurpedot.fi>

<http://www.tem.fi>

<http://www.ymparisto.fi>